

አዛዥ ሐኪም ወርቅነህ እሸቱ

Doctor Charles Martin

ከታደለ ብጡል ክብረት

ገጽ በረከት

የአዋጅ ሐኪም ወርቅኑስ አሸቱ የሕይወት ታሪክ መጽሐፍ
ከታደለ ብጡል ክብርት

አ.ዋ. ሄኖግ. ጽዳካ

እኔ ተዋደርኩ በአገገላዎች ጋር መቅደስ ላይ ባደረጉት ወጊያ መሸነፋቸውን
ሲያውቁት በግን ሽብርቱ ራሳቸውን ዐጠቁ። አገገላዎች ደግሞ አላቸውን በሕይወት ባለግገነታቸው
ተቀጥተው ባለቤታቸውን አቴ ጥሩ ወርቅን፤
ልዩነትን ደግሞ ሳለግጥሁን እና ወርቅኑስ አሸቱ የግደል የጎበት ዓመት ሕፃን ግርኩው ወደ ተደ
ባህር ወደብ አመሩ። አቴ ጥሩ ወርቅ አመገገድ ላይ ስለ ዐረፉ የሳግጥሁን እና ወርቅኑስን ደብው አለክ
አልሳገድሪያ (ገብ) ተጓዙ። ደረሰኝ ሂገር ደግሞ ሳለግጥሁን ወደ አገገላዊ አገር ይዞ ሄደ።
ከላይ ያርሰኝ የግደል የጦር መሪ ደግሞ ሕፃን ወርቅኑስን ወደ ሕገድ አገር ወሰዳቸው። እኚህ ሕፃን
አድገውና ተግረው ሐኪም ለመሆን በቀ።

ሕገደብርግጥ ሊተገብር ውስጥ በሕይወት መታየት ከመሥራታቸው በተወግደው አገር
በስተቀሪ የላታሉት የመገንጠት አግባብ ተመራግሮ ለመስተ ተጋታይነት ተጠቅሞ በት
መሥራታቸው የሳገሩ ግደድናት ባለቤት ሥራ ተገራጭ የገደባቸው ባለመታየት ለሕይወት ላይ ዝና።

ዕውታቸውን ለማግኘት እደግ የግጥም ለው በመጥፋት የገደባቸው ተናገረው ታሪክና
የዕለቱና የዕለቱት ያለቁ ለው ናቸው። ስለ አገርና ስለ ፖለቲካ ጉላይ በርካታ መግጥራት ለመጽፍ
የበቀትም ለዚህ ነው። በአጭር ጊዜ ዘርፍ የተሰማሩ ስለሆኑ ያልተወሰደላቸው የገጥሙ ቢሰሩ ዓመት
ታላቅ ሊተገብሩ ናቸው።

በዚህ መጽሐፍ ውስጥ የተገኙትን ተግባራት ሊያሉ እንደግደላት በግመን እንደ መጽሐፍ
በአክሱርትና በደረሰ ተጠቅሞቻቸው።

አድራሻ _____

ፊርማ _____

ገጽ በረከት

የልሳኝ ሐኪም ወርቅነህ አሸቱ የሕይወት ታሪክ መጽሐፍ
ከታደለ ብጡል ክብረት

ለ

አፄ ቴዎድሮስ ከእንግሊዞች ጋር መቅደላ ላይ ባደረጉት ውጊያ መሸነፋቸውን ሲያውቁ፤ በገዛ ሽጉጣቸው ራሳቸውን ዐጠፉ። እንግሊዞች ደጃም አሳቸውን በሕይወት ባለማግኘታቸው ተቆጭተው፤ ባለቤታቸውን እቴጌ ጥሩ ወርቅን፤ ልጃቸውን ደጃዝማች ዓለማየሁን እና ወርቅነህ አሸቱ የሚባል የሦስት ዓመት ሕፃን ግንርከው ወደ ቀይ ባህር ወደብ አመሩ። እቴጌ ጥሩ ወርቅ እመንገድ ላየ ስለ ዐረፉ፤ ዓለማየሁን እና ወርቅነህን ይዘው እሰክ አሌክሳንድሪያ (ግብፅ) ተጓዙ። ደንራል ናፒየር ደጃዝማች ዓለማየሁን ወደ እንግሊዝ አገር ይዞ ሄደ። ኮላኔል ቻርልስ የሚባለው የጦር መሪ ደግሞ ሕፃን ወርቅነህን ወደ ሕንድ አገር ወሰዳቸው። እኚህ ሕፃን አድገውና ተምረው ሐኪም ለመሆን በቁ።

ሕንድ፤ በርማና ኢትዮጵያ ውስጥ በሕክምና መያቸው ከመሥራታቸው በተጨማሪ፤ አገር አስተዳዳሪ፤ ዲፕሎማት፤ የመንግሥት አማካሪ፤ ተመራማሪ፤ ለመብት ተሟጋች፤ ደራሲ፤ ትምህርት ቤት መሥራች፤ የፋብሪካና ማዕድናት ባለቤት፤ ሥራ ተቋራጭ፤ የግብርና ባለሙያ፤ አስመጪና ላኪ ነበሩ።

ዕውቀታቸውን ለማሻሻል እጅግ የሚጥሩ ሰው በመሆናቸው፤ የሃይማኖት ቀናናን፤ የዓለም ታሪክና የፍልስፋና መጻሕፍት ያነበቡ ሰው ናቸው። ስለ አገርና ስለ ፖለቲካ ጉዳይ በርካታ መጣጥፎች ለመጻፍ የበቁትም ለዚህ ነው። በአጭሩ፤ በብዙ ዘርፍ የተሰማሩ፤ እስካሁን ያልተዘመረላቸው የጀኛው ሺሕ ዓመት ታላቅ ኢትዮጵያዊ ናቸው።

በዚህ መድበል ውስጥ የተካተቱትን ቁምነገሮች ሲያነቡ እንደሚወዱት በማመን፤ እነሆ መጽሐፉ በአክብሮትና በደስታ ተበርክቶልዎታል።

ከ

አድራሻ

ፊርማ

የደራሲው መብት በሕግ የተጠበቀ ነው

ማስጠንቀቂያ

በዚህ መጽሐፍ ውስጥ ያሉትን መረጃችም ሆነ ፎታግራፎች ያለ ደራሲው የጽሑፍ ፈቃድ በማንኛውም ዓይነት መሣሪያ መቅዳትም ሆነ በጽሑፍ መገልበጥ በሕግ የተከለከለ ነው።

፪ ሺሕ ፩ ዓ..ም.

© All Rights Reserved

2009

No part of the Text and Photographs of this publication, may be reproduced, stored in a retrieval system, or be transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior written permission of the author.

All enquiries should be addressed only to:

Engineer Tadele Bitul Kibrat

P.O.Box 5510

Fax:- 252-1- 151 66 72

E-mail:- engtadelekibrat@yahoo.com

Tel:- 251-1- 157 46 57

Mob:- 251-911--23 24 43

Addis Ababa, Ethiopia

ማውጫ
መቅድም
መግቢያ

ምዕራፍ ፩
፲፰፻፳፰-፲፰፻፳፱ ዓ.ም.

1. ሐኪም ወርቅነህ እሸቱ ማን ናቸው
2. አስተዳግ እና ትምህርት
3. በሐኪምና ሥራ (በርማ)
4. ለዓድዋ ጦርነት መምጣት
5. ከዓድዋ ጦርነት በኋላ

ምዕራፍ ፪
፲፰፻፳፰-፲፰፻፳፱ ዓ.ም.

6. የመጀመሪያው ወደ ኢትዮጵያ ጉዞ
7. የአዲስ አበባ መመስረት
8. ጥቂት ስለ ቅኝ ገዢዎች መስፋፈላት
9. ከዘመዶች ጋር መገናኘት
10. የኢትዮጵያ ባህል እና በዓላት
11. የዝቋላ ገዳም
12. ወደ አዲስ ዓለም ጉዞ
13. ወደ ሶማሊያ ጉዞ

ምዕራፍ ፫

14. ወደ በርማ ጉዞ
15. ወደ ሶማሊያ ዳግመኛ ጉዞ

ምዕራፍ ፬

16. ሁለተኛው ወደ ኢትዮጵያ ጉዞ
17. ትዳር ምስረታ
18. እን ምኒልክን እና ሌሎችንም ማከም
19. ሦስተኛ ጉዞ ወደ በርማ

ምዕራፍ ፭
፲፱፻፲፱-፲፱፻፳፱ ዓ.ም.

- ፳. ለዘለቄተው ለመኖር ወደ ኢትዮጵያ መምጣት
- ፳፩. የተፈሪ ሙከራን ትምህርት ቤት ሹም
- ፳፪. የፍቅርና አገልግሎት ማኅበር ምስረታ
- ፳፫. የጂኦግራፊ መጽሐፍ ድርሰት
- ፳፬. ለጣና ግድብ ጉዳይ ወደ አሜሪካ ጉዞ
- ፳፭. የጨርጨር አውራጃ አበጋዝነት
- ፳፮. በአንግሊዝ አገር ምኒስትርነት
- ፳፯. ዶክተር መላኩ በያን

ምዕራፍ ፮

፳፰. የሐኪም ወርቅነህ እሸቱ ስብዕና

ምዕራፍ ፯
ስለቤተሰቡ በጥቂት

- ፳፱. ተዎድሮስ:- የበህር ልጅ
- ፴. ቀጸላ ወርቅ ቱሉ
- ፴፩. የሴፍ
- ፴፪. ብንያም
- ፴፫. አስቴር ባል 1:- ባላምባራስ እማች ይመርጣል 2:- በፍንጻ
- ፴፬. ኤልሣቤጥ ባል 1. ተደላ ጋይሌ ባል2. ይልማ ደሬላ
- ፴፭. ሣራ ባል :- ሰይፈ ሚካኤል
- ፴፮. ርብቃ ባል :- አቶ ጌታሁን ተሰማ
- ፴፯. ሶስና ባል :- መኩሪያ ወልደ ሥላሴ
- ፴፰. የሐንሰ ሚስት:- ሂሩት ሂበርት
- ፴፱. ሳሙኤል
- ፵. ሊያ ባል :- ገብርኤል ተዎድሮስ
- ፵፪. ዳዊት ሚስት:- ጂን ክምቤል

የልጅ ልጆቻቸው:-

- ፵፫. ዳንኤል ገብርኤል ተዎድሮስ
- ፵፫. ኤሌኒ መኩሪያ ወልደ ሥላሴ

ልዩ ምስጋና

በዚህ መጽሐፍ የደርባ አጥንት የሆኑትን መረጃዎች የሰጡኝ የሐኪም ወርቅነህ የልጅ ልጆች፣ኤሌኒ መኩሪያ ወልደ ሥላሴ እና ዳንኤል ገብርኤል ቴዎድሮስ ናቸው።

የወይዘሮ ኤሌኒ አያት አዛዥ ሐኪም ወርቀቅነህ ያሳተሙትን የጅምገራ መጽሐፍ ቅጂ እና ከ፲፱፻፲፮ እስከ ፲፱፻፳፮ ዓ.ም. የታተሙ ከሃያ ያላነሱ የብርሃንና ሰላም ጋዜጣ ቀጅዎች፣አባቷ አቶ መኩሪያ ስብሰበው አስቀምጠው ኖሮ፣ሁሉንም ያለምንም ስስት አምባታ ሰጥታቸዋል። ጋዜጣቹ ስለ አዛዥ ሐኪም ወርቅነህ የተጻፉ ወይም አሳቸው ራሳቸው የጻፏቸውን በርካታ ቁምነገሮች ይዘዋል። እንዲሁም የክሪስ ፕራውትን መጽሐፍም ሰጥታቸዋል።

አቶ ዳንኤል፣የአዛዥ ሐኪም ወርቅነህንና የቤተሰቦቻቸውን ፎቶግራፎች እና ሎችንም መረጃዎች አረላል፣ በማምጣትና የመጽሐፉን ረቂቅ በኮምፕዩተር በማተም ረድቶኛል። በተለይም ፎቶግራፎቹ ከጽሑፉ ጋር ተጣጥመው አብሮ ለማስገባት እንድቸል ሁሉንም ነገር አመቻችቶልኛል። ከዚህም በተጨማሪ፣ ወይዘሮ ኤሌኒ እና አቶ ዳንኤል በየጊዜው እየመጡ የመጽሐፉን ሂደት በመከታተል፣የመረጃዎቹን ትክክለኛነት በማጣራት፣ምክር በመስጠት እና እኔን በማበረታታት በዋጋ የማይተመን ድጋፍ ሰጥተውኛል።

ለእነዚህ ሁለቱ ወዳጆቹ “ብድር ይግባችሁ”፣እግዚአብሔር ይሰጥልኝ እላለሁ።

በጣሊያን ግፍ ከነልጆቻቸው ታስረው የነበሩትን ኢትዮጵያውያን ወንዶችና ሴቶች ፎቶግራፎች ከነስም ዝርዝራቸው፣በአቶ ዳንኤል ገበርኤል ቴዎድሮስ በኩል ክሉንዶን የላኩልኝን አቶ አባተ አስታጥቄን ክልብ አመሰግናለሁ።

ተባባሪ ፕሮፌሰር ሽፈራው በቀለ የመጽሐፉን ረቂቅ አንብበው ለሰጡኝ ጠቃሚ አስተያየትና ምክር ክልብ አመሰግናለሁ።

ሊቀ ካህናት ዓባይነህ አበበ መጽሐፉን አንብበው አንዳንድ አባባሎችና የፊደል ግድፈቶች እንዲስተካከሉ ስለመከሩኝ ከፍ ያለ ምስጋናዬን አቀርባለሁ።

አሳቸው የጠቆሟቸውን እርማት ተቀብላ፣እሁቴ ወይዘሮ አበባ ከፈኔ የኮምፕዩተር ጽሑፉን በማረም ስለረዳችኝ፣በጣም አመሰግናለሁ።

መጽሐፉን በትዕግስት አንብባ የፊደል ስህተት እና የቃላት ግድፈት እንዳይኖር በጥንቃቄ ያረመችልኝ የአሳደግኳት ልጄን ንጋት አባተንም ክልብ በማመስገን ምርቃቴን ሰጥቻለሁ።

ታደለ ብጡል ክብረት

የክቡር ፕራዚደንት ግርማ ወልደ ጊዮርጊስ መልዕክት

በታደለ ብጡል ክብረት የተጻፈውን የአዛዥ ሐኪም ወርቅነህ እሸቱን የሕይወት ታሪክ መጽሐፍ አነበብኩት። እኔ ቀደም ሲል የማውቀው አሳቸው የመጀመሪያው ኢትዮጵያዊ ሐኪም መሆናቸውን ብቻ ነበር። ከዚህ መጽሐፍ ለማወቅ የቻልኩት ግን የአዲስ ምኒልክ ሐኪም ከመሆናቸው በተጨማሪ ዘርፈ ብዙ የሆነ አገልግሎት የሰጡ፣አገር አስተዳዳሪ፣ዲፕሎማት፣ለመብት ተሟጋች፣ተመራማሪ፣ደራሲ እና ኢንቬስተር መሆናቸውንም ጭምር ነው።

በዚህ መጽሐፍ ውስጥ ብዙ የማውቃቸውን ተረስተው ያሉ ሰዎች ታሪክ፣የእነ አቶ በፈቃዱ ወልደ ሚንኤል፣ልጅ ይልማ ደራሳ፣አቶ በሻህ ውረድ ሀብተ ወልድ፣አቶ መኩሪያ ወልደ ሥላሴና አቶ ጌታሁን ተሰማ፣የገንባ ገንጦች ጋይለ ሥላሴ ስደትና ሌላውም ጽሑፍ ሁሉ ድንቅ ነው። እኔ ያላወቅሁት ኢንጂነር ታደለ ብጡል ክብረት የዚያ ቡድን አባል መሆኑን ነበር።

ከመጽሐፉ ውስጥ የምናገኘው ቁም ነገር የአዛዥ ወርቅነህን ታሪክ ብቻ ሳይሆን በዘመኑ ስለነበረው የአገራችን ሁኔታና ዘመናዊ ሥልጣኔ ፈር የያዘበት ወቅት መሆኑን የሚያሳይ ጭምር ነው።

ደራሲ ታደለ ብጡል ክብረት ከዚህ ቀደም የደራሲ ክብር ሚካኤልን (ዶክተር)፣አዲስ ቴዎድሮስና ልዑል ዓለማየሁ ቴዎድሮስን ታሪክ ከጻፈ በኋላ ሁሉን ደግሞ የሐኪም ወርቅነህን የሕይወት ታሪክ ድርሰት እሱው ራሱ በማቅረብ፣ለአገራቸው በትንትና በታማኝነት ያገለገሉ ታላላቅ ሰዎችን ገድል በሕዝብ ዘንድ እንዲታወቅ አድርጓልና በቀላሉ የሚታይ ነገር ካለመሆኑም በላይ ታሪካዊ ፋይዳም አለው።

ታደለ ብጡል ክብረት ለወደፊቱም እነዚህን የመሰሉትን ለአገራቸው ታላቅ አገልግሎት የሰጡትን ሰዎች ሥራ እና ታሪክ ጽፎ ለንግብ እንደሚያበቃ በመተማመን በርታ፣ተብራታ እላለሁ።

ግርማ ወልደጊዮርጊስ
የኢትዮጵያ ሪፖብሊክ ዲሞክራሲያዊ
ሪፐብሊክ ፕራዚደንት

መ ቅ ድ ም

ፋሽስት ኢጣሊያ አገራችንን በ፲፱፻፳፰ ዓ.ም. ወርራ ለአምስት ዓመት ከተሞችን ይዞ ከቆየች በኋላ የነፃነት ምልክት የሆነው አረንጓዴ ቢጫ እና ቀይ ሰንደቅ ዓላማችንን፣ ሚያዚያ ፳፮ ቀን ፲፱፻፴፫፣ አዲስ አበባ ከተማ የተወለደበት የኢትዮጵያ አርበኞች ባደረጉት ከፍተኛ ተጋድሎ ነው። በዚሁ ቀን ቀደማዊ ኃይለ ሥላሴ እንግሊዝ አገር በስደት ቆይተው፣ ሁለተኛው የዓለም ጦርነት ሲጀመር በእንግሊዝ ጠቅላይ ምኒስትር ቸርችል ትብብር ካርቱም ድረስ መጡ። ከዚያም ከአርበኞች ጋር በመላላክ ሁኔታዎች ሲመቻቹ ከሱዳን ድምበር ከሚገኘው ምግደላ ላይ የኢትዮጵያን ሰንደቅ ዓላማ ሰቀሉ። በመቀጠልም ከፍተኛ ትግል ከሚያደርጉት አርበኞች ጋር በቅርብ ሆነው በመመካከር እና አመራር በመስጠት ከቆዩ በኋላ መጋቢት ፳፯ ቀን ፲፱፻፴፫ ዓ.ም. ደብረ ማርቆስ ገቡ። ሚያዚያ ፳፯ ቀን ፲፱፻፴፫ ዓ.ም. ደግሞ ከዋናው ከተማ አዲስ አበባ ገብተው በዙፋናቸው ላይ ተቀመጡ።

ከዚያን ዕለት ጀምሮ፣ በግዛትና በስደት የነበሩ ዕውነተኛ የቀውጢ ቀን ልጆቻቸው ወደ ውድ አገራቸው መመለስ ጀመሩ። ከእነዚህ ሰዎች መሐከል አንዱ አዛዥ ሐኪም ወርቅነህ አሸቱ ስለ ነበር፣ በስደት ይኖሩ ከነበረበት ደህራዱን (Dehra Dun) ከሚባለው የሕንድ ከተማ ጥር ፳፰ ቀን ፲፱፻፴፱ ዓ.ም. ተነስተው፣ በኤደንና በበርበራ በኩል አድርገው ሚያዚያ ፬ ቀን አዲስ አበባ ደረሱ። አዲስ አበባ የነበሩት ልጆቻቸው እና ወዳጅ ዘመዶቻቸው ለገሐር ባቡር ጣቢያ ድረስ መጥተው ስለ ነበረ፣ በደስታና በናፍቀት ተቀበሏቸው። ከዚያም በቀጥታ ወደ ገነተ ልዑል ቤተ መንግሥት ይዘዋቸው ሂደው ግርማዊ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴን እጅ ነሱ። ግርማዊነታቸውና ሐኪም ወርቅነህ የ“እንኳን ለአገርዎ አበቃም” የሚል መልካም ምኞት ተለዋውጠውና ጃንዞዩን ተሰናበተው፣ አራዳ ጊዮርጊስ አጠገብ ወደሚገኘው የቀድሞ ቤታቸው ከልጆቻቸው ጋር ሄዱ። አሳቸው ወደ አገራቸው መመለሳቸውን የሰሙ ኢትዮጵያውያንና የውጭ አገር ሰዎች ያለ ማደረግ እየመጡ “እንኳን ደህና ገቡ” በማለት የደስታ ምኞታቸውን ሲገልጡ ከረሙ። የእንግዶቹ ቁጥር ጋብ ሲል፣ የልጆቻቸው እናት ወይዘሮ ቀፀላ ወርቅ ቱሉ መኖሪያ ወደ ነበረው የካ ሚካኤል አጠገብ ከሚገኘው ቤታቸው ሄዱ። እዚያ ሲደርሱ፣ በዚያን ወቅት የተሾሙት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ዶክተር ሉሬዝ ታዕዛዝ፣ የትምህርት ሚኒስትር አቶ መኮንን ደስታ፣ የጽሕፈት ሚኒስትር ቀዳ ጳጳሳቸው አቶ ጌታታ ተሰማ፣ ሌሎች መኳንንት እና ወይዘሮች በተገኙበት ሞቅ ያለ አቀባበል ተደረገላቸው። ወይዘሮ ቀፀላ ወርቅ ቱሉ በስደት ከነበሩበት ጣሊያን አገር ወደ ኢትዮጵያ ከተመለሱ በኋላ ከደጃዝማች ታዩ ጉልላት ጋር ትዳር መሥርተው ስለ ነበረ፣ የመተዋወቁ እና የአቀባበሉ ሥርዓት እንደ ተፈፀመ፣ አዛዥ ሐኪም ወርቅነህ ወደ ራሳቸው መኖሪያ ቤት ተመለሱ። ወደ ፊት በመጽሐፉ ውስጥ እንደምናየው፣ አዛዥ ሐኪም ወርቅነህ ወደ አገራቸው ከተመለሱ በኋላ፣ ግርማዊ ቀደማዊ ኃይለ ሥላሴ ለጉብኝት በሚሄዱበት አንዳንድ ቦታዎች እንዲገኙ ያደርጉ ነበር።

በአገራችን የመጀመሪያ የሆነው የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት በ፲፱፻፴፭ ዓ.ም. ሲከፈት፣ በርካታ ታላላቅ ሰዎች ተጋብዘው ነበር። ይህን የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት የሚባለውን ንጉሠ ነገሥቱ መርቀው ሲከፈት አዛዥ ሐኪም ወርቅነህም በሥነ ሥርዓቱ ላይ እንዲገኙ ተጋብዘው ነበር። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ግርማዊ ንጉሠ ነገሥት ኃይለ ሥላሴ ተማሪዎቹን ለማየት የሚመጡበት ጊዜ፣ አዛዥ ሐኪም ወርቅነህም አልፎ አልፎ አብረዋቸው ይመጡ ነበር።

የመጀመሪያው የትምህርት ዓመት አልቆ ተማሪ ቤቱ ለሦስት ወር ዕረፍት ተዘግቶ ስለነበረ መስከረም በ፲፱፻፴፮ ዓ.ም. እንደገና ተከፈተ። በዚያን ዘመን፣ ትምህርት ቤቱ ብርቅዬ ስለ ሆነ ጃንዞዩ ለትምህርት ቤቱ ትኩረት ሰጥተውት ነበርና ተማሪዎቹ ከየአረፍት ቦታቸው ተመልሰው ትምህርት በጀመሩ በሳምንቱ፣ ግርማዊ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ከአዛዥ ሐኪም ወርቅነህ አሸቱ ጋር ወደ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት መጡ። የሐኪም ወርቅነህ የመጨረሻ ወንድ ልጅ ዳዊት፣ አባቱን ተከትሎ መጥቶ ነበር። የትምህርት ቤቱ የመጀመሪያ ዲሬክተር ሚኒስትር ብለንደን ኤሊስ ይትምህርት ቤቱን ይዘት፣ ፕሮግራምና የተማሪዎቹን ሁኔታ ለገንጠው ነገሥቱ አስረዱ። ጉብኝት እንዳለቀ፣ ግርማዊነታቸው ወደ ትንሹ ዳዊት እያመለከቱ “ይህ ልጅ እዚህ ትምህርት ቤት አዳሪ ሆኖ ይማር” በማለት፣ ለትምህርት ቤቱ ዲሬክተር ስለገነባት፣ ዳዊት ውርቅነህ በአዳሪ ተማሪነት ተመዘግቦ ገባ።

ሚኒስትር ብለንደን ኤሊስ፣ በእንግሊዝ አገር የታወቀው የኢተን የወንድ ልጆች ትምህርት ቤት (Eton School for Boys) ዲሬክተር የነበረ ሰው ነው። የሚኒስትር ብለንደን ምኞት፣ የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት እንደ ኢተን ትምህርት ቤት፣ ምርጥ የወንዶች ልጆች ተማሪ ቤት እንዲሆን ነበር። በዚህ ምክንያት እዚህ ተማሪ ቤት የሚገቡት ሁሉ፣ የጸዳ አለባበስ፣ ጨዋነት፣ የአገር ፍቅር እንዲኖራቸው እና ከፍተኛ የትምህርት ደረጃ ላይ እንዲደርሱ የሚጥር ሰው ነበር። በአስተዳደር በኩልም፣ ለተማሪዎቹ ጥብቅ የሆነ አመራር ይሰጥ ነበር። ከእዚህ ትምህርት ቤት ተመርቀው የሚወጡ ተማሪዎች፣ ወደፊት የአገር መሪ እና አስተዳዳሪ ይሆናሉ የሚል ሙሉ እምነት ነበረው። ለዚህ ዓላማ ግብ መምታት እንዲዘጋጁ ለማስቻል፣ እንደ ኢተን ትምህርት ቤት፣ ተማሪዎቹ ራሳቸውን እንዲያስተዳድሩ የተማሪ ሹሞች (Student Governors and Prefects) አስመረጡ።

በተጨማሪም፣ በኢተን ትምህርት ቤት እንዲሆንደረገው ሁሉ፣ በዕድሜው ትንሽ የሆነ ወጣት ወደዚህ ትምህርት ቤት ሲገባ፣ የትምህርት ቤቱን ደንብና ሥርዓት እንዲያውቅ የሚረዳው፣ ትምህርት የሚያስጠናውና የሚንከባከበው፣ ከእሱ በዕድሜ የሚበልጥ የትምህርት ቤቱ ተማሪ የሆነ ልጅ ይመደብለት ነበር። ከትናንሾቹ ተማሪዎች አንዱ፣ አዲስ የገባው ዳዊት ወርቅነህ ስለነበረ ለእሱ “ታላቅ ወንድም” እንድሆነው የተመደበኩት እኔ ነበርኩ። ስለዚህ እኔ የተማሪዎች አለቃ (Prefect) በሆንኩበት የማደሪያ መኝታ ክፍል አልጋ ተሰጠው።

በትምህርት ቤታችን ውስጥ በተሰጠን ኃላፊነት እና ለዳዊት ወርቅነህ “ታላቅ ወንድም” እንደሆነው በመመደብ ለመቀራረብ ቢቃን። በዚህም እዛዥ ሐኪም ወርቅነህን ለማየትና በሂደትም ስለ አሳቸው ብዙ ነገር ለማወቅ ቻልኩ። የዳዊት “ታላቅ ወንድም” እና ጓደኛ በመሆኑ ከስምንት ዓመት በላይ ለቤተሰቡ ቅርብ ሰው የመሆን መልካም ዕድል ለማግኘት በቃሁ። ወደ አገራቸው ተመልሰው አዲስ አበባ ከሚገኘው መኖሪያ ቤታቸው በሕይወት በቀዩበት ዓመታት ውስጥ፤ እኔ ከ፲፱፻፵፮ እስከ ፲፱፻፶፬ ዓ.ም. ከገበታቸው በመቋደስ፤ ከልጆቻቸው ጋር በአሳቸው ፊት በመደነስ የደስታ ጊዜ አሳልፍንዋለሁ።

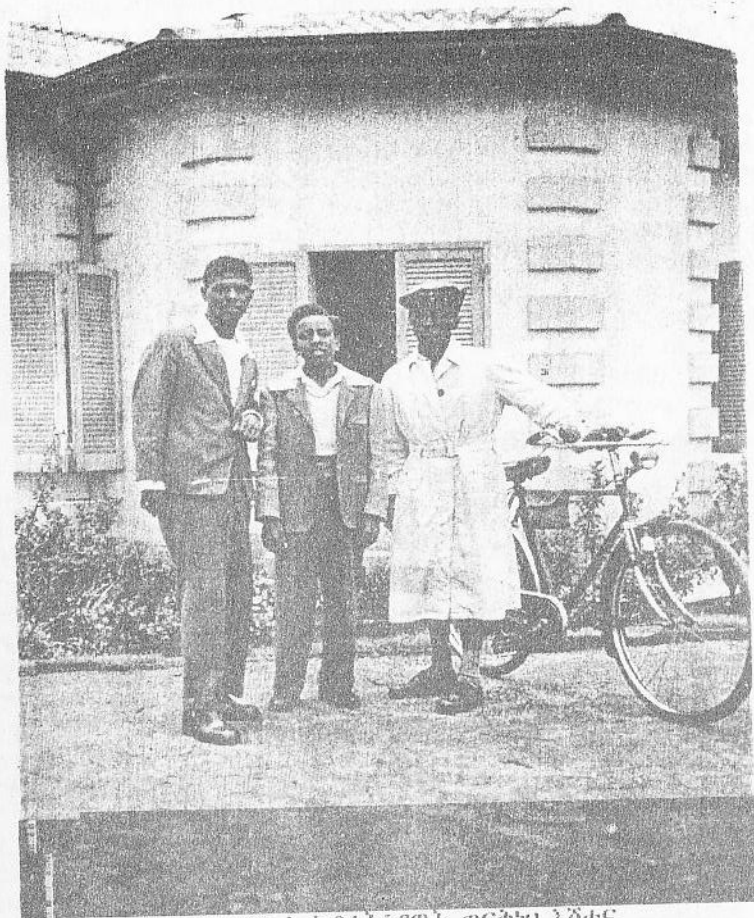
እዛዥ ሐኪም ወርቅነህ ቤት፤ በየቀኑ ምግብ የሚዘጋጀው በ፲፱ ዕለታዊ የምግብ ቤት ወንበሮች ልክ ነው። ምሳም ይሁን እራት ለመብላት እስቀድሞ የተናገረ እንግዳ ከተዘጋጁት ወንበሮች ላይ ተቀምጦ የመብላት ዕድል (መብት ልበለው?) አለው። ስለዚህ ከአሳቸው ጋር ለመመገብ የፈለገ ሰው የሚጠበቅበት በቅድሚያ ስሙን ማስመዝገብ ብቻ ነው። ምሳራ ወይም እራት ሲደርስ ቃጭል ይደወላል። ከዚያም ምግቡን የሚቋደሱት ሰዎች በታቸውን ሲይዙ በአንዲት ክብ የነሐስ ጎድጓዳ ሣህን ውስጥ፤ ለብ ያለ ውሀ እና ከሣህኗ ጋር ግማሽ ሎሚ ከአያንዳንዱ ሰው ፊት ይቀመጣል። በዚህ ውሀ ውስጥ ጣቶችን እየነከሩ በሎሚው እሸቶ ከታጠቡ በኋላ ምግብ ይቀርብና መብላት ይጀመራል። ምግብ ተበልቶ ከአለቀ በኋላም እጅ የመታጠብ ሥርዓት በዚሁ ዓይነት ይፈጽማል። ከዚያም ተመጋቢው ተነስቶ እንግዳ ቤት ተቀምጦ ይጫወታል። አለበለዚያም ወደ መጣበት ተመልሶ ይሄዳል። በእራትም ጊዜ የነበረው ሥርዓት እንደዚሁ ነው። ይህ የሰው ልጅ እኩልነት ሥርዓት፤ በዘመኑ ከነበረው የመኳንንት ቤት እንግዳ አቀባበል ለየት ያለ በመሆኑ፤ የሰውን ልጅ በእኩል ደረጃ ተቀብሎ ማክበር፤ ራስን ማስከበር መሆኑን የተገነዘቡበት ወቅት በመሆኑ፤ ለእኔ ትምህርት ሰጪ እና የመንፈስ እርካታ ያገኘሁበት መድረክ በመሆኑ ምንጊዜም የማልረሳው ትዝታ ሆኖኛል። ሐኪም ወርቅነህ ማታ ማታ ከአሳት ማሞቂያው አጠገብ ቁጭ ብለው ልጆች ሲደንሱ ማየት ያስደስታቸው ነበር። በዚያን ዘመን በነበረው በእጅ መዘውር በሚሞላው የሽክላ ማጫወቻ (gramophone) የዳንኪራ መዘቃ ይከፈታል። ወንዶችና ሴቶች ልጆች እየደነሱን አሳቸውን እና ራሳችንን እናስደስት ነበር። ወለሉን በዳንኪራ ከምናሟሙቀው መሐከል፤ ከወንዶቹ ዳዊት* ወርቅነህ፤ ወርቁ ጋዋቶ፤ ማርቆስ ደስታ እና እኔ ታደለ ብጡል ክብረት ነበርን። አብረውን የሚደንሱት፤ አጸደና ዐመለ ወርቅ የሚባሉት የዘመዳቸው ሴቶች ልጆች እና አንዳንድ ጊዜ ደግሞ የመጨረሻ ሴት ልጃቸው ሊያ ነበረች። ትዳር የያዙት ሴቶች ልጆቻቸው፤ ብቻቸውን ወይም ከባለቤቶቻቸው ጋር ሐኪም ወርቅነህን ለማየት ምሽት ላይ ከመጡ፤ ዳንሳችንን አቋርጠን እና እጅ ነስተን እንቆማለን። ወይም እኛ ወደ ሌላ ክፍል ሂደን እነሱ እስኪሄዱ እንጠብቃለን። አለበለዚያም በአሳቸው ፈቃድ ዳንኪራችንን እንቀጥላለን። በአጋጣሚ በጣም ትንንሽ የሆኑት ሕፃን የልጅ ልጆቻቸው ከወላጆቻቸው ጋር ከመጡ፤ እነሱን ዳንስ ለማስለመድ እግራቸውን እግራችን ላይ አድርገን እናስጨፍራቸው ነበር።

* ዳዊት ወርቅነህ በእግር ጣቶችና ተረክዝ ዳንስ (Tip-tao dance) ጎበዝ ነበር

ታደለ ብጡል ክብረት፤ ዳዊት ወርቅነህ እሸቱና ማርቆስ ደስታ ሐኪም ወርቅነህ እሸቱ ግቢ ፲፱፻፵፮ ዓ.ም.

በሆነ ምክንያት አደናናሳችን ቀዝቀዝ ካለ፤ ሐኪም ወርቅነህ የወንበራቸውን የእጅ መደገፊያ በመዘቃው ንዝረት ልክ ቸብ፤ ቸብ እያደረጉ “ልጆች ደንሱ፤ ደንሱ” ይሉን ነበር። እግረ መንገዳችንን፤ የዳዊት እናት ወይዘሮ ቀጸላ ወርቅ ቱሉ ባለቤታቸው ወደሚኖሩበት በርማ የሄዱት የሴፍ ገና ሕፃን ሆኖ ነበረ።

ታዲላ ብጡል ክብረት፣ ጻዊት ወርቅነህ እሸቱና
 ማርቆስ ደስታ ሐኪም ወርቅነህ እሸቱ ግበ.
 ነሐሴ ፩፡፱፻፵፯ ዓ.ም.

እሱ የሚነጋገረው በእንግሊዝኛ ብቻ ስለነበረ፤ እናቱን “ማሚ” አባቱን “ዳዲ” በማለት ነበር የሚጠራቸው። በርማ የተወለዱት አስተር፤ ኢሊግቤ፤ ሃራና እንዲሁም ቀደም ሲል ከእንግሊዛዊት እናቱ የተወለደው ቲዎድሮስም የአፍ መፍቻ ቋንቋው እንግሊዝኛ ነው። ስለዚህ በርማ የነበሩት ልጆቻቸው በሙሉ ልክ እንደ የሴፍ ወላጆቻቸውን የሚጠሩት “ማሚ” እና “ዳዲ” በማለት ሆነ። ይህ አጠራር ስለተለመደ እስከ ዛሬም ድረስ ቤተሰቡ በዚሁ ቃል ይጠቀማል። ሐኪም ወርቅነህ በርማ ውስጥ ከመደበኛ የቀዶ ጥገና ሕክምና ሙያቸው በተጨማሪ የወህኒ ቤት አዛዥ የግምጃ ቤት ሹም፤ ጃፍ እና ምክትል ከንቲባ ሆነው ሠርተዋል። ከላይ በተጠቀሱት የሥራ መስኮች ሲሠሩ የተሰጣቸውን ኃላፊነት በትጋት እና በቅንነት ፈጽመዋል። በሆስፒታል ኃላፊነትም ይሁን በአስተዳዳሪነት ሲሠሩ በነበሩበት ዘመን በነበራቸው ችሎታና የሥራ ብቃት፤ ከተገልጋዩ ሕዝብና ከሕንድ መንግሥት ከፍተኛ ክብር አግኝተዋል። ይህን በመሰለ ተደራራቢ ሥራ ላይ እያሉ፤ ጣሊያን ኢትዮጵያን ለመውረር ወደ ዓድዋ በዘመተችበት ወቅት፤ ሐኪም ወርቅነህ አገራቸውን በሙያቸው ለማገልገል መድኃኒት እና ድንኳን በራሳቸው ገንዘብ ገዝተው በ፲፰፻፷፮ ዓ.ም. ወደ ኢትዮጵያ የመጡ የቁርጥ ቀን ልጅ ናቸው።

በ፲፰፻፺፩ ዓ.ም. በኢትዮጵያ የእንግሊዝ ቀንሲል ሠራተኞች የቀዶ ጥገና ቋሚ ሐኪም ሆነው ሲመደቡ፤ በተጓዳኝ አፄ ምኒልክን እና ሌሎችን ሰዎች በማከም ረድተዋል። አፄ ምኒልክ ትምህርት ቤት እንዲከፍቱ የመከራቸውም አዛዥ ሐኪም ወርቅነህ ናቸው። ከእንግሊዝ እና ከኢትዮጵያ ሠራዊት ጋር አብረው ዘምቀው የሕክምና አገልግሎት በመስጠት በሰማሊ በረሃ ትልቅ ተግባር ፈጽመዋል። በንግሥት ዘውዲቱ ዘመን ወደ ኢትዮጵያ መጥተው፤ የሕክምና እና የምክር አገልግሎት ሰጥተው ተመልሰው ወደ በርማ ሄደዋል። በእንግሊዝ መንግሥት አስተዳደር፤ ከሕንድ ግዛት ስር በነበረችው በርማ፤ የቀዶ ጥገና ሐኪም ሆነው ለብዙ ዓመታት ከሠሩ በኋላ፤ በ፲፱፻፲፪ ዓ.ም. ጡረታ ሲወጡ፤ ወደ አገራቸው ገብተው ለመኖር ወሰኑ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ፤ ለውድ አገራቸው በርካታ ቁምነገሮችን ፈጽመዋል። ሐኪም ወርቅነህ ለአገራቸው ካበረከቱት አገልግሎት መሐከል ጥቂቶቹ የሚከተሉት ናቸው። የኢትዮጵያ አልጋ ወራሽ ተፈሪ መኮንን፤ የመንግሥት እንደራሴ በሆኑበት ወቅት የቤት ሳይዳን ሐኪም ቤት አሠርተው ሲከፈት፤ የመጀመሪያው አስተዳዳሪ ሆኑ። እስከ ቅርብ ጊዜ ድረስ ፓስተር ኢንስቲትዩት ይባል የነበረው ሐኪም ቤት፤ ቀደም ሲል ዶክተር ሳምቤ (Dr. Lambie) የከፈቱት የሚሰዩናዊያን ሐኪም ቤት ሲቋቋም ከፍተኛ እገዛ አድርገዋል። የነፃ ባሪያ ጽሕፈት ቤትና ልዩ ፍርድ ቤት ሲቋቋም፤ አዛዥ በሚባል ማዕረግ ዋና ሥራ አስኪያጅ ሆነው ተሸመዋል። የሁለቱም መሥሪያ ቤቶች ኃላፊ ሆነው ተሸመዋል። ዘመናዊ የገላ መታጠቢያ ከፍሎች “ፍል ውሀ” ግቢ ውስጥ አሠርተው እንዳለቀ፤ የመጀመሪያው ዲሬክተር አላቸው ነበሩ። የአገራቸው የኢትዮጵያ ሕዝብ በትምህርት እንዲሠለጥን በመምከርና እንዲሁም በራሳቸው ገንዘብ ጥምር ተማሪ ቤቶች እንዲከፈቱ አድርገዋል። በተጨማሪም፤ በ፲፱፻፳ ዓ.ም. በአማርኛ የጂኦግራፊ መጽሐፍ ጽፈው ከጨረሱ በኋላ በሥራ ምክንያት ወደ በርማ ስለሄዱ ሳይታተም ቀርቶ ነበረና፤ እንደገና ወደ አገራቸው ከተመለሱ በኋላ አሳትመውታል።

መግቢያ

አሃዥ ሐኪም ወርቅነህ እሸቱ (Dr. Charles Martin)

There is no strong reason for me to write my autobiography as I have not been a prominent individual, but as I happened to be the Ethiopian Minister in the Court of St. James, and as Ethiopia happens to be in the public eye on the account of the flagrant Italian aggression against her, and as my life story is considered to be a little out of the common, I have been strongly persuaded by some of my British friends to think that my memoirs will be of some interest to the public.; so here it is for what it is worth."

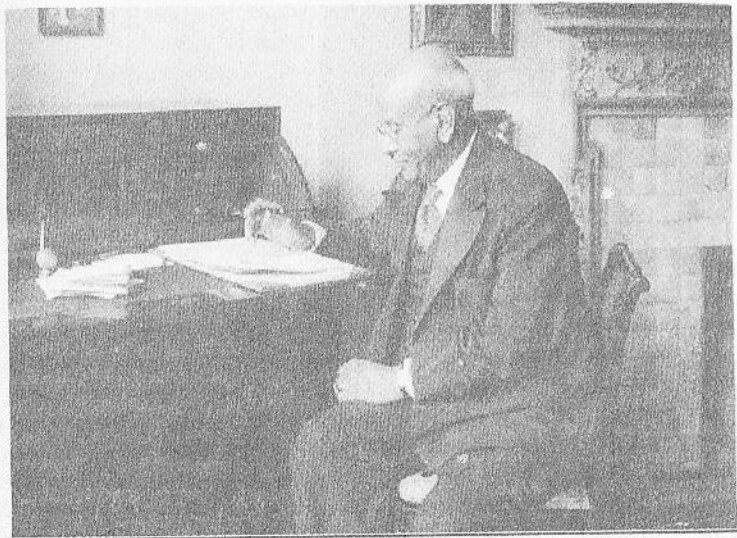
Doctor Charles Martin Writing His Memoirs

አሃዥ ሐኪም ወርቅነህ የሕይወት ታሪካቸውን ሲጽፉ

"እኔ ስመጥር ሰው ስለ አልሆንኩ የሕይወት ታሪኬን የምጽፍበት በቂ ምክንያት የለኝም። ነገር ግን በቅዱስ ጀምስ ቤተ መንግሥት (የእንግሊዝ ቤተ መንግሥት) የኢትዮጵያ ሚኒስትር በሰሆንኩ እና ጣሊያን በግፍ ኢትዮጵያን መውረሯ የዓለምን ትኩረት ስለ ላበ፤ እንዲሁም የእኔ ሕይወት ታሪክ ከወትሮው ለየት ያለ በመሆኑ፤ የብዙ ሕዝብን ትኩረት ይስባል ብለው የሚያምኑ እንዳንድ እንግሊዛውያን ወዳጆቹ ስለ ወተውቱን፤ በወጣ ያውጣው ብዬ እነሆ ጽፈዋለሁ።"

Doctor Charles Martin Writing His Memoirs

አላሽር ሐኪም ወርቅነህ የሕይወት ታሪካቸውን ሲጽፉ

የጋራ ልማት ወርሃ ልማት ልላ ኔልዋንካ ይኒያጥታ ተረክን የምንፍቅር በቀ

ከዚህ ከፍ ብሎ የምታዩት ፎተግራፍ፣ ሐኪም ወርቅነህ ቢሯቸው ተቀምጠው የሕይወት ታሪካቸውን በሚጽፉበት ወቅት ነው።

አዛዥ ሐኪም ወርቅነህ እሸቱ በግል መጽሐፍ ቤታቸው ውስጥ

አዛዥ ሐኪም ወርቅነህ በብዙ ሺሕ የሚቆጠሩ መጽሐፍት ያነበቡ ለመሆናቸው በቀድሞ መኖሪያ ቤታቸው የሚገኙት ስብስቦች በቂ ማሰረጃ ናቸው። ከዚህም በተጨማሪ ሐኪም ወርቅነህ እሸቱ፣ ከመጽሐፍ ያነበቡትን፣ በዓይን ያዩትን፣ በጆሮ የሰሙትን ተንትነው እና አስማረው፣ ለአገርና ለወገን ይጠቅማል የሚሉትን መርጠው በሥራ ላይ አውለዋል። በጽሑፍም በማስቀመጥ አያሌ መድበሎች ትተውልን ዐልፈዋል። እሳቸው ከስዎች ጋር የተጻጻፉቸው ድብዳቤዎች፣ የተገዙ ዕቃ ደረሰኞች እና የውል ሰነዶች፣ የሚሰበሰቡ ገቢዎች እና ያልተከፈሉ ዕዳዎች፣ በዘመኑ የነበረውን የግብይት ሁኔታ ሳይቀር በጥንቃቄ ጽፈው የማስቀመጥ ልምድም ነበራቸው። የልጅ ልጆቻቸው በዘመኑ የተጠቀሙባቸውን ዕቃዎች እና ሰነዶች በቀድሞ ቤታቸው ውስጥ ለሕዝብ እይታ ለማቅረብ እየተዘጋጁ መሆናቸውን ስለማውቅ “በርቱ፣ ይበል፣ ይበል” አላለሁ። ከቡር አዛዥ ሐኪም ወርቅነህ ከዚህ ከፍ ብሎ የተጠቀሰውን የሕይወት ታሪካቸውን ረቂቅ፣ የልጅ፣ ልጃቸው ዳንዓል ገብርኤል ስለ ስለገኙ፣ በዚህ መጽሐፍ ውስጥ ላቀረብኳቸው ትረካ በዋነኛነት ተጠቅሟቸዋል። እሳቸው ጽሑፎቹን ያዘጋጁት በእንግሊዝኛ በመሆኑ በዚህ መጽሐፍ ውስጥ የሰው ስምና የቦታ ስሞችን በአማርኛና በእንግሊዝኛ የጻፉት፣ እንባቢው ቦታዎቹን ለይቶ በግልጽ እንዲያውቃቸው በማሰብ ነው።

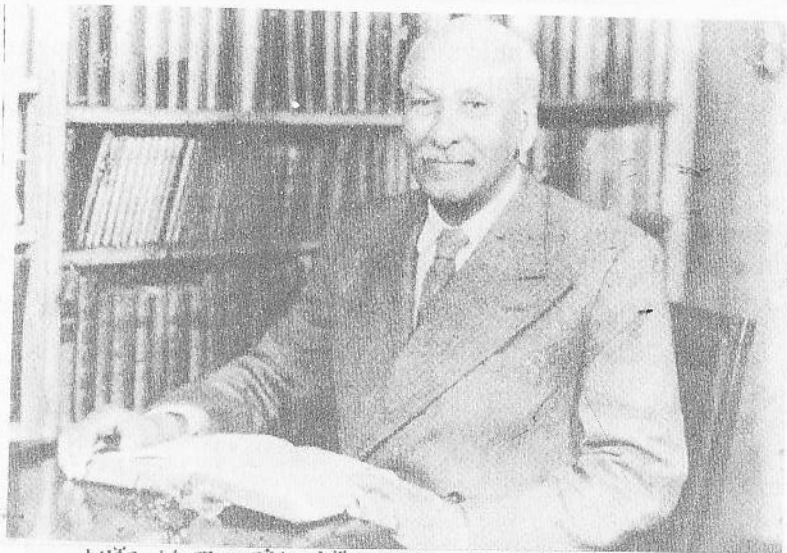
አዛዥ ሐኪም ወርቅነህ የሕይወት ታሪካቸውን እንዲጽፉ እንግሊዛውያን ወዳጆቻቸው ሲጠይቁቸው፣ የተጠቀሙባቸው ቃላት የእሳቸውን ትንትነት ይመሰክራል። ሐኪም ወርቅነህ ንግግር ሲያደርጉ፣ ደብዳቤ ሲጽፉ፣ ሐሳባቸውን የሚገልጡት በትንትና ቃላት መሆኑን ወጣት አንባቢያን ቢያጤኑት ጥሩ ነው።

በመጽሐፉ ውስጥ ከመጠን በላይ የሆኑ ፎተግራፎች አስገብቻለሁ። ለዚህም ምክንያቱ “አንድ ሥዕል ከሺሕ ቃላት ይበልጥ ይናገራል” የሚለው የቻይናውያን አባባል ነው። ሌላም ምክንያት አለኝ። ይህም ፎተግራፎቹ ብቻ እንኳን በዚያ ዘመን የነበረውን ሁኔታ የሚያሳዩና ታሪካዊነት ያላቸው መሆናቸው ነው።

አዛዥ ሐኪም ወርቅነህ በረጅም ዕድሜያቸው ውስጥ የተሰማሩባቸው የሥራ ዘርፎች ልክ እንደ ዕድሜያቸው ብዙ ናቸው። እሳቸው ሐኪም፣ አስተዳዳሪ፣ ደፋኝ፣ ማህበራዊ ሰራተኛ፣ አማካሪ፣ የመብት ተሟጋች፣ ተመራማሪ፣ ደራሲ፣ ትምህርት ቤት መሥራች፣ የፋብሪካና ማዕድናት ባለቤት፣ ሥራ ተቋራጭ፣ የግብርና ባለሙያ፣ አስመጪና ላኪ ነበሩ። ዕውቀታቸውን ለማሻሻል እጅግ የሚጥሩ ሰው በመሆናቸው፣ የሃይማኖት ቀኖና፣ የዓለም ታሪክና የፍልስፋና መጽሐፍት ያነበቡ ሰው ናቸው። ስለ አገርና ስለ ፖለቲካ ጉዳይ በርካታ መጣጥፎች ለመጻፍ የበቁትም ለዚህ ነው። በአጭሩ፣ በብዙ ዘርፍ የተሰማሩ ሰው በመሆናቸው የ፪ኛው ሺሕ ዓመት ታላቅ ሰው መባል የሚገባቸው ታላቅ ኢትዮጵያዊ ናቸው።

እራሳቸው ያዘጋጁትን የሕይወት ታሪካቸውን፣ በዕለት ማስታወሻ ደብተሮች የመዘገቡትን እና ስለ እሳቸው ሥራና ተግባር የተጻፉትን ጭረጃዎች በማሰባሰብ ስለ “አዛዥ ሐኪም ወርቅነህ እሸቱ” ሕይወት እና ተግባራት የተገነዘብኩትን ያህል በዚህ መጽሐፍ ውስጥ አቅርቤአለሁ። እኔ ያልኩትን ብያለሁ እና እርስዎ ደግሞ መጽሐፉን አንብበው አስተያየትዎን እንዲሰጡኝ በአክብሮት እጋብዛለሁ።

ታደለ ብጡል ክብረት (ኢ/ር)
 ሞባይል:- 0911-23 24 43
 ስልክ:- 011-157 46 57
 ፖ.ሣ.ቁ. 5510
 ስዳሰ አበባ፣ ኢትዮጵያ

አባዥ ሐኪም ወርቅነህ እሸቱ በግል መጽሐፍ ቤታቸው ውስጥ

ምዕራፍ ፩

፲፰፻፳-፲፰፻፷፱ ዓ.ም.

ሐኪም ወርቅነህ አሸቱ ማን ናቸው?

አፄ ቴዎድሮስ በገዛ ሽጉጣቸው እራሳቸውን ከማጥፋታቸው በፊት፤ ከዚህ በታች ስማቸው የተጻፈው የጦር አበጋዞች፤ መቅደላ አፋፍ ላይ አብረዋቸው ነበሩ። የመቅደላ ጦርነት አውድማ ላይ ከአፄ ቴዎድሮስ ጋር ስለነበሩት አበጋዞች “አባ ታጠቅ ካሳ፤ የቋራው አንበሳ” በሚለው መጽሐፍ ውስጥ፤ ገሪማ ታፈረ “የጀግኖች መታሰቢያ” በሚል ርእስ አዛዥ አሸቱን ጨምሮ የ፲፱ ዕውቅ ሰዎችን ገድል እንደሚከተለው ጽፈዋል።

1. ራስ እንግዳ	ከቋራ እና አገው ምድር
2. ራስ መሸሻ	ከአለፋ
3. ራስ ኪዳነማርያም	ከቆማ
4. ራስ ወልደማርያም	ከቆማ
5. ራስ ገበሬ ተክሉ	ከስማይ
6. ራስ አበራ	ከስቀልቴ
7. ራስ ተድላ	ከምክራ
8. ራስ ውቤ	ከዋድላ
9. ራስ ባሪያው	ከትግሬ (ሸሬ)
10. ራስ በረከ	ከጎጃም (ጎንቻ)
11. ደጃዝማች ዓለሜ ጓሉ	ከቋራ
12. አዛዥ አሸቱ	ከቋራ
13. አጨጌ ወልደማርያም	ከቤተ ክህነት
14. ጸገሬ ትዕዛዝ እንግዳ	ከቤተ ክህነት

“እነዚህ ኃያላን የጦር አበጋዞች በየጊዜው በተገኙበት የጦር ሜዳ፤ ጋሻ መክተው ጦራቸውን ዘርግተው ከፈረስ ደንደስ ሳይወርዱ፤ አገር ተክልሉ ሳይሰጣቸውና የእገሌን አገር ሹሜሃህ፤ ንዳ፤ ግዛ ሳይባሉ በደሞዝ ብቻ ተወስነው፤ በዘመቻና ውጊያ ሳይሰላቹ በታማኝነት ያገለገሉ ናቸው። እንዲሁም በመቅደላ አምባ በተደረገው ከባድ ጦርነት በመሣሪያ ከሚበልጣቸው ከእንግሊዝ የጦር ሠራዊት ጋር፤ ጦር፤ ጎራዴ እና አሮጌ ጠመንጃ ብቻ ይዘው ጦርነት በመግጠም፤ ለአፄ ቴዎድሮስ መንግሥትና ለሀገራቸው ክብር፤ እስከ መጨረሻው ሰዓት ድረስ ሕይወታቸውን መስዋዕት አድርገው አልፈዋል።” አዛዥ አሸቱ ወልደ ማርያም* ወደ መቅደላ ሲመጡ፤ ባለቤታቸው ወይዘሮ ደስታ ወልደ ማርያም*፤ የባህር ልጃቸው ዘለለው የቦሉት ዓመት ተኩል ሕፃን ልጃቸው፤ የሕፃኑ አክስት (የአናቱ ታናሽ እህት፤ ተዋበች ወልደ ተክሌ) እና ስማቸው ከዚህ ከፍ ብሎ በዝርዝር የተጻፉት አበጋዞች ጋር አብረው ነበሩ።

* የባልና ሚስቶቹ የአባት ስም ወልደ ማርያም መሆኑ የአጋጣሚ ጉዳይ ነው

አፄ ቴዎድሮስ ከዐረፉ በኋላ የእንግሊዝ ወታደሮች መቅደላ አፋፍ ደርሰው የገዛው ነገሥቱን ግምጃ ቤት ዘርፈው፤ ቤቶች አቃጠሉ። የቴዎድሮስን ባለቤት እቲጌ ጥሩ ወርቅን፤ ልዑል ዓለማየሁን እና አንድ ሕፃን ልጅ ይዘው ከመቅደላ አምባ ወደ ጦር ሰፈራቸው ወረዱ። በመቀጠልም ጀነራል ናፒር ወደ ቀይ ባህር በመጓዝ ላይ እያለ፤ የእንግሊዝ ሠራዊት ጦርነቱን ማሸነፉን፤ አፄ ቴዎድሮስ መሞታቸውን እና እቲጌ ጥሩ ወርቅ ከልጃቸው ከልዑል ዓለማየሁ ጋር መማረካቸውን ለንግሥት ቪክቶሪያ መልክት አስተላለፈ። ናፒር ከባህር ጠረፍ ከመድረሱ በፊት “እቲጌ ጥሩ ወርቅነህን እና ልጃቸው ዓለማየሁን ወደ እንግሊዝ አገር አምጣቸው” የሚል የቲሌግራም መልዕክት ከንግሥት ቪክቶሪያ ደረሰው። እሱም ትዕዛዙን ተቀብሎና አክብሮ፤ H.M.S. Force በሚባለው መርከብ ተሳፍሮ ወደ እንግሊዝ አገር አመራ። እቲጌ ጥሩ ወርቅ መንገድ ላይ ስለ ዐረፉ፤ ናፒር ልዑል ዓለማየሁን ብቻ ይዞ ወደ እንግሊዝ አገር ተጓዘ። ከልዑል ዓለማየሁ እና ከእቲጌ ጥሩ ወርቅ ጋር መቅደላ ላይ አብሮ የነበረው ሕጻን ልጅ ዕጣ ፈንታን በተመለከተ ንግሥት ቪክቶሪያ የሰጡት ትዕዛዝ አልነበረም።

አስተዳደግና ትምህርት

የእንግሊዝ ሠራዊት በመርከብ ተጉዞ ከስዊዝ የባህር ጠረፍ ሲደርስ፤ ጀነራል ናፒር የአፄ ቴዎድሮስን የ፳ ዓመት ልጅ ይዞ ወደ እንግሊዝ አገር ሲሄድ፤ ኮለኔል ቻርልስ ቻምበርሌን እና ከሕንድ አገር የመጡት የጦር አባላት ወደ ሕንድ አገር ለመመለስ በሌላ የጦር መርከብ ላይ ተሳፈሩ። ከእቲጌ ጥሩ ወርቅ እና ከልዑል ዓለማየሁ ጋር መቅደላ አፋፍ ላይ የታያቸው የዚህ መጽሐፍ ባለታሪክ ሕፃን ልጅም አብረዋቸው ወደ ሕንድ ተጓዙ። ሠራዊቱ በሙሉ ራዋል ፒንዲ (Rawal Pindi) ከሚባለው የጦር ሰፈር ሲገቡ፤ ኮለኔል ቻርልስ ቻምበርሌን ሕፃኑን በማደግ ልጅነት ለማሳደግ ወሰነ። የሕፃኑን ቤተሰብ ማግኘት ቻርልስ ቻምበርሌን በአርግጠኛነት በአለማወቁ፤ የቴዎድሮስ የቅርብ ዘመድ ልጅ ወይም የመኳንንት ዘር ይሆናል የሚል ጥርጣሬ እንደነበረው በሕንድ ወቅት ለጓደኛው መኮንን ነግሮት ነበር። በሚቀጥለው ገጽ ባለው ፎተግራፍ ላይ እንደሚታየው፤ ልዑል ዓለማየሁ እና ሕፃኑ ልጅ ለፈረንጆቹ ዓይን መልካቸው ስለሚመሳሰል ቻርልስ ቻምበርሌን መጠራጠሩ ልክ ሞሮ ሚስት ይቻላል። እንዲያውም ሕፃኑ ልጅ “በእናታቸው በኩል የአፄ ራሲል 8ኛው ትውልድ እና የወይዘራት ወገን ናቸው”።* እንግሊዞች ሕንድን በቅኝ ግዛት ከያዙ ጀምረው በርካታ የሕንድ ማህራጃዎች (መኳንንት) አምፀዋል እየተባሉ ይታሰሩና ይገደሉ ነበር። የሕፃናቱ አባቶች ሲሞቱ ወይም ሲታሰሩ፤ ሕፃናት ልጆቻቸውን እንግሊዛውያን መኮንኖች በማደግ ልጅነት ተቀብለው ያስተምሯቸው እንደ ነበረ ይነገራል። ለምሳሌ አድሚራል ዊሊንግተን (Admiral Wellington) ሕንድ አገር በነበረበት ዘመን፤ የሳላቡት ካንን (Salabut Khan) የአራት ዓመት ልጅ የተወለነ ገንዘብ ከፍሎ ፒንዲብ የሚሊዮን ትምህርት ቤት አስገብቶታል።

* Gebrel Tewoderos:- Worqneh's Biography, Type-written

ሕፃን ወርቅነህ አሸቱ

ልዑል ዓለማየሁ ቴዎድሮስ

ሕፃኑ ልጅ የዐጌ ቴዎድሮስ የትርብ ዘመድ ወይም የመካከንት ዘር ይሆን?
ቻርልስ ቻምበርሌን

አንዲሁም፣ ብሪጋዴር ጆን ኒክንልሰን (Brig. General John Nicholson) የሕንድ ማሃራሻ የሆነውን ካራም ካን ካታር ልጅ (son of Hassan Karam Khan Khattare) እና ሙሐመድ ሃያት ካንን (Muhammad Hayat Khan) የሚባለውን እዚያው ተማሪ ቤት ውስጥ አስገብቶ የትምህርት ቤቱን ሙሉ ወጪ እየከፈለ አስተምሯቸዋል።

በተመሳሳይ ኮሌጅ ቻርልስ ቻምበርሌን ኢትዮጵያዊውን ሕፃን ለማሳደግ ወስኖ የመሃራሻ ልጆች የሚለብሱትን ዓይነት ጥሩ ጥሩ ልብስ ያለባቸው ጀመር። ልብሶቹ የሚሰፉት ከምርጥ የሐር ጨርቅ ሲሆን ገና የሰድስት ዓመት ልጅ እያሉ የተነሱት ፎተግራፍ በሚቀጥለው ገጽ ውስጥ ይገኛል።

መጥፎ አጋጣሚ ሆነና ሕፃኑ ልጅ ትምህርት ከመጀመራቸው በፊት ኮሌጅ ቻርልስ ቻምበርሌን በኮሌራ በሽታ ተለክፎ ሞተ። ስለዚህ የእሱ የጦር ጓደኛ የነበረው ኮሌጅ ማርቲን፣ ሕፃኑን ልጅ ለማሳደግ ወስኖ ለሕፃኑ ማሳደግ የሚያስፈልገውን ሙሉ ወጪ ለመክፈል ፈቃደኛ ሆነ። ኮሌጅ ማርቲን በዚያን ወቅት የራዋል ፑንዲ እገ የበላይ ሹም ነበር። ይህ ደብሊው ደ ማርቲን (Col. W.J. Martin) የሚባለው ሰው የኮሌጅነት ማዕረግ እስካገኘበት ጊዜ ድረስ በፀጃኛ የሕንድ ፈር ቀዳጅ ሻምበል (32nd Indian Pioneers Regiment) ውስጥ ያገለገለ፣ በጣም ሃይማኖተኛ ሰው ነበር። የእሱ ፍላጎት ወደ ሃይማኖታዊ ሥራ ስለ አዘነበለ፣ የውትድርና ሥራውን በገዛ ፈቃዱ ትቶ የፑንጃብ ቤተ ክርስቲያን ሚሲዮን ማኅበር የመጀመሪያው የእንግሊዝ መኮንን አባል ሆኖ በእሱ የሚመራ ጽሕፈት ቤት ከፈተ። ከግል ሀብቱ በርካት ያለ ገንዘብ ለሚሰጡ ግመሰጠት የደህ ልጆች መርጃ ድርጅት (The Poor Fund) አቃቁሞ የሂሳብ ሹምና የዚሁ ድርጅት ጋላ ሆነ። አጋጣሚው ጥሩ ሆነና ሕፃኑ ሰባት ዓመት ሲሞላቸው (CMS) ከሚባለው የሚሲዮን ትምህርት ቤት አስገባቸው። ለእኚህ ሕፃን ልጅ የትምህርት ቤቱ ዲሬክተር ሞግዚት እንዲሆኗቸው አደራውን አከሉ አስረከበው።

ዲሬክተሩ ግን የራሱ ስድስት ልጆች ስለ ነበሩት፣ በአደራ የተሰጠውን ልጅ በአርኪ ሁኔታ ለማሳደግ አስቸጋሪ እንደሚሆንበት ስለ ተገነዘበ፣ እሱ በበኩሉ ከአደራ ጭምር ለምክትሉ ሕንጻዊ ሪዳቱ አስረከባቸው። ምክትል ዲሬክተሩ፣ የራሱ ልጆች ስላልነበሩት፣ ሕፃኑን ኢትዮጵያዊ አንደ ራሱ ልጅ አድርጎ ለማሳደግ ቃል ገብቶ በፍቅር እና በደግነት ተቀበላቸው። ለጀመሪያ ጊዜ ትምህርት ቤት ሲገቡ የለበሱት የመሃራሻ ልጆች ልብስ በዚህ ፎተግራፍ ላይ የሚታየው ነው።

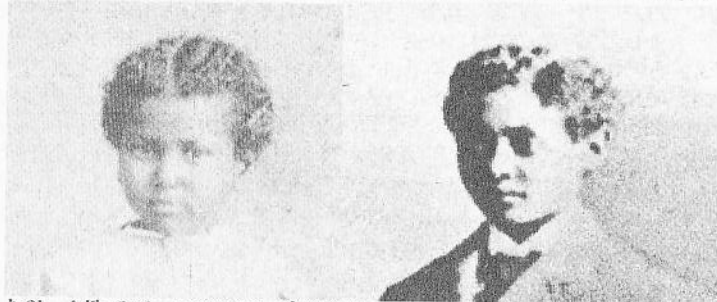

ሕፃን ወርቅነህ የሰድስት ዓመት ልጅ ሆነው

በኢትዮጵያ የኦርቶዶክስ ሃይማኖት መሠረት ወንድ ልጅ በተወለደ በ፵ ቀን፣ ሌት ልጅ ደግሞ በተወለደ በ፹ ቀን ውስጥ ክርስትና የሚነሱ መሆናቸውን በአለማወቅ፣ ሕፃኑን ልጅ በእንግሊዝን ቤተ ክርስቲያን (Anglican Church) ሥርዓት አስመመቃቸው።

ሕፃን ወርቅነህ እሸቱ

ልዑል ዓለማየሁ ቴዎድሮስ

ሕፃኑ ልጅ የዐላ ቴዎድሮስ የቅርብ ዘመድ ወይም የመኪንንት ዘር ይሆን? ቻርልስ ቻምበርለን

እንዲሁም፣ ብረጋዴር ጀነራል ጆን ኒኮንሰን (Brig. General John Nicholson) የሕንድ ማሃራጃ የሆነውን ካራም ካን ካታር ልጅ (son of Hassan Karam Khan Khattare) እና ሙሐመድ ሃያት ካንን (Muhammad Hayat Khan) የሚባለውን እዚያው ተማሪ ቤት ውስጥ አስገብቶ የትምህርት ቤቱን ሙሉ ወጪ እየከፈለ አስተምሯቸዋል።

በተመሳሳይ ኮለኔል ቻርልስ ቻምበርለን ኢትዮጵያዊውን ሕፃን ለማሳደግ ወስኖ የመሃራጃ ልጆች የሚለብሱትን ዓይነት ጥሩ ጥሩ ልብስ ያሰብላቸው ጀመር። ልብሶቹ የሚሰፉት ከምርጥ የሐር ጨርቅ ሲሆን ገና የስድስት ዓመት ልጅ እያሉ የተነሱት ፎተግራፍ በሚቀጥለው ገጽ ውስጥ ይገኛል።

መጥፎ አጋጣሚ ሆነና ሕፃኑ ልጅ ትምህርት ከመጀመራቸው በፊት ኮለኔል ቻርልስ ቻምበርለን በኮሌራ በሽታ ተለክፎ ሞተ። ስለዚህ የእሱ የጦር ንደኛ የነበረው ኮለኔል ማርቲን፣ ሕፃኑን ልጅ ለማሳደግ ወስኖ ለሕፃኑ ማሳደግ የሚያስፈልገውን ሙሉ ወጪ ለመክፈል ፈቃደኛ ሆነ። ኮለኔል ማርቲን በዚያን ወቅት የራዋል ፒንዲ እዝ የበላይ ሹም ነበር። ይህ ደብለው ጆ ማርቲን (Col. W.J. Martin) የሚባለው ሰው የኮለኔልነት ማዕረግ እስካገኘበት ጊዜ ድረስ በ፱፻፳፫ የሕንድ ፈር ቀዳጅ ሻምበል (32nd Indian Pioneers Regiment) ውስጥ ያገለገለ፣ በጣም ሃይማኖተኛ ሰው ነበር። የእሱ ፍላጎት ወደ ሃይማኖታዊ ሥራ ስለ አዘነበለ፣ የውትድርና ሥራውን በገዛ ፈቃዱ ትቶ የፑንጃብ ቤተ ክርስቲያን ሚሊዮን ማኅበር የመጀመሪያው የእንግሊዝ መኮንን አባል ሆኖ በእሱ የሚመራ ጽሕፈት ቤት ከፈተ። ከግል ሀብቱ በርካት ያለ ገዝብ ለሚሰዩኑ በመስጠት የድሀ ልጆች መርጃ ድርጅት (The Poor Fund) አቃቂም የሂሳብ ሹምና የዚሁ ድርጅት ኃላፊ ሆነ። አጋጣሚው ጥሩ ሆነና ሕፃኑ ሰባት ዓመት ሲሞላቸው (CMS) ከሚባለው የሚሊዮን ትምህርት ቤት አስገባቸው። ለእኚህ ሕፃን ልጅ የትምህርት ቤቱ ዲሬክተር ሞግዚት እንዲሆኗቸው አደራውን አክሎ አስረከበው።

ዲሬክተሩ ግን የራሱ ስድስት ልጆች ስለ ነበሩት፣ በአደራ የተሰጠውን ልጅ በአርኪ ሁኔታ ለማሳደግ አስቸጋሪ እንደሚሆንበት ስለ ተገነዘበ፣ እሱ በበኩሉ ከአደራ ጭምር ለምክትሉ ሕንዳዊ ረዳቱ አስረከባቸው። ምክትል ዲሬክተሩ፣ የራሱ ልጆች ስላልነበሩት፣ ሕፃኑን ኢትዮጵያዊ እንደ ራሱ ልጅ አድርጎ ለማሳደግ ቃል ገብቶ በፍትር እና በደግነት ተቀበላቸው። ለጀመሪያ ጊዜ ትምህርት ቤት ሲገቡ የለበሱት የመሃራጃ ልጆች ልብስ በዚህ ፎተግራፍ ላይ የሚታየው ነው።

ሕፃን ወርቅነህ የስድስት ዓመት ልጅ ሆነው

በኢትዮጵያ የአርቶዶክስ ሃይማኖት መሠረት ወንድ ልጅ በተወለደ በ፵ ቀኑ፣ ሌት ልጅ ደግሞ በተወለደ በ፹ ቀን ውስጥ ክርስትና የሚነሱ መሆናቸውን በአለማወቅ፣ ሕፃኑን ልጅ በእንግሊዝን ቤተ ክርስቲያን (Anglican Church) ሥርዓት አስጠመቃቸው።

ክርስቲና ከመነሳታቸው በፊት ትንሹ ቻርልስ (Charles Junior) በመባል ይጠሩ የነበሩት ሕፃን፤ክርስቲና ከተነሱ በኋላ ስማቸው ቻርልስ ማርቲን ተባለ። ይህ ስም የተሰጣቸው የሁለቱን በጎ አድራጊ ኮሌጎች፤ቻርልስ እና ማርቲን የሚባሉትን ስሞች በማጣመር ነው። የስም ሰውጥ የተደረገው፤ ሕፃኑ ኢትዮጵያ በነበሩበት ጊዜ የነበራቸውን ስም ባለማወቅ ወይም ባለ መንገዝብ ይመስላል። ያም ሆነ ይህ፤አምሪካ (Amritsar) ውስጥ በሚገኘው የሚሊዮን አዳሪ ትምህርት ቤት በሰባት ዓመት ዕድሜያቸው ሲመዘገቡ ሕጋዊ ስማቸው “ቻርልስ ማርቲን” ነው ተባለ። ቻርልስ ማርቲን፤ፑንጃብ (Punjab) ውስጥ በሚገኘው የሚሊዮን ትምህርት ቤት ገብተው ሲማሩ ቆይተው፤በመጨረሻ ቄስ ኤፍ. ኤም. ባሪንግ (F.M. Baring) በመሠረቱት ባታላ (Batala) በሚገኘው አዳሪ ትምህርት ቤት ገቡ። እንግሊዛዊው የሚሊዮን ፀሐፊ ሬቨረንድ ሮበርት ክላርክ (Reverend Robert Clark) ስለነበረ፤ሚስቱ ኤልሳቤጥ ክላርክ የሕፃን ቻርልስ ማርቲን ሞግዚት ሆነች። ይህች ደግ እና ርኅሩኅ ሴት፤ሕፃን ቻርልስ ማርቲንን እንደ እናት ትንባክባቸው ጀመር። ሕፃኑ ልጅ በትምህርታቸው ጥሩ ውጤት እንዲያስመዘግቡ ሚስብ ክላርክ በቅርብ ሁኔታ ትከታተል ጀመር። ቻርልስ፤ ብሩህ እእምሮ እና የሰውነትን ቶሎ የመያዝ ተስጥሮ ያላቸው ወጣት ነበር።

እኚህ ሕፃን ትርፍ ጊዜ ሲያገኙ መጽሐፍ ማንበብ፤የቅጠላ ቅጠል ቅርጽና ውበት፤የእንስሳትን እንቅስቃሴ እና ግርማ ሞገስ ማየት ይወዱ ነበር። በተለይም ስለ ልዩ ልዩ አገሮች ታሪክ፤ስለ ጆምግራፊያዊ አቀማመጥ እና የአየር ጠባይ፤የሚመረተውን የአህል ዓይነት፤ስለ እንስሳት ዝርያ፤ስለ ማዕድናት ጥቅም ሁሉ በጥንቃቄ እና በትጋት ያጠኑ ነበር። ባታላ ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት ከገቡ በኋላ፤የቻርልስ ማርቲን የሕይወት ጎዳና ጥሩ እንዲሆን ሦስት ሰዎች ከፍተኛ ሚና ነበራቸው። እነሱም ባልና ሚስቶቹ ሮበርትና ኤልሳቤጥ ክላርክ፤እንዲሁም ሚስ ተክር (Miss Tucker) ናቸው። እዚህ ትምህርት ቤት ሲማሩ፤የጨዋ እንግሊዛዊ (English Gentleman) ሥነ ምግባርን ይዘው እንዲያድጉ እና ሕይወታቸውን በሥርዓት እንዲመሩ ይመክሯቸው ነበር። እዚህ በፊት ለሌሎች ልጆች ተደርጎ በማይታወቅ መልኩ የልዩ ልዩ አገሮች ባህልና ወግ ለማክበር እንዲችሉ፤የሕንድ፤የቦርማ የእንግሊዝን እና የኢትዮጵያን ባህሎች እንዲያውቁ መሠረት ጥለውላቸዋል። ለሰው ልጅ በቅንነት መሥራት፤ራስን ለሕዝብ ጥቅም መስቀት፤ዕውነተኛ እና ቀጥተኛ ሰው የመሆን አመራር ያገኙትም ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ነው።

ሚስ ተክር በ፲፰፻፸፪ እስከ ፲፰፻፸፭ ዓ.ም. በባታላ ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት አስተዳዳሪ በነበሩበት ዘመን፤ከቻርልስ ማርቲን ጋር በቅርብ ይገናኙ ነበር። እኚህ መምህርት ወደ ሕንድ አገር የመጡት ከተከበሩ እንግሊዛውያን ቤተሰቦቻቸው ጋር በ፲፰፻፺፮ ዓ.ም. ነው። ሮበርት ክላርክ የሚሊዮን ታሪክ በፑንጃብ፤በሚባለው መጽሐፉ ውስጥ “ሚስ ተክር በባሪንግ ትምህርት ቤት የነበሩት ልጆች ሁሉ ጨዋነት እንዲላበሱ ያደረጉት ድጋፍ በቀላሉ የሚታይ አይደለም። ለሁሉም ልጆች እናት በመሆን ለሰው ልጅ ፍቅርና አክብሮት እንዲኖራቸው መከረዋቸዋል” ብለው ጽፈዋል።

ሚስ ተክር፤(A.L.O.E.) በሚል የብዕር ስም፤፳፮ ልዩ ልዩ የሃይማኖት ድርሰቶች ጽፈው አሳትመዋል። መጽሐፎቹ የሚያስተምሩት፤ልጆች ውሸትና ማታለልን እንዲጠሉ፤ትጋትና ፍቅርን መመሪያቸው እድርገው እንዲያድጉ የሚረዳ ነው። በዚህ ትምህርት ቤት ውስጥ ዕድሜያቸው ከ፭ እስከ ፲፰ ዓመት የሚሆን ፲፰ የማደግ ልጆች ይገኛሉ። ተማሪዎቹ የመጡበት አገር ከነ ቁጥራቸው ከዚህ ቀጥሎ የተጻፈው ነው። ከአፍጋኒስታን ስድስት፤ከካልከታ ሦስት፤ከእንግሊዝ አገር ሁለት፤ከፑንጃብ ስድስት ሲሆኑ፤ሁሉም ከሕንድ ልዩ ልዩ ዘውጊዎች እና ቋንቋ ተናጋሪ ቤተሰቦች የመጡ ልጆች ናቸው። ከኢትዮጵያ የመጡት ቻርልስ ማርቲን ግን የሚናገሩት የራሳቸውን አገር ቋንቋ አማርኛ ሳይሆን እንግሊዝኛ ብቻ ነበር።

መደበኛ የቀለም ትምህርት የሚሰጠው በእንግሊዝኛ ሲሆን፤ከመደበኛ ትምህርት ውጭ የግብረ ገብነት ትምህርትም ይማራሉ። ቀለም፤ዘር እና ሃይማኖት ከማየት ይልቅ የሰውን ልጅ ስብዕና ማክበር ተገቢ ነው የሚለውን መርህ ተከትለው እንዲያድጉ ምክር ይሰጣቸው ነበር። በኋላ እንደምናየው ቻርልስ ማርቲን በሕይወታቸው መላው ይህንን መርህ ሲከተሉና ሲፈጽሙ ኖረዋል። ሚስተር ባሪንግ ለሁለት ዓመት እረፍት ወደ እንግሊዝ አገር በሄዱ ጊዜ፤ሚስ ተክር በባታላ ትምህርት ቤት ብቸኛዋ ፈረንጅ ነበሩ። ተማሪዎቻቸው የመጨረሻውን ዓመት ፈተና ለመውሰድ ሲዘጋጁ፤ሚስ ተክር በትርፍ ሰዓት በማስጠናት ይረዷቸው ነበር። በትርፍ ሰዓት እንዲማሩ ከረዷቸው ልጆች አንዱ ቻርልስ ማርቲን ናቸው። ሚስ ተክር ቻርልስ ማርቲንን፤ሳክክሪትና ዑርዱ ቋንቋዎችንም በግል አስተምረዋቸዋል።

ይህ ሁሉ ተጽምሮ፤ቻርልስ ማርቲን በ፲፪ኛ ክፍል መልቀቂያ ፈተና (Matriculation) ያለፉት በከፍተኛ ማዕረግ ነው። የትምህርት ውጤታቸው እንዲህ ከፍተኛ በመሆኑ ላሆር የሕክምና ኮሌጅ (Lahore Medical College) ለመግባት ቻሉ። የሕክምና ትምህርታቸውን በ፲፰፻፸፱ ጀምረው ልክ በአምስተኛው ዓመት በ፲፰፻፸፱ ዓ.ም. በውስጥ ደዌ እና በቀዶ ጥገና ሕክምና (Medicin and Surgery) ከከፍላቸው ይኛ በመውጣት፤የሕክምና ዶክተራት ዲግሪ ተቀበሉ። በኮሌጁ ከተማሩት የሕክምና ትምህርት በተጨማሪ ስለ አበዋት መድኃኒት መረጃ ይሰበሰቡ ነበር። ሕንድ አገር፤በአፀዋት ሕክምና መጠቀም፤የተሰማሪ በመሆኑ ለሥራቸው እንዲረዳቸው በማሰብ በተጓዳኝ የባህል ሕክምና ትምህርትም ተከታትለዋል።

የሕክምና ዲግሪ እንደ ተቀበሉ፤በፊተና ከአንደኛ እስከ አምስተኛ የወጡት “ዶክተር” ተመርጠው፤ከሙያው ጋር እንዲለማመዱ በውስጥ ደዌ ረዳት ሐኪምነት ተቀጠሩ። በዚያን ጊዜ ዶክተር ቻርልስ ማርቲን ገና የ፳፪ ዓመት ወጣት ነበሩ። በውስጥ ደዌ ሐኪምነት ጥቂት ልምምድ ካደረጉ በኋላ በቀጣዩ ዓመት ጉርዳስፑር (Gurdaspur) በሚገኘው ባታላ (Batala) ከሊኒክ ውስጥ፤የቀዶ ጥገና ረዳት ኃላፊ ሆነው ሲሠሩ ቆዩ። እዚህ ሐኪም ቤት በተመደቡበት ሥራ ከሚፈጽሙት ተግባር በተጓዳኝ፤በሽተኞቻቸው ማገበራዊ ችግር ሲያጋጥማቸውም በምክር ይረዷቸው ነበር።

ዶክተር ቻርልስ ለበሽተኞች እና ለአካባቢው ህብረተሰብ የነበራቸው ፍቅር እና ክብር ከሌሎች ሐኪሞች የተለየ በመሆኑ በታካሚዎቹ ዘንድ ከፍተኛ አክብሮትን አገኙ። በቀዶ ጥገና ችሎታቸውም ብቁ ባለሙያ መሆናቸውን በማስመስከራቸው ከፍተኛ ዝና አተረፉ።

በዚያ ዘመን፣ ሕንድ አገር የተማረ ሐኪም፣ በከፍተኛ የኃላፊነት ሥራ ላይ ለይመደባም ነበር። ስለዚህ፣ የዶክተር ቻርልስን ችሎታ የሚያደንቁ ወዳጆቻቸው ወደ እንግሊዝ አገር ሄደው የድህረ ምረቃ ዲፕሎማ ከታወቀ የኒቨርሲቲ ቢያገኙ፣ ወደፊት በከፍተኛ ኃላፊነት የመሥራት ዕድል እንደሚኖራቸው መከራቸው። ይህን ጥቆማ ተቀብለው ዶክተር ቻርልስ ማርቲን ወደ እንግሊዝ አገር ለመሄድ ልባቸው ተነሳላ። ባታላ ክሊኒክ ውስጥ ሁለት ዓመት ያህል ከሠሩ በኋላ፣ በሕንድ ሕክምና ተቋም (Indian Medical Service) ስር ለመሥራት የሚያስችል ዕውቀት ለማግኘት በማሰብ ወደ እንግሊዝ አገር ሄደው የድገረ ምረቃ ትምህርት ለመማር ወሰኑ። ይህን ሃሳባቸውን እንደ አናት ለምንተከባከባቸው ሚስት ኤልሳቤጥ ክላርክ በመንገር ምክራን መየቁት። እሷም ሐሳባቸው ጥሩ መሆኑን ስለአመነች፣ በምትችለው መንገድ ሁሉ ልትረዳቸው ፈቃደኛ መሆኗን ገልጾታቸው።

እዚህ ላይ በቅድሚያ ስለ ቻርልስ ማርቲን “እናት” ጥቂት መናገሩ አስፈላጊ ነው። ሚስት ክላርክ ያደገችው ስኮትላንድ ነው። አባቷ ዶክተር ብራውን (Doctor Browne) የሕክምና ትምህርት ኤዲንቦርግ የኒቨርሲቲ ከጨረሰ በኋላ ወደ ካልክታ ሄዶ ለብዙ ዓመታት ሠርቶ፣ ከፍተኛ ሀብት ይዞ በጡረታ ወደ ሎንዶን የተመለሰ ሰው ነው። የአቡ ልጅ ሚስት ኤልሳቤጥ ክላርክ ሎንዶን በሚገኘው ኪንግስ ኮሌጅ ሆስፒታል ውስጥ በዚሁ ሙያ ስትሠራ ቆይታለች። የሕክምና ሙያ ስለነበራት፣ ሕንድ አገር በውህኒ ቤት ለሚገኙት ቤት እስረኞች አስታማሚ (nurse) ሆና ትሠራ ጀመር። በኋላ ላይ ለአጭር ጊዜ ወደ እንግሊዝ አገር ሄዳ ባለ አግባብ፣ ከባለቤቷ ጋር ወደ ሕንድ አገር ተመልሳ መጥታ፣ ፓሽዋር (Pashawar)ና ካሽሚር (Kashmir) ከተማዎች ውስጥ ሴቶችን በማስታመም ሥራ ተሰማርታለች። የሚስት ኤልሳቤጥ ክላርክ ልጅ፣ ሄንሪ ማርቲን ክላርክ (H. Martyn Clark) ስለ እናቱ ሲጽፍ “ልዩ የሆነ ዕውቀትና ጥሩ የቋንቋ ችሎታ አላት። እንግሊዝኛ፣ ፈረንሳይኛ፣ ጣሊያንኛ፣ እንዲሁም ሳንስክሪት እና ዑርዱ ጥሩ አድርጋ ትናገራለች” ብሏል። ሚስት ክላርክ በሕክምና ሙያዋ ስትሠራ የምታውቀውና የአባቷ ወዳጅ የሆነው ታዋቂው ዶክተር ሪስል፣ በ፲፰፻፹፩ ዓ.ም. በዚህ ወቅት የኤዲንቦርግ የኒቨርሲቲ ሕክምና ክፍል አስተዳዳሪ ሆኖ ነበር። ዶክተር ቻርልስ ማርቲን ወደ እንግሊዝ አገር ሄደው፣ የመማር ፍላጎት ያላቸው መሆኑን ለሚስት ክላርክ ሲነግሯት፣ የወጣቱን ሐኪም ምኞት አክብራ ልትረዳቸው ቀደም ሲል ቃል ገብታ ስለ ነበረ፣ በቅርብ ለምታውቃቸው እንግሊዝ አገር ለሚገኙት ሁለት ወዳጆቿ የትውውቅ ደብዳቤ ጻፈችላቸው።

ዶክተር ማርቲን የመንፈስ እናታቸውን አመስግነው እና ደብዳቤዎቹን ይዘው ወደ እንግሊዝ አገር ለመሄድ ከሥራቸው ተሰናቡቱ።

ከዚያም ለሁለት ዓመት ሠርተው ከአጠራቀሙት ገንዘብ ላይ ለእሳቸው እና ለሕንድ ጓደኞቻቸው (ረድያርድ ኪፕሊንግ?) የመጓጓዣ ዋጋ ክፍለው፣ በታኅሣሥ ወር ፲፰፻፹፩ ዓ.ም. ሎንዶን ደረሱ። ሚስት ክላርክ ከሰጠቻቸው ደብዳቤዎቹ አንዱ ለሚስ ሂሊ (Miss Healey) የተጻፈ ነበር። ሎንዶን ሲደርሱ፣ ወደ እሷ ቤት ሄደው ደብዳቤውን ሰጧት። ሚስ ሂሊ ደብዳቤውን ተቀብላ ካነበበችው በኋላ፣ እኔም እንዲያርፉ ጋበዘቻቸው። እሷ ቤት አንድ ሳምንት ያህል ቆይተው ወደ ስኮትላንድ ለመሄድ ወሰኑ። ሚስት ክላርክ የሰጠቻቸውን ሁለተኛውን ደብዳቤ ይዘው ለዶክተር ሪስል (Dr. Russel) ለመስጠት ወደ ኤዲንቦርግ ለመሄድ ማሰባቸውን ለሚስ ሂሊ ነገሯት። “ምኞትህ ተሳክቶ ተማሪ ቤቱ ከተቀበለህ ወጪውን በሙሉ እከፍልልሁሁ” በማለት ሚስ ሂሊ ቃል ገባችላቸው።

ዶክተር ማርቲን ለመልካም ሃሳቧ እና ምኞቷ አመስግነዋትና እሷን ተሰናብተው መንገድ ሲጀምሩ ከኋላቸው ተከትላ ገንዘብ ሰጠቻቸው። ለዚህ ለአልተጠበቀ እርዳታዋ በድጋሚ ክልብ አመስግነዋት ወደ ኤዲንቦርግ ሄዱ። በዚህ ሁኔታ ቻርልስ ወደ ስኮትላንድ ሄደው ሁለተኛውን ደብዳቤ በኤዲንቦርግ (Edinburgh) እና በግላስጎ (Glasgow) የኒቨርሲቲ አስተዳዳሪ ለሆነው ዶክተር ሪስል ሰጡት። ዶክተር ሪስል (Dr. Russel) ደብዳቤውን ከአነበበ በኋላ በኤዲንቦርግ የኒቨርሲቲ እና (University of Edinburgh) ግላስጎ የኒቨርሲቲ (Univercity of Glasgow) ገብተው እንዲማሩ ሁኔታዎቹን አመቻቸላቸው። ያሰቡት ስለ ተሳካላቸው በጣም ደስ ብሏቸው ወደ ሎንዶን ተመልሰው በሁለቱም የኒቨርሲቲዎች የመማር ዕድል ማግኘታቸውን ለሚስ ሂሊ ነገሯት። እሷ ቤት አንድ ሳምንት ቆይተው እና ስለ እደረጋችላቸው መስተንግዶ አመስግነዋት ዕቃቸውን ይዘው ለመሄድ ከቤት ወጡ። ቀደም ሲል እሷ በራሷ ፈቃድ በገባችላቸው ቃል መሠረት፣ ለትምህርት ቤት ክፍያ እና ለመኖሪያ የሚበቃ የአንድ ዓመት ወጪ የሚሸፍን ገንዘብ ለጥታ፣ ጥሩ ዕድል እንዲያጋጥማቸው በመመኘት ሸገቻቸው። ለዚህ ወደር ለሌለው ቸርቲስ ሚስ ሂሊን ክልብ አመስግነው ወደ ኤዲንቦርግ ሄዱ።

ኤዲንቦርግ የኒቨርሲቲ ሊመዘገቡ፣ ከላሆር የሕክምና ኮሌጅ ያገኙት ዲግሪ ተቀባይነት አግኝቶ በሦስት የድገረ ምረቃ ትምህርት ክፍል የመማር ዕድል ተሰጣቸዋል። እሳቸውም ይህን ዕድል በመጠቀም በሁለቱ የስኮትላንድ የኒቨርሲቲዎች ውስጥ ገብተው ለዘጠኝ ወራት ትምህርታቸውን ተከታተሉ። ሦስቱንም ትምህርቶች ተፈትነው በከፍተኛ ብቃት አለፉ። ላሆር ካገኙት የሕክምና (MD) ዲግሪያቸው በተጨማሪ፣ በአሁኑ ፈተና ባገኙት ውጤት መሰረት፣ ከኤዲንቦርግ L.R.C.P. Eding. ቀጥሎ ከግላስጎ L.R.C.S. Glasg. እና L.R.P. & S. Glasg. የሚሉ ዲፕሎማዎች አገኙ። በ፲፰፻፹፩ ዓ.ም. ዲፕሎማዎቹን ከአገኙ በኋላ ከስማቸው ቀጥሎ እነዚህን ማዕረጎች የመጻፍ መብት ያላቸው መሆኑ የሚገልጽ መረጃ ተቀበለ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ Charles Martin, MD, L.R.C.P. Eding., L.R.C.S. Glasg., L.R.P. & S. Glasg. በሚል ስምና ማዕረግ ይጠቀሙ ጀመር። በዲፕሎማው ላይ የተጻፉት ምሕጻረ ቃላት ትርጉም እንደሚከተለው ነው።

Eding.= ኢ.ዲ.ዝርማ

Glasg= ግላስጎ ማለት ነው።

MD= Medical Doctor,

L.R.C.P= Licentiate of the Royal College of Physicians,

L.R.C.S.= Licentiate of the Royal College of Surgens,

L.R.P. & S = Licentiate of the Royal Physicians and Surgens.

የዶክተር ቻርልስን የዕውቀት አድማስ ለመገንዘብ እንዲረዳን፤ በወቅቱ አቻ ጓደኛቸው ከነበረው ረድያርድ ኪፐሊንግ የሙያ ዕውቅና ጋር ማገፃፀሩ ተገቢ ይመስለኛል። ዶክተር ቻርልስ እና ረድያርድ ኪፐሊንግ ወደ እንግሊዝ አገር አብረው መሄዳቸው ቀደም ሲል ተነሣሪዎች ናቸው። ዶክተር ቻርልስ ማርቲንና ረድያርድ ኪፐሊንግ፤ ሁለቱም የተወለዱት በ፲፰፻፶፮ ዓ.ም. ነው። ኪፐሊንግ በትምህርቱ የተመረቀው እንግሊዝ አገር በሚገኘው ዩናይትድ ስርቪስ ኮሌጅ ሲሆን፤ ቻርልስ የተመረቁት ሕንድ አገር ላሆኑ ከሚገኘው የሕክምና ኮሌጅ ነው። ሆኖም ለወደፊቱ ሙያቸው መሠረት የተጣለው ሁለቱም የ፲፯ ዓመት ወጣቶች ሆነው ላሆር ትምህርት ቤት በነበሩበት ዘመን ነበር። ኪፐሊንግ የሲቪል እና ወታደራዊ ጋዜጣ (Civil and Military Gazette) የሚባለው ላሆር ለሚገኘው የሕንድ ጋዜጣ ምክትል አዘጋጅ ሆነ። ዶክተር ቻርልስ ማርቲን፤ ላሆር በሚገኘው ዋናው ሆስፒታል ሲሰማመዱ ቆዩ። ሁለቱም በ፲፰፻፹፩ ዓ.ም. ወደ እንግሊዝ አገር አብረው እንደሄዱ ኪፐሊንግ በሥነ ጽሁፍ ታዲያ ደራሲ ሲሆን፤ ቻርልስ ደግሞ ሙያቸውን ለማዳበር ኤዲንግቦርግ ዩኒቨርሲቲ ገብተው በበርካታ ማዕረጎች ተመረቁ።

ኪፐሊንግ ወደ ሕንድ ላይመለስ ሲቀር፤ ቻርልስ ማርቲን ግን በመጀመሪያ ወደ ሕንድ ከዚያም ወደ በርማ በመሄድ ታላቅ ሐኪም ለመባል በቅተዋል። እነዚህ በዕውቀት ደረጃ ተመሳሳይ ክብር ያገኙ የቅርብ ጓደኞች፤ አንዱ ስለ ሌላው ምንም የጻፈው ነገር አለመኖሩ የሚያስገርም ነው። በተለይ ኪፐሊንግ ታዋቂ ደራሲ በመሆኑ እና የልጅነት ወዳጁ ለሆኑት፤ እንዲህ ከልላው ሰው ለየት ያለ ታሪክ ስለ አላቸው ቻርልስ ማርቲን፤ ምንም ነገር አለ መጻፉ ይደንቃል። ዶክተር ማርቲንም ቢሆኑ፤ ኪፐሊንግ ሲሞት ጽፈውት ከነበረው የገዝን መግለጫ ጽሑፍ በስተቀር ሌላ መረጃ አልተወጣም። ዶክተር ቻርልስ ወደ ኤዲንግቦርግ ሄደው ከፍተኛ ዕውቀት እና ማዕረግ ካገኙ በኋላ፤ ወደ ሉንደን ሄደው በሕንድ ሕክምና ተቋም (Indian Medical Service) በሚለብሙ ፈተና ውድድር ለመግባት አመለከቱ። በዚህ ጊዜ በጣም አስገራሚና አስደንጋጭ ሆኖ ያገኙት እንግሊዛዊ ባለመሆናቸው ብቻ ሥራ ለመግቢያ የሚሰጠውን ፈተና እንዳይወጡ መታገዳቸው ነበር። ይህን የመሰለ ሕግ መኖሩ ለወጣቱ ሐኪም እጅግ አሸደንጋጭ መሆኑ ብቻ ሳይሆን ብሄራዊ መብት የሌላቸው መሆናቸውን ለማወቅ አስቻላቸው። ሉንደን ውስጥ ያሉት ወዳጆቻቸው በነበራቸው ክብር እና ታዋቂነት ጭምር ለእንግሊዝ ባለሥልጣናት፤ ከዚያም አልፎ ለንግሥት ቪክቶሪያ አቤት ቢሉም ድካማቸው ሁሉ ውጤት አልባ ሆነ።

ከአገሩ የወጣ አገሩ እስኪመለስ

ቢጭኑት አሁን ቢቀመጡት ፈረስ።

በማለት የአልታወቀው ኢትዮጵያዊ ደራሲ የጻፈው ግጥም፤ በእሳቸው ላይ የደረሰው ባይተዋርነት አጋጥሞት ይሆን? በሕንድ የሕክምና ተቋም ለመሥራት የሚሰጠውን ፈተና ለመውሰድ የነበራቸው ምኞት እንዲህ ባይባላ ሲቀር እንግሊዝ አገር ለመኖርና የራሳቸውን የሕክምና አገልግሎት መስጫ ተቋም ለመክፈት አሰቡ። ለዚህም ያንሳሳቸው፤ በበርካታ ሕንዳውያን ሐኪሞች እንግሊዛዊ ያልሆኑትን የውጭ አገር ሰዎች ሉንደን ውስጥ እያከሙ የተደላደለ ኑሮና ክብር ያገኙ መሆናቸውን ማወቅ በመቻላቸው ነው። እሳቸው ግን ሉንደን ውስጥ ቤት ተከራይተውና የሕክምና መሣሪያ ገዝተው ሥራ ለመጀመር የሚያስችል በእጃቸው የነበረው ገንዘብ ዕቅዳቸውን ለማስፈጸም በቂ ስለ አልነበረ፤ አዲስ አማራጭ መፈለግ ግድ ሆነ። ስለዚህ የነበራቸው አማራጭ፤ ወደ ሕንድ አገር ሄደው ወዳጆቻቸውን መገባወትና እግረመንገዳቸውንም ሥራ መፈለግ ነበር። ለዚያውም ቢሆን፤ ለመጓጓዣ የሚከፍሉት በቂ ገንዘብ አልነበራቸውም።

“ወዳጅ፤ ዘመድ አያሳጣ” እንደሚባለው፤ ዕድል አጋጥሟቸው በወዳጃቸው ሚስት ላይ አማላጅነት ወደ ሕንድ አገር በሚሄድ መርከብ ላይ በሕክምና ሙያቸው እያገለገሉ የቀን አበል እና ነፃ መጓጓዣ ስለ አገኙ፤ በጥር ወር ፲፰፻፹፪ ዓ.ም. ተመልሰው ሕንድ አገር ገቡ። ሕንድ አገር ሲደርሱ፤ ወዳጃቸው ፡፡ እና አጋራቸው ቀስ ሄገሪ ማርቲን ክላርክ (Reverend Henry Martyn Clark) ወደሚኖርበት የዮንጃብ ከተማ ወደ ሆነችው አምሪካር (Amritsar) ሄዱ። ከዶክተር ክላርክ ጋር ሲገናኙ እሱ ታምሞ ስለነበረ ወደ እንግሊዝ አገር ሄዱ ለመታከም ከፍተኛ ጉትት እንዳለው ለዶክተር ቻርልስ ማርቲን ነገራቸው። ዶክተር ክላርክ ወደ አገሩ ሄዶ ታክሞ እስኪመለስ ወይም ሌላ ሰው እስኪተካ ድረስ በእሱ ቦታ ለመሥራት ፈቃደኛ መሆናቸውን ገለጹት። ስምምነት ላይ በመድረሳቸው ሥራውን ጀመሩ። እዚህ አምሪካር ሆስፒታል በውክልና በመሥራት ላይ እያሉ፤ ዶክተር ማርቲን፤ ሕንድ አገር ለሚገኘው የሕክምና አገልግሎት ተቋም ደብዳቤ ጽፈው ሥራ ጠየቁ። የደብዳቤው መልስ በተላገራም ሲመጣ ያልጠበቁት ሆኖ አገኙት። ይህም ቀደም ሲል ባይተዋርነታቸው የተገለጸበት ሐረግ፤ አሁንም በድጋሚ ተጽፎ፤ ሕንድ አገር በሚገኘው የሕክምና ተቋም ለመሥራት ፈቃድ የማይሰጣቸው መሆኑ የሚገልጸው ደብዳቤ መድረሱ ነበር። በዚህ ደብዳቤ ውስጥ የተጻፈው ቀጣይ ሐረግ ግን “ሥራ ከፈለግህ፤ ወደ በርማ ሄደህ ልትሠራ ትችላለህ” የሚል ነበር።

በሕክምና ሥራ (በርማ)

በዚያን ዘመን በርማ፤ በእንግሊዝ አፈ ንጉሥ (Viceroy) ከምትመራው ሕንድ ለየት ያለ አስተዳደር ስር ነበረች። ቀስ ክላርክ እንግሊዝ አገር ታክሞ እና ድካም ወደ አምሪካር ስለ ተመለሰ፤ ዶክተር ማርቲን በርማ በሚገኝ ሆስፒታል ውስጥ ለመሥራት ወሰነው የቅጥር ውል ፈረመ።

በዚህ ስምምነት መሰረት በርማ እንደ ደረሱ፡ቶንግዋ (Thongwa) አውራጃ፣ ሊራዋዲ ቨላቆ (Irrawady Valley) ሞቢን (Maubin) ከተማ ዋናው መሥሪያ ቤት ተቀጠሩ። እሳቸው ከእንግሊዝ አገር ከፍተኛ የድህረ ምረቃ ትምህርት ቀስመውና በሦስት ተጨማሪ የሕክምና ሙያ ጂፒሎማዎች አግኝተው ወደ በርማ ከተመለሱ በኋላ በቀዶ ሕክምና ክፍል በኃላፊነት እንዲሠሩ ተመደቡ። ለሥራ የተመደቡበት ይህ ከተማ እጅግ አስከሬ የወጣ ትንን መፈልፊያ ቦታ ነው። እዚህ አውራጃ እንኳን ሰው እንስሳት በወጣ ትንን ይነደፉ ነበር። እንስሳቱን ከወጣ ትንን ወረራ ለማዳን፣ በየጋጣው ዙሪያ ሌሊቱን ሙሉ እሳት በማንደድ የመከላከል መከራ ይደረጋል። የመኖሪያ እና የመሥሪያ ቤቶች በርና መስኮቶች በሽቦ ወንፊት ይሰበሩሉ። ለመኝታ ቦታዎች የትንን መከላከያ አገበር ይጋረዳል። በርና መስኮቶች የሚከፈቱት ለአፍታ ብቻ ነው።

ትንንቹ በቀን እስቸጋሪ ይሁኑ እንጂ ቀኑ መሽት ሲል ደግሞ ይብስ ያስቸግራሉ። የኢኮኖሚ አቅም ያለው ቀኑ መጨረሻም ሳይጀምር፣ የመከላከያ አገበር ወደ አለበት ቤቱ በጊዜ ይገባል። መኝታው ላይ ሲጋደምም ጫማውን አያወልቅም። ወጣቱ ዶክተር ማርቲን እንዲሠሩ የተመደቡት ይህን በመሰለ ለጤና ጠንቅ በየቦታ ቦታ ነው። ከእሳቸው በፊት በዚህ ቦታ ይሠሩ የነበሩ ባለሙያዎች ሥራውን እየሰቀቁ ይሄዱ ነበር። እሳቸው ግን ይህን የመሰለ ችግር ባለበት የዚህ ትልቅ ወህኒ ቤት የሕክምና ኃላፊ ሆነው ያለመታከት ሲሠሩ ቆይተዋል። በተደራቢም የአውራጃው የግምጃ ቤት ሹም ሆነው ይሠሩ ነበር። “የአውራጃው የቀዶ ጥገና ሐኪም፣ የማዘጋጃ ቤቱ ምክትል ፕሬዚደንት ሆኖ ይሠራል” የሚል ደንብ በመኖሩ እሳቸውም የማዘጋጃ ቤቱን ሥራ ጭምር ይሠሩም ነበር። “ይህን የመሰለ ኃላፊነት ሲሰጠኝ ገና የጽጂ ዓመት ወጣት ስለ ነበርኩና ብዙ የሥራ ልምድ ስላልነበረኝ መፍራቱ አልቀረም ነበር። ያም ሆኖ ሥራው በአግባቡ ስለ ተከናወነ ለእኔ ጥሩ ተመክሮ ሆኖኛል” በማለት በዕለት ማስታወሻ ደብተራቸው ውስጥ ጽፈዋል።

ዶክተር ማርቲን፣ ወጣ ይይዘኛል ብለው ሳይፈሩ ሥራቸውን ለአንድ ዓመት ያህል በዚህ የከተማ ሆስፒታል ውስጥ ሲሠሩ ቆዩ። በችሎታቸውና በትጋታቸው ስለተመለከት ታቮይ (Tavoy) በሚባል ከተማ የቀዶ ጥገና ሕክምና ሹም ሆነው እንዲሠሩ ተመደቡ። ሥራው ቶንግዋ ውስጥ ከነበረው ጋር ተመሳሳይ ቢሆንም አሁን ግን የግምጃ ቤት ኃላፊነት አልነበረባቸውም። ታቮይ ምቹና ጥሩ ቦታ ሆኖ ስላገኙት ደስተኛ ሆኑ። ስለዚህ የግምጃ ቤት ኃላፊ ከሆነው ጓደኛቸው ጋር አንድ ቤት በሽርኮና ገዙ። ቤቱን የገዙት አንሩን ስለ ወደዱት እና ከበርማ ተወላጅ ፍቅረኛቸው ጋር ትፋር ለመያዝ አስበው ነው። የሚያሳዝነው ምቹ በሆነው የታቮይ ከተማ አዲስ በገዙት ቤት ውስጥ ተቀምጠው ኑሮን በማጣጣም ላይ እያሉ ዓመት እንኳን ሳይሠሩ፣ ወደ ሌላ ከተማ እንዲዛወሩ መደረጉ ነው። አሁን የተመደቡበት አዲሱ የሥራ ቦታቸው በሰሜን በርማ አውራጃ ቻክፑዩ (Kyakpuyu) በሚባል አውራጃ ውስጥ ሆነ። “Ky” በበርማ ቋንቋ “ች” ተብሎ ይጠባል።

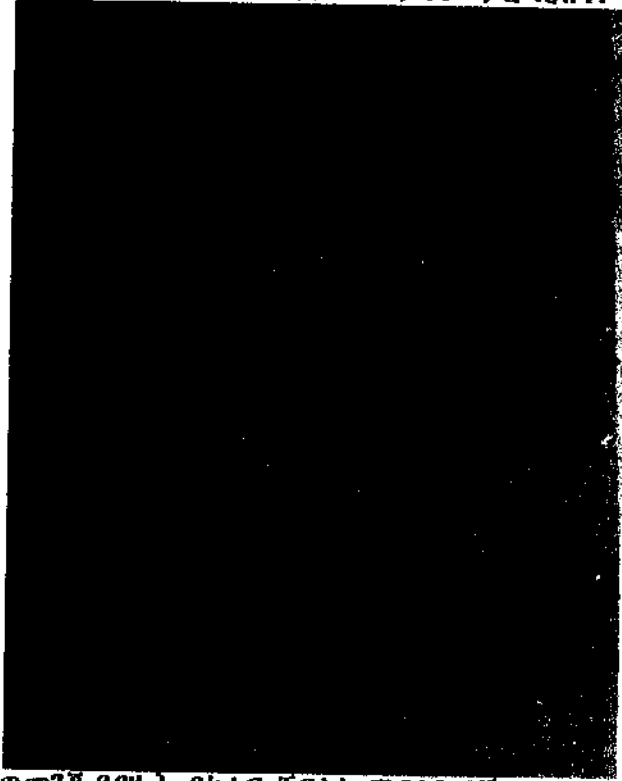
ይህ ቦታ፣ ከቶንግዋ በካፋ መልኩ የወጣ ትንን የሚበዛበት እጅግ መጥፎ ቀጠና ነበር። ወደዚህ ስፍራ የሚላኩ ሠራተኞች ወደ አስር ቤት እንደ ተላኩ ይቆጥሩት ነበር። ዶክተር ማርቲን ወደ እዚህ አገር የተላኩት ግን፣ ቀደም ሲል ሌሎች ያዩትን ፍጻ እንዲቀምሱት ሳይሆን፣ በዚህ ዓይነት ቦታ የሠሩ ሐኪም ስለሆኑ፣ የአየርን ጠባይና የሥራውን ሁኔታ ይቋቋሙታል ተብለው በመመረጣቸው ነው።

ቀደም ሲል ቻክፑዩ ተመድቦ የነበረው ሐኪም፣ የግምጃ ቤቱ ኃላፊ ሆኖ ይሠራ ስለነበረ፣ እሳቸውም ይህንን ሥራ ከመደበኛ ሙያቸው በተጨማሪ መሥራት ነበረባቸው። ሥራው የሂሳብ አያያዝ እና ስለ ግምጃ ቤት አሠራር ደንብ ማወቅን የሚጠይቅ ነበረ። ቀደም ሲል ተመሳሳይ ሥራ የሠሩና ሒሳብ ይህና አድርገው ያጠኑ ቢሆንም፣ የሂሳብ መዝገብ አያያዝና ሥራውን የመምራት ልምድ አልነበራቸውም። ለዚህ ተብሎ ፈተና ስለሚሰጥ ያንን ማለፍ ግድ ነበር። ስለዚህ በትርፍ ጊዜያቸው ትምህርት ቤት ገብተው ሂሳብ መሥራት እና መዝገብ አያያዝ (Accounting and Bookkeeping) “ሀ” ብለው ተማሩና ፈተናውን በሚገባ አለፉ። ከሕክምና ሥራቸው በተጓዳኝ፣ በግምጃ ቤት ኃላፊነት ለሚሠሩት ለዚህ ተጨማሪ ሥራ፣ የ፪፻፭ ሩፒ አበል እና ጥሩ ደምዝ ተቆረጠላቸው። ይህን ሁሉ የሥራ ጫና ተሸክመው ሲሠሩ፣ ወጣ ይይዘኝ እና ጤናዬ ይስተጓጎላል ሳይሉ፣ ትንንቹን ሽሽተው ወደ ቤታቸው ሮጠው ሳይገቡ፣ ቀንም ይሁን ሌሊት ሙያቸው በሚፈለግበት ቦታ በመገኘት ለሕዝቡ በቅንነት ያገለግሉ ነበር። ራሳቸውን ለሕዝብ አገልግሎት እንዲህ አባልፈው ስለሚሰጡ በየሄዱበት ቦታ ሁሉ ብዙ ወዳጆች ለማፍራት በቁ። በዚህ ሁኔታ አንድ ዓመት ከሠሩ በኋላ፣ በሐምሌ ወር ፲፭፻፳፯ ዓ.ም. በወጣ በሽታ ተጠቁ። በዚህ ምክንያት ከራንጉን (Rangoon) ሰሜን ወደሚገኘው ፔጉ (Pegu) አውራጃ ተዛወሩ።

ፔጉ ከደረሱ በኋላ የወጣ መድኃኒት ወስደው ትንሽ ሲሻላቸው ሥራ ጀመሩ። እዚህ ፔጉ-ውስጥ፣ ከመደበኛ የሕክምና ሥራቸው በስተቀር፣ የግምጃ ቤት ኃላፊነት ሥራ የአሳቸው ድርሻ አልነበረም። በሌላ በኩል ግን፣ ፔጉ በጣም ሰፊ አውራጃ በመሆኑ፣ በርካታ ወህኒ ቤቶች እና ሆስፒታሎችን መቆጣጠር ነበረባቸው። በተጨማሪም አውራጃው ውስጥ የነበሩትን የባቡር ሠራተኞች ጤናን የመከታተል ኃላፊነትም የአሳቸው ነበር። በዚህም ምክንያት ፔጉ አያሉ የሕክምና እና የቀዶ ጥገና ሥራ ይበዛባቸው ነበር። ዶክተር ማርቲን ሳቂታና ቀልድ ዐዋቂ በመሆናቸው ጭምር ብዙ አድናቂዎች ነበሯቸው። በከተማው ውስጥ ድግሳ ሲኖር፣ በክብር እንግዳነት በመጀመሪያ የሚጠሩት ዶክተር ቻርልስ ማርቲን ነበሩ። ሁኔታው የሚፈቅድ ሆኖ በግብዣ ቦታ ሲገኙ እሳቸው ከአሉበት ጠረጴዛ አካባቢ ለመቀመጥ ሽሚያ ነበር። አንዳንድ ጊዜ ከሥራ ጫና የተነሳ ግብዣዎችን ለመቀበል ይቸገሩ ነበር። ይሁን እንጂ ግብዣውን የአልተቀበሉበትን ምክንያት በመግለጽ አጭር ማስታወሻ ጽፈው፣ ጋጣዮቻቸውን ይቅርታ ይጠይቁ ነበር። እንዲሁም በክብር እንግዳነት ተጋበዘው ከተመለሱ በኋላ ለተደረገላቸው ግብዣና ለተሰጣቸው ክብር፣ የምስጋና ደብዳቤ የመጻፍም ልማድ ነበራቸው።

በዚህ ላይ ገና አፍላ ጎረምሳ ስለነበሩ ሥራ እና ደስታን ማጣመር ያውቁበት ነበር። በትርፍ ጊዜያቸው ከሁለት የበርማ ተወላጅ ጓደኞቻቸው ጋር በመሆን ጌታር ይጫወቱ እና ይዘፍኑ ስለነበረ ብዙ አድናቂዎች ነበሯቸው። ስለዚህ አንዳንድ ጊዜ በግብዣ ቦታ ላይ የመብቃ መሣሪያ በመጫወት እና በመዝፈን ራሳቸውን እና ተጋባዦቹን ያስደስቱ ነበር። በትርፍ ጊዜያቸውም ከጓደኞቻቸው ጋር ከከተማ ወጣ ብለው ጌታር ሲጫወቱ ሲዘፍኑና ዓላማ በመተኮስ ራሳቸውን ያዘፍኑ ነበር። ይህን ተግባራቸውን በማስታወሻ ደብተራቸው ጽፈው የወጣትነታቸውን ዘመን የሚያሳዩ ፎትገራፎች ጭምር ትተውልናል።

ዶክተር ቻርልስ ማርቲን ከጓደኞቻቸው ጋር ሲዘፍኑ

በመንጃ የያዙት ዶክተር ቻርልስ ማርቲን ናቸው

ዶክተር ቻርልስ ማርቲን በአደኗር ሥርዓትና የሥራ አከባሪነት (discipline) እጅግ የተመሰገነ ሰው ናቸው።

ሥርዓት አከባሪነታቸው እና የሙያ ብቃታቸው በሕንድ የሕክምና አገልግሎት ውስጥ (Indian Medical Service) ከፍተኛ ክብር አሰጥቷቸዋል። ለዚህም ማስረጃው የካልካታ አቡን ቄስ ብሩክ ዲድስ ባታላን ሲጎበኙ ስለ ቻርልስ ማርቲን ጽፈው የተዉት የምስክርነት ቃል ነው።

ቄስ ብሩክስ ስለ ዶክተር ማርቲን ሲናገሩ “እንከን የማይወጣለት ሐኪምና እጅግ ጨዋ ሰው ነው” ብለዋል። ፔን አውራጃ ለ፲፪ ወራት ያህል ከሠሩ በኋላ በነሐሴ ወር ፲፰፻፷፯ ዓ.ም. ረጅም የባቡር መስመር ወደሚገኝበት የቱንጉ (Toungoo) አውራጃ ተዛወሩ። ቱንጉ ከአንድ ሺሕ ሁለት መቶ በላይ አስረኞች ያለበት ወህኒ ቤት በመኖሩ ሥራ ስለሚበዛ በደምዛቸው ላይ፣ በወር ፪፻፶ ሩፒ ተጨማሪ አበል ይሰጣቸው ነበር። ቱንጉ ሆስፒታል ፫ ወር ከሠሩ በኋላ የቀደም ሲል እዚያ ተመድቦ የነበረው ሐኪም ከአረፍት ስለተመለሰ ሥራውን ለአሱ አስረክበው በባቡር ሐዲድ መስመር ላይ ወዳለው የቱንጉ አውራጃ ከተማ ወደ ሆነው ካታ (Katha) ተዛወሩ። ለዚህ አውራጃ አዲስ የባቡር ሐዲድ ተዘርግቶ ገና ሥራ መጀመሩ ስለ ነበረ፣ አሳቸው የመጡ ሰሞን ለሥራ ፈላጊዎች ዕድል የተከፈተበት ወቅት ነበር። ከተማው አዲስ የተመሰረተ በመሆኑ የወባ በሽታ ገና አልጠፋም። የባቡር ሐዲድ ተዘርግቶና የማረፊያ ጣቢያው ተሠርቶ እንዳለቀ፣ ካላ ሶታ እዚህ የሚመደቡ ሠራተኞች፣ መኖሪያ ቤት ሲሠሩ አተኩረው ይመለከቱ ነበር። ካታ እያሉ ያስገረማቸው ነገር፣ ጥቅጥቅ ባለ ጫካ በተሸፈነ፣ መቀትና ዝናብ በሚበዛበት፣ እዚህ ሰው አልባ በሆነው ስፍራ፣ የባቡር መስመር መዘርጋቱ ነው። ያ ብቻ አይደለም። ብዙ ሰዎች ካላ ሶታ እየፈለሱ እዚህ ይወባ ትንን መናኸሪያ በሆነበት ስፍራ፣ ሥራ ለመፈለግ እና ለመኖር መምጣታቸውም በጣም አስገርሟቸዋል። መደበኛ ሥራ ከያዙት ሰዎች በስተቀር የባቡር ጣቢያውን የከበቡት ሥራ ፈላጊዎች እና “ሱቅ በደረቴዎች” ናቸው። አንዳንዶቹ የቀን ሥራ ሲሠሩ፣ ሌሎቹ ደግሞ ለመንገደኞች የሚበላ ነገር በመሸጥና ሌላም ትናንሽ የሽቀጣ ሽቀጥ ንግድ ሲሠሩ ማየታቸው ስለ ከተማ ዕድገት ጥሩ ግንዛቤ ለማግኘት በቁ። ቀስ በቀስ በባቡር ጣቢያዎቹ አካባቢ ቤቶች እየተሠሩ በመሄዳቸው የከተማ ገጽታ ማግኘት ሲጀምርም አይተዋል። በዚያን ዘመን ቤቶቹ ይሠሩ የነበረው ጫካ ተመንጥሮ፣ ጉቶው ተነቅሎ እና መራቱ ተደልደሎ ነበር። ለጣራ ክዳን የሚሆን ቆርቆሮ እና ሌላም ለቤት መሥሪያ የሚሆን ቁሳቁስ አይገኝም ነበር። ቢገኝ እንኳን መጤዎቹ ቁሳቁሶችን መግዣ የገንዘብ ዐቅም አልነበራቸውም። እየሩ ጥቃት በመሆኑና ለቤት መሥሪያ የሚሆን ዘመናዊ ዕቃ ባለ መኖሩ አማራጫቸው ቤቶችን በእንጨት ብቻ መሥራት ነበር። አገሩ ውስጥ ጥቅጥቅ ያለ የደን ሀብት በመኖሩ፣ የቤቶቹ መስኮት እና በር፣ ጣራው ሳይቀር፣ ዛፍ ተቆርጦ፣ ግንዱ በቀጭኑ ተሰንጥቶ፣ ሣንቃ ከተዘጋጀ በኋላ ያንን እያስተካከሉ እርስ በርስ በማገጣጠም ይሠራሉ። ይህ ለመኖር ሲባል፣ የተገኘው ቤቶችን በእንጨት ብቻ አገጣጥሞ የመሥራት ዘዴ እና የሕዝቡ ታታሪነት ለዶክተር ማርቲን ልምድ ለጩ ሆነ። ከዚህ ልምድ በመነሳት አሳቸው ወደ ኢትዮጵያ ከገቡ በኋላ በተመሳሳይ ሁኔታ ቤቶች የሠሩ መሆናቸው ወደፊት ባሉት ገጾች ውስጥ ተጽፏል።

በሕንድ መንግሥት የሲቪል አገልግሎት ከፍተኛ ስም እና ቦታ ነበራቸው ብለናል። በአስተዳደራቸው እና በዕውቀታቸው ምስገና የሆኑት ዶክተር ቻርልስ ማርቲን በርማ በነበሩበት ጊዜ ያከብቱትን ዘርፈ ብዙ የሥራ ልምድ ከሙያቸው ጋር አጣምረው ለአገራችን የፈፀሟቸውን ተግባራት ወደፊት የምናየው ነገር ይሆናል።

የአንግሊዝ ተወላጅ ባለመሆናቸው፣ አንግሊዝ እና ሕንድ አገር ውስጥ በመንግሥት የሲቪል አገልግሎት ዕድል ባይሰጣቸውም በርማ ውስጥ በኃላፊነት በሠሩባቸው ቦታዎች ሁሉ፣ በሕክምና ሙያቸው ተከብረዋል። ምስጋናና አድናቆት አትርፈዋል፤ ብዙ ሽልማቶችም በየጊዜው አግኝተዋል። ፔጉ አውራጃ ለ፲፫ ወራት ያህል ከሠሩ በኋላ፣ በነሐሴ ወር ፲፰፻፳፰ ዓ.ም. ረድም የባቡር መስመር ወደሚገኝበት የቱንጉ (Toungoo) አውራጃ ተዛወሩ። ቱንጉ ከአንድ ሺሕ ሁለት ሙቶ በላይ እስረኞች ያሉበት ወህኒ ቤት በመኖሩ ሥራ ስለሚበዛ በደሞዛቸው ላይ፣ በወር ፳፻፶ ሩፒ ተጨማሪ አበል ይሰጣቸው ነበር። ቱንጉ ሆስፒታል ፣ ወር ከሠሩ በኋላ፣ ቀደም ሲል እዚያ ተመድቦ የነበረው ሐኪም ከአረፍት ስለተመለሰ ሥራውን ለአሱ አስረክበው፣ በባቡር ሐዲድ መስመር ላይ ወዳለው የቱንጉ አውራጃ ከተማ ወደ ሆነው ካታ (Katha) ተዛወሩ።

አስቸጋሪ በሆነው እዚህ ካታ ከተማ ውስጥ ለ፲፫ ወር ያህል በትጋት እየሠሩ እያሉ፣ ጣሊያኖች ኢትዮጵያን ለመውረር መዘጋጀታቸውን ከጋዜጣ አነበቡ። የጠቡ መነሻ፣ ጣሊያን የውጫሌን ውል አንቀጽ ፲፮ ለራሷ እንዲጠቅማት ትርጉሙን በማዛባት፣ ኢትዮጵያን ቅኝ ግዛቷ በማስመለስ ለውጭ አገር መንግሥታት ማስታወቁ ነው። ውዝግቡን ያስነሳው ፲፮ኛው አንቀጽ የጣሊያንኛው ጽሑፍ እንዲህ ይላል።

የኢትዮጵያ መንግሥት ከውጭ አገር መንግሥታት ጋር የሚያደርገውን ግንኙነት በኢጣሊያ መንግሥት አማካኪነት ማድረግ ይገባል።

ይህ ውል ለፊርማ በቀረበ ጊዜ፣ ፲፮ኛው አንቀጽ ምንም ፋይዳ ስለሌለው ይቅር የሚል ሐሳብ አፃ ምኒልክ አቅርበው ነበር። ጣሊያንን ወክሎ ሊፈርም የመጣው አንቀጂሊ ሳን “በጨመርስ ምን ይሳዳል?” በሚል ልዝብ እነጋገሩ ምኒልክን አሳምኖ ውሉ ተፈረመ። ቀድሞውኑ የጣሊያ መንግሥት እና ወዚሁ አንቀጂሊ፣ ኢትዮጵያን በቅኝ ግዛት ለመያዝ ከነበራቸው መሰረ ደባ የተነሳ ትርጉሙን ሆን ብለው በማዛባት የተጻፈ ጭሆኑን የሚያሳየው ቀጥሎ የተጻፈው የአማርኛው አንቀጽ ነው።

በ፲፮ኛው አንቀጽ በተከሰተው የትርጉም ልዩነት የተነሳ፣ የኢትዮጵያ አቋም እና የጣሊያን ፍላጎት ሳይጣጣም በመቅረቱ ጦርነቱ በ፲፰፻፹፰ ዓ.ም. ሊከሰት ቻለ።

ለዓድዋ ጦርነት መምጣት

ዶክተር ቻርልስ ለዓድዋ ጦርነት ለመምጣት ሲዘጋጁ የተነሱት

የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት፣ ከአውሮፓ መንግሥታት ለሚፈልጉት ጉዳይ ሁሉ፣ በኢጣሊያ መንግሥት አጋዥነት መላላክ ይቻላቸዋል።

ቀደም ሲል እንደ ተመለከትነው፤ ዶክተር ቻርልስ ማርቲን፤ የቅኝ አገዛዝ ገፈኝነት ገፈቱን በመቅመስ ያወቁ ሰው ናቸው። በተማሪነታቸው ጊዜ እና በሠራተኝነት በቆዩበት ዘመን፤ የሕንድ እና የቦርማ ሕዝብ በቅኝ ገዢዎች መበደሉን (መጨቃንን) በግደናቸው አይተዋል።

ከአነበቧቸው የታሪክ መጻፈፍት እሳቸውን እውጭ አገር ድረስ አምጥቶ ለስደት ያበቃቸው፤ አፄ ቴዎድሮስን ለማጥቃት በመጡት ወራሪ እንግሊዞች ምክንያት መሆኑን ስለ ዐወቁ፤ በእጅጉ ተቆጭተዋል። በረጋ ሁኔታ ቤት ሠርተው፤ ትግር መሥርተው ለመኖር ፋታ ያጡት እና በግዕድ አገር እንደ ሸማኔ መመርመሪያ ከአንዱ አውራጃ ወደ ሌላው እየተዘዋወሩ እንዲሠሩ የተገደዱት ለአገሩ ባዳ በመሆናቸው ምክንያት መሆኑን ዐውቀዋል። በግዕድ አገር በረጋ ሁኔታ ሠርተው ለመኖር ፋታ ማጣታቸው አበላጭቷቸዋል። ጣሊያን አገራቸውን ለመውረር ማለፊ አስቆጥቷቸው ወደ አገራቸው ለመግባት እስከ ማሰብ አደረሳቸው።

ኢትዮጵያ እንደ ሕንድና ቦርማ በውጭ አገር መንግሥት እጅ እንዳትወድቅ በማሰብ ከወገኖቻቸው ጎን በመሰለፍ፤ በዕውቀት፤ በገንዘብና በጉልበት ጭምር ለመርዳት ወደ ትውልድ አገራቸው ለመግባት ቆርጠው የተነሱትም ለዚህ ነው። ሃሳባቸውን ወደ ተግባር ለመለወጥ፤ ለመታየት አስፈላጊ የሆኑትን መድኃኒቶች እና ቁሳቁሶች ገዝተው አከማቹ። ለወባ፤ ለራስ ምታት፤ ለሳል የሚሆኑ ልዩ ልዩ መድኃኒቶች፤ በተጨማሪም ለቁስል ማከማያ አስፈላጊ የሆኑትን ሽሽ፣ ጥጥ አዮዲንና አልኮሆል (Iodine and Alcohol) እንዲሁም ለመድኃኒት መውረያ መርፌና የቁስል መብጫ ሰንጠዎች (Surgical knives) እና እንደ መታከሚያ ክፍል የሚያገለግል ትልቅ ድንኳን ገዝተው፤ ያዘጋጁት ያለ ማንም አስገዳጅነት በራሳቸው ገንዘብ እና ፍላጎት ነው። ሃሳባቸውን ለማሳካት እንዲመቻቸው ከሚሠሩበት ቦታ ሆን ብለው የአረፍት ፈቃድ እንዲሰጣቸው ጠየቁ።

የተሰጣቸው የአረፍት ፈቃድ ለሦስት ወር ተኩል ብቻ ቢሆንም እሳቸው ለተነሱበት ዓላማ የቺ ወር ጊዜ እንደማይበቃቸው ይታወቃል። ይሁን እንጂ አስፈላጊ ሆኖ ከተገኘ ለወደፊቱ ተጨማሪ የአረፍት ጊዜ ለመጠየቅ ያሳቸውን ሐሳብ በልባቸው ይዘው ወደ ኢትዮጵያ ለመሄድ ተዘጋጁ።

በዚያን ዘመን እንግሊዞች የቦርበራ ስማሌን ያስተዳድሩ ነበርና በኤደን በኩል አድርገው የእንግሊዝ ስማሌ ወደ ሆነችው ዜገላ ሄዱ። እዚያ ሲደርሱ፤ ካፒቱን ሃሪንግተን (J.L. Harrington) ከሚባለው እንግሊዛዊው አገር አስተዳዳሪ ጋር ተገናኙ። ዶክተር ቻርልስ ማርቲን ወደ አዲስ አበባ ለመሄድ አስበው ስለ መጡ፤ ሃሪንግተን ምክር እንዲሰጣቸው ጠየቁት። አሱ የወጣቱን ዶክተር ቻርልስ ማርቲን ጥያቄ ከአዳመጠ በኋላ ሲመልስ “መንገዱ ረጅም በመሆኑ ከስድስት ሳምንት በላይ ይወስዳል። አካባቢው የጣሊያን እና የኢትዮጵያ ጦርነት ቀጠና በመሆኑ፤ በአሁኑ ጊዜ ወደ አዲስ አበባ መሄድ ለአደጋ የሚያጋልጥ ነው” በማለት፤ ወደ ቦርማ እንዲመለሱ መከራቸው።

በጦር ሚዳው በአካል ለመገኘት የማይቻል መሆኑን ሃሪንግተን አበክሮ ስለ ነገራቸው፤ ይዘው የመጡትን ዕቃ ወደ ጦር ሚዳ ለመላክ ወሰኑ። ስለዚህ “እባክህ እነዚህን መድኃኒቶችና የሕክምና ዕቃዎች እንተ ወስደህ ለንጉሠ ነገሥት ምኒልክ ስጥልኝ ወይም ላክላቸው” አሉት። ሃሪንግተን የሰጣቸው መልስ “ቅድም እንደነገርኩህ፤ ጣሊያን ወታደሮቿን በሱማሌ ክልል ስለ አከማቸች፤ በዚያ በኩል ወደ ኢትዮጵያ የሚገባውን ማንኛውንም ነገር በግደነ ቁራኝ ነቅታ ትጠብቃለች። ስለዚህ ለጊዜው ለእኔም ቢሆን በዚህ ወቅት ወደ ኢትዮጵያ መሄድ ያስቸግረኛል” የሚል ነበር። ዶክተር ቻርልስ ማርቲን የአሰቡት ሳይሳካ በመቅረቱ በእጅጉ አዘነ። ሆኖም በጦር ሚዳ የሚገኙትን ወገኖቻቸውን ለማከሚያ አስፈላጊ ናቸው ብለው ያመጣቸውን ቁሳቁሶች ለመግዣ እና ለመጓጓዣ ገንዘብ እውጥተውና ብዙ ደክመው ምኞታቸው በእጭር መቀጨቱ እጅጉን አበላጧቸው። በሁኔታው አገዝውና ተስፋ ቆርጠው “ለቁሳቁስ መግዣ እና ለማጓጓዣ ያወጣሁት ገንዘብ በአሳዛኝ ሁኔታ ባክኖ ቀረ” ብለው በማስታወሻ ደብተራቸው ውስጥ በእንግሊዝኛ የጻፉት እንዲህ ይላል።

This was a great disappointment to me, as the money spent on my journey and on the equipment was wasted.

ዶክተር ቻርልስ ወደ መጡበት አገር ከመመለስ ውጪ ሌላ አማራጭ ሲጠጡ ወደ ሕንድ አገር ሄደው ሁለት ሳምንት ያህል እረፍት አደረጉ። አገራቸው ኢትዮጵያ የጣሊያን ቅኝ አገር እንዳትሆን የበኩላቸውን ትግል ለማድረግ የመጡበት ጉዳይ ከምን ደረሰ? ጦርነቱ ተካሂዶ እንዴት እንደተደመደመ አለቃ ተክለ ሥላሴ ባልታተመ መጽሐፍ ያስፈሩት እነሆ፡-

ያን ጊዜ የኢጣሊያ ጦር ወጪ፤ ሲተኩስ፤ አረሩን በሰማይ ላይ የሚሄድ አንበሳ ያስመስለው ነበር። የሰልፉም ሥርዓት፤ ሲራመድ አንድ ጊዜ፤ ጥይት አጉርሶ ሲተኩስ፤ ሰውን ይገድል፤ ዛፋንም ይበጣጥስ ነበር። የመድፉ አረር በሰማይ ሲሄድ የተወረወረ ኮከብ ይመስል ነበር። ምድር ከነካ በኋላ እንደገና ፈንድቶ ሰው ይገድል ነበር። የመድፉ ጥይት ዋንጫ ያህል ነበር። ኋላም ቀላሃውን ገረድ ለውሀ መቅጃ አደረገችው። “ያ ሁሉ ፈረንጅ፤ ያ ሁሉ ንግዝ፤ ያ ሁሉ ወጣት፤ ልጅ፤ ባገሩ እንዲያ ሲያምርበት፤ በሰው አገር ላለባ (ቤት ክርስቲያን) ሳሚ መስሎ ኮርፈፍ፤ ኮርፈፍ ሲል ሲማስን፤ ሲደክም ውሎ ሲነጋጋ መድፉን አባ ገሪማ አድርሶና አጥምዶ፤ ጦርነት ተጀመረ። እግረኛው (የጣሊያን ወታደር) እርጣሊሁ ሲል ሚማው እየከበደው፤ አውልቆ እንዳይርጥ አቀባትና ቁልቁለት ጠጦር እየወጋው፤ የጋሊት እየተከሰ ሲርጥ፤ ከእንጨት የቀለለ የጁዬ፤ ከነብር የፈጠነ በንምድሬ፤ ከቆንጣ የደረቀ ትግራ፤ ከአምራ የረበበ ሽቄ፤ ከንብ የባሰ የሚነድፍ ጎጃሜ፤ እያባረረ በየጎዳናው ዘለለው። አውራ የነጩው ነጭ፤ መጋገጥ እየመለሰ በየዳሩ ሆዱን ገልብጦ ወደቀና የአምራ ቀለብ ሆነ። የመጣው መድፍ ሁሉ ከጎጥደቱ፤ ከጎመንኮራኩ፤ በየመንገዱ እየወደቀ ተገኘ።

ፕሮፌሰር አፈወርቅ ገብረ ሊዮስስ በበኩላቸው ባገኙት አጠቃላይ ምክር ቤቱ የሚባለው መጽሐፍ ውስጥ የሚከተለውን አፈጻጸም፡፡ "እንደ በፍሬ ፤፩፤ በተፈጸመው ስህተት ለመጽሐፍ በየመንገዱ እየወደቀ ተማረከ፡፡ አቅርቦ የገጠመውን ብዙሃን ከሠራተኛው ደረሰ፡፡ እርሱ ደረሰ የሂደው የኢትዮጵያ አባራሪ ጦር በገንታው የሚረከው የገደባው እያቅራራ እና እየፍረደ ገባ፡፡ ኢትዮጵያው አደጋ እንደተጣጠበት ባዩ ጊዜ የጥቅም በሌለው የልዩነት በኩል እየተላከ (እየተቀመጠ) እየተገደቀ የገባ፡፡ መጽሐፉ ይመታል፤ ነፍሱም ይጥለኛል፤ እሞታለሁ ብሎ ልቡ አልፈራበትም፡፡ ... ከሌሊቱ ፤፩ ሰዓት የደመረ እስከ ጣቱ ፤ ሰዓት ድረስ ተኩሱ አላበራም፡፡ ፤ ሰዓት ሲሆን ያሌ ምኒልክ ሠራዊት ቀስሰዋል፡፡ የተማረከውንም ሊጣሊያ እየያዘ ይመለስ ገባ" በማለት ጸሐፊ ትእዛዙ መዝግበውታል፡፡

ዳውሎስ ሞሮም "አጤ ምኒልክ" በሚባለው መጽሐፍ እንዲህ ብሎ አፈጸ፡፡ "... በአድዋ ጦርነት ፤ ሺሕ ጀጅና ሊጣሊያውን እና ፤ ሺሕ ጀጅና ጥቁር ወታደሮች ሲገደሉ፤ ይጀጃ ሊጣሊያዋን ጠፍተዋል፡፡ ይጀጃ ሊጣሊያዋን እና ይጀጃ ጥቁር ወታደሮች፤ በጠቅላላው ፤ ሺሕ ጀጅና የጠነቀቀ ወታደሮች ቆሰሉ፡፡ ፤፩ ሺሕ ጠመንጃና የጠፈሩት ሄደ መድፍች በመሉ ተማረኩ፡፡ ከዚህም በተጨማሪ፤ ደንራል አልበርቶ፤ ደንራል ባራቲስቶ ኮሳኔል ጋሊያና፤ ሌሎች የጣሊያን ደንራሎችና ከፍተኛ መኮንኖችም ተማረኩ፡፡ ደንራል አራምጋሊ፤ እንገራጤ ማንፍሬዲ፤ ተዘላጊ አስከፋና ከፍተኛ ሹሞችና ሌሎች ፤፩ ሺሕ ጀጅና ነጭ ጥቁር ወታደሮች ተገደለዋል" ብሏል፡፡ በኢትዮጵያ በኩል ደግሞ የአገራቸውን ድዝር ለማስከበር እና ነጻነታቸውን ለማስጠበቅ ከታገሉት ኢትዮጵያውያን መሐከል፤ ሺሕ ሲሞቱ ወደ ፤ ሺሕ የሚሆኑ ደግሞ ቆሰለዋል፡፡ ለዚህም ነው ዓድዋ ላይ በጥቂት ሰዓቶች ውጊያ ያገኙት ድል በዓለም ጦርነት ታሪክ ከፍ ያለ ቦታ የያዘ ገድል ነው የሚባለው፡፡ ድሉ የኢትዮጵያ ብቻ ሳይሆን፤ ለጥቁሮች እና በዓለም ላይ ለነፃነታቸው ለሚታገሉ ወገኖች ሁሉ ተስፋ የጫረ ድል ነው፡፡"

ከዓድዋ ጦርነት በኋላ

ዶክተር ቻርልስ ማርቲን ወደ ኢትዮጵያ ገብተው ከወገኖቻቸው ጎን ቆመው ድሉን ለማየት ባይበቁም፤ አገራቸው ጠላትን አሳፍራ ድሉን መቀዳጀቷን በጋዜጣ ሲያገኙ ከፍተኛ ደስታ ተሰምቷቸው እንደ ነበረ በወቅቱ በማስተወሻ ደብተራቸው ውስጥ መዝግበውታል፡፡ በመጋቢቱ ወር ፤፩፤፩፤፩ ዓ.ም. ወደ በርማ ሄደው ካታ ከተማ ውስጥ ሥራቸውን እየደገና ጀመሩ፡፡ በዚህ ቦታ ሰባት ወር ያህል ሠርተው በመቀጠልም፤ ሚዩትኖና (Myitkyuna) አውራጃ፤ ሞጎንጎን (Mogaung) ወይም (Mogoung) በሚገኘው የፖሊስ ሠራዊት ትልቅ ሆስፒታል ውስጥ ተመደቡ፡፡ ቀደም ሲል ከሠሩባቸው ቦታዎች ጋር ሲገናኙ፤ እነዚህ በሚገኘው የፖሊስ ጣቢያና ትልቁ ሆስፒታል ውስጥ ያሉትን በሽተኞች ማከም ብቻ ስለነበረ ሥራው አድካሚ አልነበረም፡፡

ትርፍ ጊዜያቸውን የበርማ ጽንጽ ሙግር እየላላ ጥሩ ውጤት ስለ አሳደሩት የደግሞ ጥግራ ተደረገባቸው፡፡ ይህ አውራጃ ዴጅ (Jade) የሚባል የክብር ጽንጽ ማዕደን በጥናት የሚመረከት ነው፡፡ የማዕደን ሠራተኞች ልክልካኝ የቻይና አገር ሰዎች ናቸው፡፡ የዚህ ማዕደን ጠቀሚያ በበርማ ሰዎች አደግቶ የታወቀ ባለመሆኑ የሥራ መሪዎችና ገንዳገም የሚያስፈልጉት ከሌላ አገር የመጡ ሰዎች ነበሩ፡፡ በእነዚህ አንስ ይህን ውድ እና ብርት ማዕደን ወደ ቻይና በመላክ ከፍተኛ ትርፍ ያሳባቱ ነበር፡፡

ይህን የመሰለውን ዕውጭ አገር ሰዎች የሚረዱት በገዛው ዓይነት በአገራቸው አዳዲስ የፈተኛ ቻርልስ ማርቲን፤ እንደ ቀን ወደ አገራቸው ኢትዮጵያ ተመልሰው፤ አገሪቷ ያለገን ማዕደን የውጭ አገር ሰዎች ሳይሆኑ፤ ረገጣቸው ወይም ሌሎች ኢትዮጵያውያን እያመረቱ አገራቸውን ለማበልፀግ ሞቶት እንደ ነበራቸው በማስታወሻ ደብተራቸው አፈውታል፡፡ ሞጎንጎ ውስጥ በሚገኘው የፖሊስ ሆስፒታል አሥራ አንድ ወር ከሠራ በኋላ፤ ቻይና ድዝር ወደሚገኝ ሻን (Shan) አውራጃ፤ ላሻዎ (Lashio) ከሚባል ቦታ ተመደቡ፡፡ አገሩ ተራራማ በመሆኑ ነፋሽ አየሩና የአካባቢው ውበት ልብ የሚመስል ነው፡፡ የሰሜን የደቡብ ሻን ወረዳዎችና አውራጃዎችን በአንገላዶች የባላይ ጠቅላይ የሚያስተዳድሩት የበርማ ባላባቶች ናቸው፡፡ የሻን ሕዝብ በመልክ ሞገሱን የሚመለከቱ የተላለፉ ሲሆኑ እንደ ቀሩት የበርማ ሰዎች ሁሉ የቡዳስት እምነት ተከታዮች ናቸው፡፡ እነዚህ የሚናገሩት ጽንጽ ለየት ያል ስለነበረ ዶክተር ቻርልስ የሚያውቁት የበርማ ባህሪዎች ጽንጽን ብቻ በመሆኑ ከሰላም ጋር ለመነጋገር ችግር ነበረባቸው፡፡ በእነዚህ የዚህን አካባቢ ጽንጽ መግር ፈለጉ፡፡ እንደ አስቡትም የሻን ጽንጽ በሚገባ ለጥንተው ባላባቶች ውጤት እንደ ሺሕ ፈተ ተሸለሙ፡፡ ጃን ግዛት ውስጥ አንድ ዓመት ከሠራ በኋላ ሥራውን ለቀው ስለ ሄዱ፤ በዚያ ጽንጽ የመናገር ዕድል ሳገኙም፡፡ በዚህ ወቅት ኢትዮጵያ ውስጥ ተወልዶ ሕንድ አገር በሕክምና ሙያ የተመረቀ ሰው መናፋን የርድ ሚደያን ሰዎች (Rodd Mission) ስለጎ ምኒልክ ነገራቸው፡፡ እሳቸውም ወጣቱ ሐኪም ቆሎ ወደ ኢትዮጵያ እንዲመጡ መፈለጋቸውን ለነገሩት ሃሪንግተን ነገሩት፡፡

ሃሪንግተን በሁለት ልዩነት ቻርልስ ማርቲን የሚስተለውን ደብዳቤ አፈላቀው፡፡ "የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ስን ምኒልክ ስለ አንተ ታሪክ ሰምተዋል፤ ለደህ የሚረዱ መሆናቸውን ሰምቼያለሁ፡፡ አንተ ከሥራህ አስፈጻሚ ለመሆን ከቻልክ፤ እኔ እነዚህን አገር ሰዎችም ወር ስለምመጣ፤ እድን ላይ ተገኝተን ወደ ኢትዮጵያ ይገባ ለመሄድ ፈቃደኝ ነኝ፡፡ በዚህ ረገድ እኔ ልረዳህ ዝግጁ ነኝ" ይላል ደብዳቤው፡፡ ካፒቱን ሃሪንግተን፤ ዓድዋ ጦርነት ጊዜ ዶክተር ቻርልስ ማርቲን ወደ ኢትዮጵያ ሲመጡ ለመገኘት ችግር አንደሚገጥማቸው የነበራቸው ሰው ነው፡፡ ይህን ሻር ወራ ሲጽፍላቸው ወዲያው ከሥራያ ቋንቋ ፈቃድ ማዕቀው ከብዙ ውጣ ወረድ በኋላ፤ ግንባር ደግሞ እየተከላለፈው የበርድት ወር ፈቃድ አገኛለች ሁለት የበርማ ተወላጅ ልጆቻቸውን እስክትለው ድረስ ወጣ፡፡

* እርጋዬ የበር ጽንጽ ዴጅ ያሳል።

ከረጅምና አሰልፎ እግር ጉዞ በጋላ ባቡር ጣቢያ ደርሰው ተሳፈሩና ጥቅምት I ቀን ኤደን (Aden) ገቡ። ካፒቲን ሃሪንግተን ጥቅምት ፳፩ ቀን ኤደን ድረስ መጥቶ ከአሳቸው ጋር ተገናኘ። ከአምስት ቀን በጋላ ሁለቱም በመርከብ ተሳፍረው ወደ ዜይላ ጉዞ ጀመሩ። በዚህ መርከብ ላይ ሚስተር ቤርድ (M. Baird) እና ዶክተር ዌክፊልድ (Dr. Wakefield) የሚባሉ ሰዎች ነበሩ። ሚስተር ቤርድ በአታሺንት ዶክተር ዌክፊልድ በሐኪምነት በእንግሊዝ ሌጋሲያን ውስጥ እንዲሠሩ የተመደቡ ባለ መያዎች ናቸው። ለአዲስ ሚስተር በሰጠታ የተላኩ ሁለት ፈረሶች እና ሰባት አዳኝ ውሻዎች ለማስረከብ የታዘዘው ሚስተር ቤርድም (Mr. Beadle) አብሮ ነበር። እንዲሁም የኤምባሲው አስተርጓሚ አቶ ሚካኤል ብሩ አብረው ነበሩ። አዲስ ሚስተር ወራሪዎቹን ጣሊያኖች ከአሸነፉ በጋላ በዓለም ውስጥ ታላቅ ጀግና ተብለው በርካታ “የእንኳን ደስ አለም” መልዕክት ከአውሮፓ መንግሥታት ይደርሳቸው ነበር።

ከንግሥት ቪክቶሪያ የተላኩት ፈረሶች፣ አዲስ ሚስተር በዓድዋ ለአገሩት ድል አድናቆታቸውን ለመግለጽ የላኩት የእንኳን ደስ አለም ስጦታ መሆኑ ነው። ከፍ ብሎ ሰማቸው ከተጠቀሱት ሰዎች በተጨማሪ ወደ ኢትዮጵያ ገብተው አውራ ለማደን የመጡ ሌሎች ሰባት እንግሊዛውያንም ነበሩ። ዶክተር ቻርልስ ማርቲን እና እነዚህ ሁሉ ሰዎች አብረው ወደ ኢትዮጵያ ለመምጣት ዜይላ ላይ መርከብ መከራየት ነበረባቸው።

የዜይላ የወደብ ውሀ ጥልቅ ስለ አልሆነ፣ መርከቦቹ የቆሙት ከወደቡ አራት ዚሎሜትር ያህል ራቅ ብሎ ጥልቀት ካለው ባህር መሐል ነው። ስለዚህ ወደ ዜይላ ለመግባት መንገደኞቹ በጀልባ ወይም ታንኳ ላይ መሳፈር ግድ ነበር። ዶክተር ቻርልስና ሌሎቹም መንገደኞች ትንሽ ጀልባ ተከራይተው ዜይላ ገቡ።

በዚያ ዘመን አመቺ አውራ ጎዳና እና መኪና እንዲሁም የባቡር ሐዲድና ባቡር በኢትዮጵያ ውስጥ አልነበረም። ማንኛውም ጉዞ ይደረግ የነበረው፣ በግመል፣ በፈረስ እና በበቁሎ ነበር። በዚህ ምክንያት ዶክተር ቻርልስ ማርቲን ዜይላ ሲደርሱ፣ የጭነት እና የመጓጓዣ ከብቶች መከራየት ነበረባቸው።

ስለዚህ ለበረሃ ጉዟቸው ግመሎች እና ፈረሶች ተከራይተው፣ መንገድ የሚመራቸው ሰውም ቀጠሩ። በዚህም በኩል ሃሪንግተን ተፈላጊውን እርዳታ ሰጥቷቸዋል። እያንዳንዳቸው ፪፻ ፖውንድ ክብደት ያለውን ዕቃ ተሽካሚ ፲፪ ግመሎች ሲከራዩ፣ ለእያንዳንዱ ግመል ፲፫ ሺሊንግ፣ ለግመል ነጂው እና ለመንገድ መሪው ፮ ሺሊንግ ከፈሉ። ይህን የመሰለ ዝግጅት ካደረጉ በጋላ ከዜይላ ጎዳር ፩ ቀን ተነስተው ወደ መሐል ኢትዮጵያ ጉዞ ጀመሩ።

ምዕራፍ ፪

(፳፻፲፩-፳፻፲፪ ዓ.ም.)

የመጀመሪያው ወደ ኢትዮጵያ ጉዞ

ዶክተር ቻርልስ ማርቲን ከዜይላ ጀምሮ አዲስ አበባ እስከ ደረሱበት ጊዜ ያለውን የጉዞ ሁኔታ ጽፈዋል። ትረካው፣ ዝርዝር ሁኔታዎችን ያካተተ በመሆኑ አንዳንድ እንባቢዎችን ሊያሰላች ይችላል። በሌላ በኩል ሲታሰብ ደግሞ፣ በጉዟቸው ላይ ያዩትን ሁሉ አበጥረው በመጻፋቸው፣ የእሳቸውን አስተዋይነት የሚመሰክር ከመሆኑም በላይ፣ የታሪክ ጠቀሜታ እንዳለው አምናለሁ። ስለዚህ እሳቸው የጻፉት በሙሉ ለትውልድ ቢተላለፍ ከጉዳቱ ይልቅ ጥቅሙ የሚበልጥ ይመስለኛል። በዚህ ምክንያት የእሳቸውን አገላለጥ ላልቀን ትረካውን በራሴ አጻጻፍ እንደሚከተለው እቅርቤዋለሁ።

ከዜይላ እስከ አዲስ አበባ ያለው መንገድ አመቺ ካለመሆኑም በተጨማሪ፣ በመንገዳቸው ላይ ውሀ እንደ ልብ ስለማይገኝ፣ ዶክተር ቻርልስ ማርቲን በርካታ የውሀ ኮረጆዎች (ትላልቅ ኮዳዎች) መያዝ ነበረባቸው። ከዜይላ ተነስተው ዋራቦዳ (Waraboda) ከሚባል ስፍራ እስኪደርሱ ድረስ ጠማማ የግራር ዛፎች የሚገኙበት፣ ገላጣ እና ጨውማ ረገረግ ሜዳ ይዘው ሰባት ማይል ተጉዘው እረፍት አደረጉ። እዚህ ቦታ ቡማሊዎች የቆፈሩት ጉድጓድ ከገባጣ ቤት የማይበልጥ ቢሆንም ጭቃማ ውሀ ታቁሮ ስላገኙ ለቀጣዩ ሁለት ቀናት የሚበቃቸውን ያህል ቀድተው በመያዝ ጉዞ ቀጠሉ። አሸማማውን በረሃ እና የፀሐይ ሐርር አናት የሚምሰውን አካባቢ አቋርጠው መሄድ ነበረባቸው። ከመቀሩ ጋይል በተጨማሪ የውሀ አጠትን መቋቋም ግድ ነበር። ይህን መሰሉን ችግር በመቋቋም እንደምንም ብለው አራሀዊን (Atrahween) ከሚባለው ቦታ ደረሱ። ይህ ቦታ፣ በእንግሊዝ እና በኢትዮጵያ ሱማሌ ድምበር ላይ የሚገኝ ሲሆን፣ አጫጭር ኮረብታዎች ፈንጠርጠር ብለው ይታዩበታል። ስፍራው በኦብዛኛው ገላጣና ብዙም ዛፍ የሌለበት ቢሆንም፣ የጋላ አግሩ አጭር የሆነ ግራዳድ (Gridude) የሚባል እንስሳ ለማየት ችለዋል። በአካሄዱ እና በመልኩ ግመል የሚመስለው ይህ እንስሳ አጭር ቀንዱን ከረጅሙ ጀርው መለየት ፈጽሞ አይቻልም።

በዚህ ጉዞባቢ ያሉትን እንደ ጥንቸል የሚፈረጥጡ እና የሚዘሉ ድክ ድክ፣ በአጫጭር ቁጥቶች መሐከል ሲወሸቁ ማየት ያስደስታል” በማለት ዶክተር ቻርልስ ጽፈዋል። ለጥ ያለ እና ገላጣ ሜዳ ላይ የሚገኙትን የዳር እንስሶችን ጠጋ ብሎ ለማደን አስቸጋሪ መሆኑንም ዶክተር ማርቲን መዝግበውታል። እሳቸው በርማ በቆዩባቸው ዓመታት አውራ ማደን የሚወዱ እንደ ነበረ ቀደም ሲል አንብበናል። ጓደኞቻቸው እዚህ ቦታ አውራ ለማደን ሲለማሩ፣ ዶክተር ቻርልስ ማርቲን ግን እዚህ ያሉትን እንስሳት ለማደን አልፈሉም። ለምን ይህን ውሳኔ እንደወሰዱ ሌሎች አዳኞች ሲጠይቋቸው፣ በአካባቢው የሚያዩትን ውብ እንስሳዎች ለመግደል ፍላጎት ማጣታቸውን ተናገሩ።

ሕይወት ልሳት ተነጋ ሙሉ ተገዛው ጥቂት ክፍላት ካደረጉ በጋላገጃ ማደልን ተገዛው ባያከብሩ (Bayakabuda) ከሚባል ሰፍራ ደረሱ። ሕዚ ላይ መንገድ ያለበት አጋማሚ አለ። ይኸው ከመንገድ መሪያቸው የሰማሌ ተወላጅ ለው ጋር ሆነው ፀረት ያዩትን ድክላ ለማደግ ሲያሳዩሩ የጭሩት ሰዎች፣ርቀው በመሄዳቸው ድንገት መንገዱ ጠፋላቸው። ወደ ለረረሰት ቦታ ለመመለስ ወላጆች ወዲህ ሲጻጸቡ ተነጋ ለመሸ ሲሄድ፣ሰማሌው ለውዱ ፀፍርሳት ሲርባይደድ አዩት። ይህ የሰማሌ ተወላጅ ለምን ይገዳህ አንድ ሊራ ሊጠየቅ 'ኡን አን ያለው ሌሊት ገላጆች ክልል ውስጥ ነው። የአኔ ወገን የሆነት የሀብር አጥል ገላጆች ክልላዎች ጋር ጠባ ልላቸው፣ኡኡን እንን ሲያገኙ ይገደሉታል ሰፊ ረርቆ ነው። ምናልባትም እናንተንም ሊገደላችሁ ስለሚችሉ፣ከአንሱ ወገን አንድ ለው ሳንይዝ እዚህ ቦታ መገኘታችን አደጃ ነው' አለ። ፀረላቸው በሰ ሆኑ ሕይወት ልሳት አንድም የአለ ለው ላያዩ፣ኡኡን ሌሊት ላይ ከሚረረድ ቦታቸው ደረሱ።

ከዚያኖ ከደቡብ የሚመጡት ሁለቱ መንገዶች፣እዚህ ባያከብሩ ላይ፣ወደ ሐረር ከሚወስደው መንገድ ጋር ይገናኛሉ። ይህ ቦታ በመንገዶቹ የሚጠቀሙትን ሰዎች መቀጣጠሪያ ከላ ነው። ለዚህ አገልግሎት የሚውል አንድ አንስተኛ ተራራ ላይ የተገነባ አርጌ ምሽግ (an old fort) አለ። ምሽጉ ግብያት ሐረርን በያከብሮት ወቅት የተሠራ ነው። በአሁኑ ጊዜ ግን ባሕረተፍፍያ ቀጥጥር ስር በመሆን የተረገጥ ከላ ሆኖ ያገልግላል። ምሽጉን የሚጠብቁትና የጉምሩክ ክልውን የሚቀጣጠሩት፣የከባቢው ተወላጅ ሰማሊዎች ናቸው። የጉምሩክ ቀረጥ አስከፋዮች ቀጥር ውስን ሲሆን፣አንሱም የሚመጡት ከሐረር ነው።

እዚህ ከላ፣ደክተር ቻርልስ ማርቲን ምንም የጉምሩክ ቀረጥ አልተጠየቁም። በመንገዳቸው ላይ በቅርብ ቦታ ውሀ እንደማይገኝ ስለ ተነገራቸው፣ፀተቻላ አትም ውሀ አስተድተው በመያዝ ጉዞ ለመደመር ተዘጋጁ። በማገስቱ ጉዞ ሲደመር የደክተር ቻርልስ በቀሉ ረርገጣ ስለሄደች ሺ ማደልስ በአግር ተገዛው አኩለ ሌሊት ላይ ጊንጻባር (Gindabar) ዝ። ይህ ቦታ ብርሃማ ሲሆን ከሀህር ወልል በላይ ደ ሺሕ ይገኝ ሜማ ከፍታ አለው። አባህ (Abbah) የሚባል መንገድ መሪያቸው ሰማሌ ደገም የጠፋውን በቀሉ ፍለጋ ሂደ ዝር። ይህ ለው ከሰንት በጋላ ተነስቶ፣ጋሽ እና ሶር ባቻ በመያዝ ሲጻጸቡ ውዱና አድርጎሁለተኛው ተን አሁን ከሌለበት ዓላይ ማሊ (Dalai Mall) ድረስ በቀላውን ይላላቸው መጣ። በመደመሪያ ፎክ ማደልስ ከዚያም በመቀጠል ተወላግሪ ሺ ማደልስ በድምር አርሳ ማደልስ ሁለት ተን ሙሉ ሳያርፍና ምግብ ላይቀምን በአገሩ ሲጓዝ አል መድከሙ ደክተር ማርቲንን በግም አስደነቃቸው። ዛፍኝ ውሀ ም ሲጠፋላቸው ለሙሉ ከያዙት የገመል ወተት ጥቂት ይተምላሉ። ገመሱቹ ግን ይህ ፀረል የላቸውም። እሳቸውን ያስረግጣቸው፣ወዚህ አውጥ ምክንያት ለማለዎቹና ገመሱቻቸው ምንም ውሀ ሳይተምሉ ሁለትና ሦስት ተን ለመፍገጥ መቻላቸው ነው። ከጊንጻባር ከግታ በጊዜ ሰንት ወጥተው ሺ ማደልስ በመንገዱ ያለበ ከማለል ሰፍራ አሰንት በጋላ ፣ ሰንት ላይ ደረሱ።

እዚህ ቦታ፣ወንዙ የደረቀ ቢሆንም ሙሉሉ ላይ በጣም የቀሸሸና የታቀደ ውሀ አለ። ጠቁሞች የሰማሌ ዘፍኝ እዚህ ቦታ ውሀ መፍሩን ያውቁ ስለ ነበሩ ትኩረት ሰጥተውታል። በየሰፍራው ተባታትነው የሚፍሩት ዘፍኝ በየአምስቱ ቀን ወደዚህ ሰፍራ እየመጡ ገመሱቻቸውን ውሀ ያቃምላሉ።

ደክተር ቻርልስ ቆህ ከሚባለው ከዚህ ቦታ ለትቀው ሲወጡ በቂ ውሀ ይዘው ሺ ማደልስ ተገዛው ቦሳ (Bosa) ከሚባል ሰፍራ ደረሱ። የዚህ ቦታ ከፍታ ደ ሺሕ ይገኝ ሜማ ሲሆን ሌሊት ብርሃማ ነው። ከቦሳ በሌሊት ተነስተው ላንትና ቀልቀለት የሚሰጠበትን መንገድ በብዙ ችግር ተገዛው አርቶ (Arto) ከሚባል በሩቁ ይታይ ከነዘረው ተራራ ሲደርሱ ከስሩ ማይካ የሚባል የማፅደግ ድንጋይ ከምር በጠዛት አዩ። ከተራራው ግርጌ መቀቁ እስከ ፕ ዲግሪ የሚደርስ ፍል ውሀ አለ። ደክተር ቻርልስና ዓይዋቻቸው ጉዲቸውን በመቀጠል ሺ ቀን ሙሉ ሲጓዙ ከርመው የመንገጥነት ብር ከሚገኝበት ጊልደሳ (Gildessa) ከሚባል መንገድ ገቡ። ጊልደሳ፣ትናገሽ ጎደዎች፣ሱቀና የጉምሩክ ሹም መፍሪያ ቤት ያለበት መንገድ ነው። በመንገዱ ውስጥ ካሉት ደ ሺሕ ኗሪዎች፣አጠዛዦቹ የአጋርታ አርሞዎች ሲሆኑ፣ሃይማኖታቸው እስልምና ነው። መንገዱ የተመሠረተው በአሁኑ ጊዜ ደረት ከሆነው ወንዝ ፋር በስተቀኝ በኩል ነው። መንገዱ የሚገኘው ደ ሺሕ ዘደገፎ ሜማ ከፍታ ላይ በአሉት ሰንሰለታማ ተራሮች ስር ስለሆነ፣አህባቢው በተለይ በከረምት መግቢያና መውጫ ስሞን ስጤና ጥሩ ካለመሆኑም አልፎ የወጣ ትኩሳት ከያዝ እስከ መሞት ሊያደርስ ይችላል።

እዚህ ቦታ የደረሱት ምሽት ላይ ስለ ነበረ፣የጉምሩክ ሹም ከሆኑት ከአቶ መርሻ ጋር ተገናኙ። አቶ መርሻ፣ረጋ ያሉ፣ዝምተኛ እና ደርብሰ ያሉ የአርባ ሃመት ጎልማሳ ናቸው። የለበሱት ነጭ የአገር ልብስ ሲሆን፣በላይ ላይ ጥቁር ካብ ደርብው፣ረሳቸው ላይ በሽ ባርኔግ ደፍተዋል። እግራቸው ላይ ግን ሜማ አላደረጉም። በወገባቸው ላይ በጥይት የተሞሉ ሁለት ዙር ዝናር ታጥቀው፣በግራ እጃቸው ትልቅ ነጭ መሀረብ፣በቀኝ እጃቸው ረጅም ነጭ ጥራ ይዘዋል። እኝህ ሰው ከደክተር ማርቲን ጋር ሞቅ ያለ ሰላምታ ከተለዋወጡ በኋላ፣ለአራት የሚሆን ምግብና መጠጥ አምጥተው በእንግዳ መቀበያነት ሰጧቸው። ደክተር ቻርልስ ማርቲን የቀረበላቸውን መስተንግዶ ተመግበው ጊልደሳ አደሩ። በማገስቱ ወደ ሐረር ስለሚሄዱ፣ቀደም ሲል ተከራይተዋቸው የነበሩት ገመሱች ደክመው ነበር እና ለዕቃ መጫኛ የሚሆኑ ሌሎች ገመሱች መከራየት አስፈለጋቸው። ስለዚህ አቶ መርሻ እንዲፈልጉላቸው ነገሯቸው። እሳቸውም ነጋዴዎችን እነጋግረው ደክተር ቻርልስ የሚፈልጉትን ያህል ቀጥር ያላቸው ገመሱች ይዘውላቸው መጡ። ለእያንዳንዱ ገመል ሁለት ብር፣ለገመል ጎታች እና መንገድ መሪው ስድስት ብር ለመክፈል ተስማምተው ገመሱቹን ተከራዩ። ከዚያ በጋላ አቶ መርሻ ላደረጉላቸው ትብብር እና መልካም መስተንግዶ ከልብ አመስግነው፣ደክተር ቻርልስ በመንገድ መሪያቸው አማሃይነት ጉዞ ደመሩ። ገመል ጎታቸው እና መንገድ መሪው የአጋርታ አርሞዎች ናቸው። አጋርታዎች ቀጥ ያለ ቁመና እና ደልዳላ ሰውነት አላቸው።

ችምችም ያለውን ፀጉራቸውን ቀይ አፈር እና ቅባት አደባቀው በወፍራሙ የመቀባት ባህል አላቸው። የአጋርታ ጎረቤቶች ከዝሆን ጥርስ የተሠራ ወለባ በፀጉራቸው መሐል ወሽቅ ያደርጋሉ። ወለባው የሚያገለግለው ራሳቸውን ለማከኪያ እና ፀጉራቸውን አስተካክሎ ለማበጠሪያ ነው። እነዚህን ውብ ሰዎች አጃቢና መንገድ መሪ አድርገው በጧት ተነስተው ጉዞ ጀመሩ። ስምንት ማይልስ አንደተጓዙ የዶክተር ቻርልስ ድንኳን ወደ ጎሳ ስለ ቀረ አንድ ሺሕ ደጀ ጫማ ከፍታ ላይ ከሚገኝ ቦታ ሲደርሱ አዳር አንዲሆን ወሰኑ። አንሩ በጣም ደረቅገላጣ እና ድንጋይማ ስለሆነ፡አውላላ ሜዳ ላይ ተኝተው አደሩ። ወደ ጎሳ ቀርቶ የነበረው ዕቃቸው በማግስቱ ቢመጣም ዋናው መንገድ መሪ ግን አብሮ አልነበረም። ጉዟቸውን ለመቀጠል ሲነሱ አብረው የነበሩት ሠራተኞች ግመሎችን በትክክል ለመጓጓዣ ላለመቻላቸው መንገድ የጀመሩት ከሌላው ቀን ዘግየት ብለው ነበር። በዚህ ላይ ዳገት መውጣትና ብዙ ትናንሽ ጀማሾች (ወንዞች) ማቋረጥ ነበረባቸው። አንደምንም ብለው አየተጓዙ፤ ለመጀመሪያ ጊዜ ብዙ ዓይነት አህል የሚያፈራ ለም መሬት ያለበት ቦታ ደረሱ። ማሳዎቹ በዘንጋዳ፣ማሽላና በቆሎ ዘር ተጥለቅልዋል። ገበሬዎቹ ምርቱ የተትረፈረፈ አንዲሆነላቸው በማሰብ አረም ማረሙንና መከትኩቱን ተያይዘውታል። ደስ የሚያሰኝ ሰብል አንደሚሰበሰቡ ከወዲሁ መገመት ይቻላል። መንደሮቻቸው የተመሰረተው ግን ተራርቀውና ተበታትነው በተሠሩ ቤቶች ነው። እዚህ ለጥ ያለ ሜዳ ላይ ምንም ዓይነት ዛፍ የለም። ከፊታቸው ያለው መንገድ ደግሞ ዳገትማ ነው። ሁለት ሰዓት ተኩል ከተጓዙ በኋላ ግመሎቻቸው ስለ ደከሙ፤ አንድ ትልቅ መንደር ከሚገኝበት ባላዋ (Balawa) ከሚባል ሰፍራ አረፍት ማድረግ ገድሆን።

ባላዋ ለምለም አገር ይሁን አንጂ እዚህም ምንም ዓይነት ጫካ የለም። ከድንጋይ እና ከጭቃ በተሠሩት ክብ ቤቶች ውስጥ የሚኖሩት ጥቂት አማራዎች ናቸው። ባላዋ በ፩ ሺሕ ደጀ ጫማ ከፍታ ላይ የሚገኝ ቦታ ሲሆን አየሩ ቀኑን ሙሉ ቀዝቃዛና ደስ የሚል ነው። በማግስቱ ጎዳር ፲፮ ቀን በምቹ መንገዶች ላይ፣የሚያማምሩ መንደሮች እያዩ ፲፰ ማይልስ ተጉዘው ለምለሟን የአጋርታ መንደርና እርሻ አልፈው፤፲፰ ማይልስ ጉዞ በኋላ በ፲፩ ሰዓት ሐረር ገቡ።

ዶክተር ቻርልስ ከዚያላ ተነስተው ሐረር ለመድረስ የፈጀባቸው ጊዜ ፲፬ ቀን ነው። ሐረር የተከተመው ከ፯ ሺሕ ፳፫ እስከ ፮ ሺሕ ፬፻፲ ጫማ በሆነ ቦታ ላይ ነው። ዶክተር ማርቲን ባህር ዛፍ የሚያካክሉ ረጃጅም ቁልቁሎችን ለመጀመሪያ ጊዜ ሐረር ውስጥ በማየታቸው እጅግ ተደነቁ። ሐረር አንደገቡ፤ከተማዋ በለው ብዛት ከመጨናነቁ የተነሳ ብዙ ትርምስ የሚበዛባት መሆኗን ታዘበዋል። መንገዶቹ ጠመዝማዛና ጠባቂ ይሁኑ አንጂ በከረኮች ድንጋይ የተሠሩ ናቸው። የአገረ ገዥው ቤት፣የቶርኮችን ቤቶች የሚመስል በድንጋይ ግንብ የተሠራ ነው። በሐረር ዙሪያ የሚኖሩት አብዛኞቹ የአጋርታ እርሞዎች ሲሆኑ፤ሐረሪዎች ደግሞ የአስልምና ሃይማኖት ተከታዮች ናቸው። እነዚህ እደሬ ተብለው የሚጠሩት ሰዎች የራሳቸው የሆነ አደሬኛ የሚባል ቋንቋ አላቸው።

በከተማው ውስጥ በርካታ የአርመን፣የግሪክ፣የሕንድ እና የፈረንሳይ ዜጋ የሆኑ ሰዎች አሉ። ብዙዎቹ ነጋዴዎች ከውጭ አገር የመጡ ሰዎች ይሁኑ አንጂ፤በንግድ ሥራ የተሰማር፤ከሌላ የኢትዮጵያ ክፍለ ሀገር የመጡትም ቢሆኑ ቁጥራቸው ጥቂት የሚባል አይደለም።

ዶክተር ማርቲን ቡና ለመጀመሪያ ጊዜ ያየትም ሐረር ውስጥ ነው። ሞካ የሚባለው የቡና ዓይነት የሚበቅለው እዚህ ሐረር ውስጥ መሆኑን ሲያውቁ በእጅጉ ተደነቁ። “እዚህ አካባቢ ጫት የሚባል እደገዝኝ እፅ ይመረታል። ጫት በብዛት ከተበላ ሰውነት ከማደገዝዝም አልፎ ሊያሳብድ ይችላል” በማለት ስለ ጫት እደገዝኝነትና ሊያስከትል ስለሚችለው ጉዳት፤ያላቸውን አስተያየት በማስታወሻ ደብተራቸው ውስጥ ጽፈዋል።

ሐረር ከተማ እንደ ደረሱ በጉምሩክ ለማስፈተሽ ቀደም አድርገው ወደ መሐል ከተማ የላኩትን ዕቃ ለመውሰድ ሲጠይቁ፤ጊዜው ስለመሸ የጉምሩክ ሠራተኞቹ ከቢሯቸው ወጥተው ነበር። የእንግሊዝ የክብር ቅንሲል ከሆነው ዐረባዊ ሰው ዘንድ ሄደው ዕቃቸውን ለማግኘት እንዲረዳቸው ሲጠይቁት እሱም ምንም ሊያደርግላቸው አንደማይችል ነገራቸው። ድንኳናቸውም ከሌሎች ዕቃዎቻቸው ጋር ወደ ከተማ ተልኮ ስለ ነበረ፤አንድ ፈረንሳዊ በሚያስተዳድረው ሆቴል ውስጥ አደሩ። በማግስቱ አሁድ ጧት ዕቃቸውን ካገኙ በኋላ ሃሪግግተን ከከተማው ወጣ ባለ ስፍራ ድንኳኑን ተክሎ ደረሱ። እሳቸውም ድንኳናቸውን አጠገቡ ተክሉና አዳር ሆነ። እሳቸው ሐረር ውስጥ አንድ ሳምንት ከቆዩ በኋላ ወደ አዲስ አበባ ለመሄድ ተዘጋጁ።

ከሐረር ለመውጣት በመጀመሪያ ዕቃቸው መፈተሽ ነበረበት። ለንግድ የያዙት ቀረጥ ያልቷከፈበት ዕቃ ከሆነ፤አሥር በመቶ ቀረጥ መክፈል ግዴታ ነው። ዕቃቸውን አስፈትሽው እንደ ጨረሱ አሳቸው የያዙት የንግድ ዕቃ ስላለሆነ ቀረጥ እንዲከፍሉ አልተጠየቁም። ሆኖም “ከንጉሠ ነገሥቱ ፈቃድ ካለመጡ ወደ አዲስ አበባ መሄድ አይችሉም” ተባሉ። እሳቸው በእንግሊዝ መንግሥት ተወካይ፤በሚስተር ሃሪንግተን በኩል በንጉሠ ነገሥቱ ተጋብዘው የመጡ ሰው ጫሆናቸውን ለምክትል አስተዳዳሪው ነገሩት። እሱ ግን ዶክተር ቻርልስ የሚናገሩትን ጭራሾች ለማዳመጥ አልፈለገም። ይብሱኑ አሳቸው እንዲበሳጩ ብሎ ደንታ ቢሰነቱ በማሳየት እና በከፋት የይለፍ ወረቀት አልሰጥም የሚል ግትር አቋም ያዘ። የሐረር ምክትል አዛዥ የሆነው ይህ ሰው እንዳሻው ከአንገላታቸው በኋላ፤የይለፍ ፈቃዱን ሲሰጣቸው ደግሞ አብራዎት እሄዳለሁ አላቸው። ምክትል አስተዳዳሪው ግን ይፎክር እንጂ አብራቸው አልሄደም። በዚህ ሁኔታ ከሐረር ወጥተው አጋርዲን ደረሱ። አጋርዲን መጠነኛ የንግድ እንቅስቃሴ ያለበት ጣቢያ በመሆኑ ቢሮው ውስጥ ስልክ አለ። ከአጋርዲን ከተወጣ በኋላ ቁልቁል ተወርዶ ደናኪልን አቋርጦ ወደ ባህር የሚዘልቀው የአዋሽ ወንዝ ለጥ ባለው ሜዳ ላይ ረጋ ብሎ ሲፈስ ይታያል።

አሥር ማይልስ ከተጓዙ በኋላ ከወር ጫል ፩ ሺሕ ፳፻ ሜትር ከፍታ ካለው አራጋ ከሚባል ቦታ ሲደርሱ አዳር ሆነ። ከዚያም ጉዟቸውን ወደ ሃርማያ ቀጠሉ። ሃርማያ አፋት ማይል ርዝማኔና ሁለት ማይልስ የጎን ስፋት ያለው ትልቅ ሐይቅ ነው። ስለ ሐይቁ ሊናገሩ “በዚያን ዘመን ኢትዮጵያውያን በተለምዶ ረሽ ጠመንጃ ስለማይዙ እና የጳዳዩ ሥጋ ስለማይበካ፣ ጳዳዮቹን ለማደን ጠመንጃ የሚተኩስ ሰው ስለሌለ አሞራዎቹ አይረበሹም ነበር። እናት ጳዳዮች ጫፌቶቻቸውን አግተልተለው በመስመር ሆነው በሐይቁ ላይ ሲገረሹ ማየት እጅግ ደስ ይላል” የሚል አስተያየት በማስታወሻ ደብተራቸው ውስጥ ጽፈዋል።

ሃርማያ እና አካባቢውን ከጎበኙ በኋላ ከዚያ ተነስተው ዘጠኝ ማይልስ ተጉዘው ከፍታው ፩ ሺሕ ፳፻ ሜትር ከሆነው ቀርሳ ከሚባል ቦታ ደረሱ። የቀርሳ አካባቢ በጣም ውብ ሆኖ ጎን አንደ ሐረር እና ሃርማያ፣ እዚህም ብዙ ዛፎች የሉም። እዚህ የዋናው መንገድ ወሰን የሆነ ትልቅ ሸለቆ አለ። ራስ መኮንን ቁልቢ ስለነበሩ ወደ አላቸው ቢሮ ሄደው አገኝቸው። ከፍሉ ሰፊ መስኮት ሲናረው ረጅሙ የጽሕፈት ጠረጴዛቸው ላይ ስልክ ተቀምጧል። ደክተር ማርቲን ወደ ሐረርጌ የመጡበትን ጉዳይ ለራስ መኮንን ከነገሯቸው በኋላ ተሰነባብተው ከቢሮው ወጥተው ጉዟቸውን ቀጠሉ። መንገዱ ጳጉማ ሆኖ አጠገቡ ብዙ የጥፎ ጫካ (pine forest) አለ። ከመንገዱ ጳርና ጳር ወፍ ዘራሽ የሆኑ ወይራ፣ ሾላና የጽጌረጳ (ቀጋ) ቀጥቋጦ በገፍ ይታያል። ከቁልቢ ፤ ማይልስ ከተጓዙ በኋላ ከፍታው ፩ ሺሕ ፳፻ ሜትር ከሆነ፣ ሞራቢሊ (Warrabilli) ከሚባል ቦታ ድንኳን ተከለው ለጥቂት ሰዓት አረፍ አሉ። ድካሙ ሲልቃቸው ጋይም ካሉበት ቦታ ተነሱ እና ፤፩ ማይልስ ተጉዘው ከ፩ ሺሕ ፳፻ ሜትር እስከ ፩ ሺሕ ሜትር ከፍታ ካለው፣ ጫለንቆ ወይም ቤሁለት ስም ከሚጠራው፣ ጳር ከሚባለው አውራጃ ደረሱ። ይህ ቦታ፣ አፄ ምኒልክ ከሐረር አሚር ጋር በ፤፻፱፻፱ ዓ.ም. የተዋጉበት ስፍራ ነው። ሞራቢሊ ውሀ ይገኛል ስለ ተባለ ፩ ማይልስ ተጉዘው፣ ቡርቃ እና ቃሚ የሚባሉ የጎፀህ ረሳሽ ውሀ ወንዞችን ተሻግረው፣ ለጋ ጋባ (Lega Gaba) ከሚባል ቦታ ደረሱ።

ገዳር ፩ ቀን፣ ጳጉማና ቁልቁለት በሚበዛበት ፩ ሺሕ ፶ ሜትር ከፍታ እና የስልክ ቢሮ ከሚገኝበት ቦታ ደረሱ። በቀጣዩ ቀን ለሁለተኛ ጊዜ ቡርቃ እና ቃሚ የሚባሉ ወንዞችን ተሻግረው በጣም ለምላም የሆነውን አንባባ (Anbaba) የሚባል መንደር አጽርጠው ወደ ጳሊ አመሩ። በመቀጠል ወደ ሂርና ሸለቆ አጠገብ ሄደው አረፍት አደረጉ። ጳሊ ከሚባል በረራ ሲደርሱ የወባ በሽታቸው አገርሽቶ ስለ ታመሙ ትንሽ አረፍ ብለው እና መድኃኒት ወሰደው ሻል አላቸው። በማግስቱ ጧት ተነስተው ፤፩ ማይልስ ከተጓዙ በኋላ አሁንም ወባቸው እንደገና ስለ አገረሽቶ ቁኒ ወደሚባል ስፍራ ሄደው አረፍት አደረጉ። በነገራችን ላይ “ቁኒ” በዚህ መጽሐፍ ውስጥ በኋላ እንደሚገለጸው ዛሬ “አሰብ ተረራ” በመባል የምትታወቀው ከተማ ከመቆርቆሯ በፊት የጸገረች ትንሽ የመንደር ከተማ ነች።

እዚህ ስፍራ ራስ መኮንን ተላቅ ያለ ቤት ገጠራቸው። ለአካባቢው ጥቅም ያለ ጫካ ስላለ፣ ውስጥ፣ ከፍተኛና አገልግ የመሳሰሉ አራጃቶች ይርመሰመሳሉ። ለዛተር ያርልስ አራጃቶች ማደን የሚወጡ ሰው በሰዎች ትዕይንትን እድንቀው እና ጫካውን አጽርጠው ወጡ። ከጫካው አንደኛው ጉዟቸውን በመቀጠል ፤፩ ማይልስ ከፊላ በኋላ ወንዝ ከሚያልፍበት ለም ከሆነው ቦሮማ (Boroma) ከሚባል ስፍራ ደረሱ። ይህ ቦታ ለስኳር ምርት ለሚያገለግለው በገዢ አገል በመሆኑ ለመትከል አመቺ መሬት የሚገኝበት አካባቢ ነው። መንገዱም ጥሩ ነው። ታኅሣሥ ፩ ቀን ከዚህ ቦታ ተነስተው ፤፩ ማይልስ ተጉዘው ሃብሮ ገቡ። በጉዞ ላይ አያሉ በመንገድ ላይ እግሳቸው የገደሏቸው ሁለት ሚሊዳዎች፣ በርማ ለነበሩበት ጊዜ ያድሏቸው የነበሩትን የረግረግ ቦታ አጋዘዋቸው ይመስላሉ።

እዚህ ቦታ ያጋጠማቸውን አንገላ ሁኔታ የገለጹት “ከአፄ ጋር ክርስቲያን የሆነ ሰው አብሮና ስለሌለው የጉዞ ባልደረበኛ የሚጻጽዋን ሥጋ አገባለሁ” አሉ። “ክርስቲያን ያረደውን አሰላሙ አልበላም ሲል፣ እስላም ያረደውን ደግሞ ክርስቲያን የሆነ አልበላም ይላል። እንዲሁም ልክ እንደ ይሁላዎቹ የታደኑ አንስሳት እና አላማ አርኩሶች ናቸው በማለት፣ ሰዎቹ ሥጋውን አይበሉም። ይህ ልምድ እኒን በጣም አስደንቀኛል” በማለት ነው።

ወደ ቁኒ ከሚወስደው መንገድ አንድ ማይልስ እልፍ ብሎ የጨርጧል ሐይቅ አለ። ይህ ሐይቅ ስድስት ማይልስ ርዝማኔ እና አራት ማይልስ በፋት ያለው ሲሆን ጥቅጥቅ ያለ ጫካ ባለበት ተራራ የተከበበ ነው። ከደቡብ በኩል ጎን ትንሽ ከፍት ቦታ ስለ አለ ትርፋ ውሀ ከሐይቁ ወጥቶ ይረት ሆኖ የሚያልፈው በዚህ ከፍት ቦታ ነው። ሐይቁ ውስጥ ብዙ ዓይነት ዓሣዎች ይርመሰመሳሉ። አሞራዎችም በብዛት በውሀው ላይ ይገኛሉ።

በማግስቱ ከሀብሮ አሥራ ሁለት ማይልስ ርቀት ላይ ከሚገኘውና በ፩ ሺሕ በ፻ ሜትር ከፍታ ላይ ካለው የገለምቦ ተራራ ደረሱ። በመቀጠልም ዘጠኝ ማይልስ ተጉዘው ፩ ሺሕ ፳፻ ሜትር ከፍታ ካለው ቦታ ሲደርሱ ሰፊውን ወንዝ ተሻግረው ሊጋርጱን ከሚባል ቦታ ገብተው አዳር ሆነ።

እዚህ ቦታ ከሚገኘው የመንገደኞች መቆጣጠሪያ ከላ ሲደርሱ ዕቃ ከተፈተሽ በኋላ በማመሱቹ ቁጥር የኩቱ አንዳንድ ብር ከፈሉ። የኩላው ጋላፊ እቶ በንቲ አንድ ዝሆን ስለ ገደለ፣ ሱቲ በቀን ጀርው ላይ አንጠልጥሷል። በኢትዮጵያውያን ዘንድ ዝሆን መግደል ከፍተኛ ክብር ያሰጣል። ግዳይ በተጣለ ጭኖው ቀን ላይ ትልቅ ድግስ ተደግሶ ለብዙ ቀናት አየተበላና አየተጠጣ ይዘረዳል። በዚሁ ጊዜ ውስጥ የዝሆን ጀርውና ጭራው ተቆርጦ በጃግናው ሰው ብር ላይ ይገጠሳል። በተጨማሪም በአገሩ ሕግ መሠረት፣ ከአገሩ የዝሆን ጥርስ ለገንዘብ ገንጠል በመታያነት ሲልክ፣ ሁለተኛው በአገሩ እጅ ይቀራል። ደረቅ እና ምድረ በዳ በሆነው እዚህ ስፍራ የሚታየት ሰዎች ዘላቂ ብቻ ናቸው። እዚህ ዘላቂ የአካባቢው ዝሆን እና አውራሪስ እንደሚገኙ ጠቆሟቸው።

ይሁን እንጂ የለወቅን ጥቆማ አምነው ደክተር ቻርልስ አውራሪስ እና ዝሆን ለማደን ቀንን ሁሉ ሲካተት ውለው፤ እንደም የሚታደን አውራም ሳያገኙ ቀሩ። ታሕሣሥ ፱ ቀን ፲፱ ማይልስ ተጉዘው የ ሺሕ ጅጅ ሜማ ከፍታ ካለው የአዋሽ ወንዝ ጻርቻ ደረሱ። ይህ የምዕራብ ሐረርጌን እያዋሰነ የሚሄደው የአዋሽ ወንዝ፤ በከረምት ወራት በረዳጅም አለቶች መሐል በብዛት እየረሰበ ስለሚሄድ፤ በእግር አቋርጦ መሄድ አይቻልም። እዚህ ቦታ ለመሸጋገሪያ የሚሆን ጠባብ የባረት ድልድይ ተሠርቷል። ከረምት ካልሆነ በስተቀር፤ በሌላ ጊዜ በዚህ ድልድይ ላይ መሄድ አይፈቀድም ነበር። የአካባቢው አየር ከመጠን በላይ ስለሚሞቅ፤ ፲፭ ማይልስ ተጉዘው ፈንታሌ የደረሱት ሌሊት ብቻ በመጓዝ ነው። ፈንታሌ እስኪደረስ መሬቱ ለጥ ያለና ገላጣ ሲሆን፤ ረጅም ሣርና የደቀቀ የእሳት ገምራ ድንጋይ (lava) ሜዳውን ሸፍኗል። እዚህ ሜዳ ላይ ወደ መድረቁ ያዘነበለ (ሲደርት የደረሰ) ትንሽ ኩሬ ከአቆረው በስተቀር ውሀ የሚባል በአካባቢው የለም። ታሕሣሥ ፲ ቀን ከሰም ወንዝ ላይ ከሚገኘው ጠዶቻ መልካ የደረሱት ፲፮ ማይልስ በእግር ተጉዘው ነው።

በማግስቱ ፲፪ ማይልስ ተጉዘው፤ ፱ ሺሕ ፳፻ ሜማ ከፍታ ካለው ደጋ ቦታ አጻር አደረጉ። ታሕሣሥ ፲፩ ቀን ድሪም ሐል ከሚባል ቦታ የደረሱት ፲ ማይልስ ተጉዘው ነው። የድሪም ሐል መተላለፊያ ቀጭን መንገድ በጭራርና በእሾህ ታጥሮ ውሽልሽል የእንጨት በር መሐሉ ላይ አለ። እዚህ ከላቲክንድ መኮንን፤ እሥር የሚሆኑ ወታደሮች እና ሌላ ሥራ የሚሠሩ አምስት ሰዎች እና አንድ ሰልክ አለ። የእሾህ አጥሩ በር ስለሚዘጋ ፓስፖርት ወይም የይለፍ ወረቀት ያልያዘ ማንም አንገዳ ሰው አጥሩን አልፎ መሄድ አይፈቀድለትም። እዚህም እንደ ሌሎች ከላዎች፤ ጋይዶቹ ለያዟቸው ከብቶች ሁሉ አንዳንድ ብር በኩቱ ይከፍላሉ። ታሕሣሥ ፲፪ ቀን ደክተር ቻርልስና ሌሎቹም መንገደኞች የኪላና የኩቱ ክፍያውን ፈፅመው፤ ጥሩ እርሻ ከሚታይበት የክርስቲያኖች መንደር ከሆነው ለገቡርቃ የደረሱት ፳ ማይልስ የሚሆን ረጅም ጉዞ ካደረጉ በኋላ ነው። ሆኖም እዚህም የውሀ አጥረት ስላለ፤ ነዋሪዎቹ ለራሳቸውም ይሁን ለከብቶቻቸው የሚጠጣ ውሀ የሚያገኙት በከረምት የሚዘገበውን ውሀ እያጠራቀሙ ከሚያከማቹት ብቻ ነው። ፮ ሺሕ ፩፻ ሜማ ከፍታ ካለው እዚህ ቦታ፤ ገበያ እና አንድ ቤተ ክርስቲያን አለ። “ቀን፤ ቀን ገበያተኞች በዋሉበት ሜዳ ላይ፤ ሌሊቱን ሙሉ ጅቦች በመጮህ እና በመሳሳት አካባቢውን ሲረብሹ ያንጋሉ” በማለት የአካባቢውን ሁኔታ ደክተር ቻርልስ ገልጸውታል። ታሕሣሥ ፲፬ ቀን ከላገቡርቃ ተነስተው የባልጪን ጻገት በብዙ ትግልና ድካም ወጥተው የመንግሥት መሣሪያ ግምጃ ቤት አለ ከተባለበት ዋሻ አጠገብ ደረሱ። እዚህ ስፍራ የፈረንሳይ ቋንቋ በመጠኑ የሚያውቁ አባ ጳውሎስ የሚባሉ ካቶሊካዊ ሹም ጋር ተገናኙ። ከረብታው ላይ ውሀ እንደልብ የሚገኝ ሲሆን፤ በጥሩ ሁኔታ የታረሰ መሬት እና እዚህም አንድ ሌላ ቤተክርስቲያን አለ። እዚህ ለገቡርቃ ከሚባለው መንደር ቤተ ክርስቲያን ግቢ በርካታ ዛፎች ተተክለዋል። በዚያ አካባቢ ሌላ ቦታ ምንም ዓይነት የእንጨት ዘር ስለሌለ፤ ረጅም ሰማገዶ የሚጠቀሙት የላሞችን እበት ጠፍጥፈው እና አድርቀው በማንደድ ነው። ይህ ማገዶ ከብት ይባላል።

ታሕሣሥ ፲፭ ቀን በርካት ያሉ የትናንሽ ወንዞችን ሲሸታ እያዳመጡ ፭ ሺሕ ሜማ ከፍታ ላይ ከሚገኘው ጨፌ ዶንላ ገብተው አደሩ። ታሕሣሥ ፳፭ ቀን የገና ዕለት፤ ፳፩ ማይልስ ተጉዘው ፭ ሺሕ ፱ ሜማ ከፍታ ላይ ካለው የአቃቂ ወንዝ ጻር ደረሱ። ካፒቲን ሃሪንግተን እና ረፍቱ ሚስተር ቢርድ አዲስ አበባ ውስጥ በሚገኙ ወዳጆቻቸው ምላ ተጋብዘው ሄዱ። ደክተር ቻርልስ ማርቲን ግን ጓዛቸውን አውርደው ውብ ከሆነው የወንዙ ጻርቻ ላይ ድንኳን ተክለው በመቆዘም ዕለቱን ብቻቸውን አሳለፉት። የታሪክ አጋጣሚ ሆኖ፤ ከጥቂት ዓመታት በኋላ እዚህ አቃቂ ወንዝ ላይ ድልድይ መሥራታቸውንና ቤትና ቦታ ማግኘታቸው ወደ ፊት ባሉት ገጾች ውስጥ ተጽፏል። በማግስቱ ታሕሣሥ ፳፱ ቀን ፲፭፻፺፩ ዓ.ም. ፲ ማይልስ ከተጓዙ በኋላ፤ አዲስ አበባ ገብተው ወደ እንግሊዝ ሌጋሲዮኑ ሄደው ግቢው ውስጥ ድንኳን ሲተክሉ “የጥንቱ ወዳጅ የሆነው የበርማ ትኩላት አደበን” ብለዋል። ቀደም ሲል በርማ ውስጥ ሲሠሩ የያዛቸው ወባ ያገረሽባቸው መሆኑን የገለጹት በዚህ ምጽታዊ ሐረግ ነው።

የአዲስ አበባ መመስረት

አዲስ አበባ ዛሬ በምትገኝበት ቦታ በ፲፭፻፸፱ ዓ.ም. ከመቆርቆሯ በፊት፤ አፄ ምኒልክ ከእንኮበር መጥተው እንጦጦ (ዲልዲላ) ከሚባለው ተራራ ላይ ከተመ። “የእንጦጦ አካባቢ፤ ከሰፊው የግራር፤ ጥድቀረር፤ ዝግባ በሚባሉና በሌሎችም አገር በቀል ዛፎች የተሸፈነ ጥቅጥቅ ያለ ጫካ አለ። እንደደ፤ እምባይ፤ ቀጋ፤ ቀል፤ ግራዋ፤ ሰንሰል፤ ኮሽም እና ልዩ ልዩ፤ አበቦችም ሜዳው ላይ በገፍ ይበቅላሉ” በማለት ደክተር ማርቲን በዚያን ዘመን ያዩትን የደን ሁኔታ ጽፈዋል። ከእንጦጦ ቦታች በሚገኘው ረባዳ ስፍራ ወደ ላይ ፊን ብሎ ተመልሶ መሬት ሲወርድ በአንድ ጉድባ ውስጥ የሚከማች መቅ ውሀ ይመነጫል። ከምንጩ አጠገብ ሰዎች ገላቸውን የሚታጠቡበት ሰፊ ኩሬ አለ። ይህን በተፈጥሮ የሚወጣውን ውሀ ሰዎች የሚጠሩት «ፍል ውሀ» ብለው ነው። “ፍል ውሀ” ድረስ ከሩት ቦታ እየመጡ ገላቸውን የሚታጠቡ ሰዎች ለቁርጥማና ለቆዳ በሽታዎች መድኃኒት ነው ብለው ያምናሉ። አቴጌ ጣይቱ ስለ «ፍል ውሀ» ዝና ለምተው ነበርና ብርዳማ ከሆነው እንጦጦ ወርደው ሞቃት ከሆነው ስፍራ ደርሰው አካባቢውን ሲያዩ በእጅጉ ተደሰቱ። ወደያውኑ ውሀው ከሚፈልቅበት ቦታ ትንሽ ራቅ ብሎ ከሚገኘው ሰፊ ሜዳ ላይ ድንኳን እንዲተክል እና አጻር እንዲሆን አዘዙ። የአራት ግብር ከመቆረሱ በፊት «ፍል ውሀ»ውን ከምንጩ እያስቀዱ በማስመጣት ለዚሁ ተብሎ በተዘጋጀው ድንኳን ውስጥ ገላቸውን ታጠቡ። ያ በመጀመሪያ ድንኳን የተተክለበት እና አቴጌ ገላቸውን የታጠቡበት አካባቢ እስከ ቅርብ ጊዜ ድረስ “አቴጌ ሜዳ” ተብሎ ይጠራ ነበር። አፄ ምኒልክ ከሐረር እስኪመለሱ ድረስ እዚሁ “አቴጌ ሜዳ” ተቀምጠው ፍል ውሀ እየታጠቡ ጠበቁቸው።

ነገሡ ነገሥቱ ከሐረር ሲመለሱ ስለ ፍል ውሀው እና ስለ አየሩ ተስማሚነት አቴጌ ጣይቱ ነገሯቸው።

አፄ ምኒልክም ከረጅም መንገድ በሰሜን አፍሪካ ከአስተሳሰቡት ደንብን ደረሰ
 ፍል ውሀውን አስመጥተው ገዛቸውን እንዲታጠቁ አደረጉ። አፄ ምኒልክ
 ገዛቸውን ታጥቆ ከደንቡ ሲወጡ ከረጅም መንገድ በመገኘት የጣሙን
 ባታቸው እና እግራቸው ተፍታታ። በዚህም አቴጌ ጣይቱ ፍልውሁን
 መውደዳቸው በአግባቡ መሆኑንም አመኑ። ከዚያም አፄ ምኒልክን አቴጌ
 ጣይቱ ለገሰ መታጠቢያ የሚሆን ትንሽ ቤት አሠሩ። ይሁን እንዲሁ በዚያን
 ዘመን የውሀ መዘውር (ዲግሪ የውሀ ፖምፕ) አልነበረም እና ገዛቸውን
 የሚታጠቡት እንደ ቀድሞው ውሀውን እያስተዳደሩ ወደ ጎጂው በማስመጣት
 ነበር። ደክተር ማርቲን ወደ ኢትዮጵያ ከመገባታቸው ጥቂት ወራት
 በፊት አፄ ምኒልክ ያሠሩት ታዛ ከረምት ላይ በፖርቱ በመወሰዱ በሌላ ቤት
 መተካት አስፈለገ። በእዚህ ለገገን ቤተሰቦች አንድ መጠነኛ ከፍል እና
 ለመገንጠቱ መታጠቢያ የሚያገለግል ሰፊ የገሰ መታጠቢያ ቤት አሠሩ።
 አየሩ እና ፍል ውሀው ከአንጠጦ ይልቅ ምቹ በመሆኑ በሰ ተጽዕኑ አቴጌ
 ጣይቱ በዚህ ቦታ መራት አስፈለጉም። በዚህ ምክንያት ለቤተ መንግሥት
 መሥሪያ የሚሆን አመቺ ቦታ ሲፈልጉ የፍል ውሀ ምንጭ ካላቸው ቦታ
 ብዙም ሳይርቅ የሚገኝ ኮረብታ መኖሩን ተመለከቱ። ይህ ኮረብታ ቱሉ
 ፊንፊኒ (የፊንፊኒ ኮረብታ) ይባላል። እዚህ ኮረብታ ላይ ቤተ መንግሥት
 እንዲሠራ አቴጌ ጣይቱ አፄ ምኒልክን አማክሩ። እሳቸው “ፍልውሁንና
 አካባቢውን በሰ ወደዱት በአቴጌ ጣይቱ ሐሳብ ተስማምተው እዚያ ባገትማ
 ቦታ ላይ ቤተ መንግሥት ለመሥራት ወሰኑ። ወዲያውኑ እናጢዎች እና
 ገዢዎች ታገዘው የቤተ መንግሥቱ ግንባታ ተጀመረ። ከንጉሠ ነገሥቱ
 መሰለተኛ ቤተ መንግሥት አጠገብገብ በሰሜን አፄ ምኒልክ ከአውጥቤቱ እና
 ለከብቶች ማደሪያ ጋጣዎች የሚሆኑ ጥቂት ተጨማሪ ቤቶችም ተሠሩ።
 በኮረብታው ላይ የሚገኘው የንጉሠ ነገሥቱ ቤተ መንግሥት ግድግዳ
 የተሠራው በድንጋይ ግንብ ሲሆን ጣራው የተከደነው በቀርቆሮ ነው።
 ለግቢው ሠራተኞችና ዘበኞች በርካታ ክብ ጎደዎች ተሠሩ።

ወደ ሃ ሺሕ ካሬ ሜትር (፩ ሄክታር) በሚጠጋው በዚህ መሬት ላይ
 በተሠራው ቤተ መንግሥት ከሪያብረጃም የአንጨት አጥር እንዲከለል
 ተደረገ። አልፎ፤ አልፎ በአጥሩ መሐል ሽል ያሉ ረጃጅም እንጨቶች ከፍ
 ብለው እንዲታዩ ሆነው ተሰገሰጉ። በአጥሩ እንጨቶች መሐል እሾህ
 ተገደገደ። የአፄ ምኒልክን እርዳታነት በመከተል መኳንንቱም ከግቢው
 በመጠነኛ ርቀት ላይ የየራሱን ቤት ይሠራ ጀመር። በእነዚህው የነበሩት
 ዛፎች ቁጥር ውስን በሰ ነበረ ለሰንቃና ለማገዳ የሚሆን ዛፍ ተቆርጦ
 የሚመጣው ከፊንፊኒ በስተ ምዕራብ ከሚገኘው የመናገሻ ጫካ ነበር። በዚያን
 ዘመን ቤቶቹ የሚሠሩት በአንጨት በሰ ነበረ፤ ግድግዳው ከውጭና ከውስጥ
 ከጭድ ጋር በተለወሰ ጭቃ ተለለ። ክብ ጎደዎቹ ሾጣጣ የሣር ክፋን
 ሲኖራቸው መሐሉ ላይ ከአንጨት በተሠራ መስቀል ያጌጡ ናቸው።

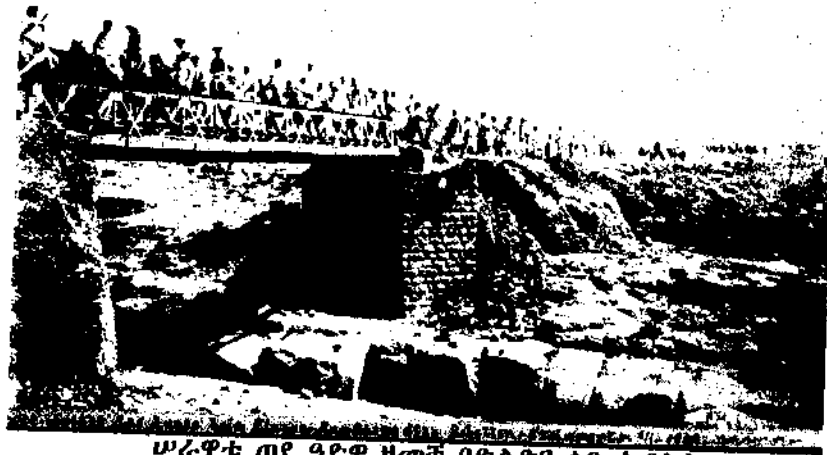
እንዳንድ ጊዜ ከሸክላ የተሠራ ግማሽ እንገራ የሚመስል ሸክላ ሾጠጥ ካለው
 የጣራው መሐል ላይ ይታያል። ይህ የሸክላ የጣራ ጊጥ ጉልላት ይባላል።
 በቤተ መንግሥቱ ግቢ የሚገኙት የመከንኛ ወይም የአዛዦች መኖሪያ
 ቤቶች ከሌሎቹ ጎደዎች ጋር ተመሳሳይ ሲሆኑ በፋታቸው ግን ይለያያል።

የሹማምንቱ ቤቶች ሰፊ የእንግዳ መቀበያና አዳራሽ የሚባል ምንብ ቤት
 አለው። ሌላው ከፍል አኳን ያለና እንደመኝታ ቤት የሚያገለግል ሲሆን በሙ-
 አልፍኝ ይባላል። የቀሩት ጎደዎች የአሽከርካሪ እና የተከታዮቻቸው መኖሪያ
 ናቸው። በዚህ ዓይነት ብዙ ቤቶች ይሠሩ እንዲሁ አብዛኛዎቹ እዚህ ይገባ
 የሚባሉ አልነበሩም። የአዳራሾቹ ወለሎች ላይ ብዙ ጊዜ ጥሩ ሽታ ያለው
 ሣር ይገዝግዛል። ከውጭ አገር ለሚመጡ እንግዶች መቀመጫ የሚሆን
 ከፋርስ ወይም ከፈረንሳይ አገር የመጣ ሰጋጃ ከሣሩ በላይ ይነጠፋል። የአዛዦቹ
 መቀመጫ (መከዳ) ሰጋጃ ይለባላል። ፈረንጆች በእንግድነት ሲመጡ
 የሚቀመጡበት ወንበር እና ብርከማ ተዘጋጅቶ ይጠብቃል። ደክተር ቻርልስ
 አስገራሚ እና እንግዳ ነገር የሆነባቸው ሰላማዊነት ወይም ለአዛዦቹ ክብር
 ሲባል ከአዳራሹ በአንድ ጥግ ከመጋረጃ በስተጀርባ በትሱና ፈረሶቹ
 እንዲቆሙ መደረጉ ነው። በዚህ ጉዳይ እሳቸው ሰዎችን ሲጠይቁ “መከንን-
 ወደ አንድ ቦታ ለመሄድ በፈለገ ጊዜ መጓጓዣውን በቅርብ እንዲያገኝ ታስቦ
 ነው” ብለው እንደ ነገሯቸው በግል ማገደራቸው ውስጥ ጽፈውታል።

ቤተ መንግሥቱ ከተሠራ በኋላ አሁን ለተከተመው መጀመር አቴጌ ጣይቱ
 አዲስ አበባ የሚል ስም አወጡለት። በአገሪቱ ውስጥ መኪና ስለሌለባቸው
 ማጓጓዣ የሆኑት በቀሉና ፈረስ ናቸው። ለእነዚህ አንስላት ምቶች ተብሎ
 መንገድ መሥራት ገዝብ እና ጉልበት ከማሳካን ይቆጠራል። በዚህ ምክንያት
 በአገሪቱ ውስጥ እንደም ጥሩ መንገድ አልነበረም። ሰዎቹም ቢሆኑ ጌላ
 ቀርና ጸተኞች በመሆናቸው ቶሎ ቶሎ የመራመድ ልምድ አላዳበሩም ወይም
 ደንታ የላቸውም። እንዲያውም በዚያን ዘመን የሕይወታቸው መመሪያ
 (motto) አድርገው የያዙት ዘይቤ (አባባል) ላሬ እንድትሠራ ያልተካደከውን
 ለነገ አስተምጠው የሚል ይመስላል” ብለዋል ሐኪም ወርቅነህ።

የአዲስ አበባ ሸለቆዎች ሰፊ ሲሆኑ፤ እምስት ወራጅ ወዝቸ በመሐላቸው
 ያልፋሉ። ልንዳንዶቹ ወዝቸ በቦጋ ጊዜ ብዙ ውሀ የላቸውም። ከሚያዝያ
 አስከ መስከረም ባሉት የክረምት ወራት ግን ከባድ ጎርፍ እና ፈረሰኛ ደራሽ
 ውሀ እየመጣ እምስት ስድስት ሰው እንደሚወስድ ይነገራል። በሁለቱ
 ወዝቸ ላይ ውሽልሽል (rickety) የሆኑ የአንጨት ድልድዮች አሉ። ከመንገድ
 ራቅ ብለው የተሠሩ በመሆናቸው የሚጠቀሙበት ሰዎች ቁጥር አነስተኛ
 ናቸው። ያም ሆኖ በክረምት እንዲ በጠጋ በድልድዩ ላይ ሰው እንዳይሄድበት
 መዳረሻው ላይ ዘቦቹ ቆሞ ይከላከላል። ከአዲስ አበባ ወደ ዓድዋ ለመዝመት
 የተጓዳቀሰው ጦር ወዝቸን ያደረጠው ቀደም ብሎ በድንጋይ ካብ ከተሠሩት
 ሁለት ድልድዮች በአንደኛው ላይ ነው። ከጦርነቱ መልስ ድልድዩ የዓድዋ
 ድልድይ በመባል ይታወቃል። ሁለተኛው ትልቅ ድልድይ ወደ አራዳ
 ጊዮርጊስ በሚወስደው መንገድ ላይ በሚገኘው ወንዝ ላይ የተገነባው ነው።
 ድልድዩ በደግናው ራስ መከንን ስም ተሰይሟል።

በመንግሥት አስተዳደር ሥር የተፈጸመን የሕግ ጉዳይ እና በፍርድ የተወሰነ
 የሞት ቅጣትን ማፅደቅ ወይም ማሻሻል የሚከናወነው ነጉሠ ነገሥቱ
 በግቢያቸው ውስጥ በሚቀመጡበት ችሎት ላይ ብቻ ነው።

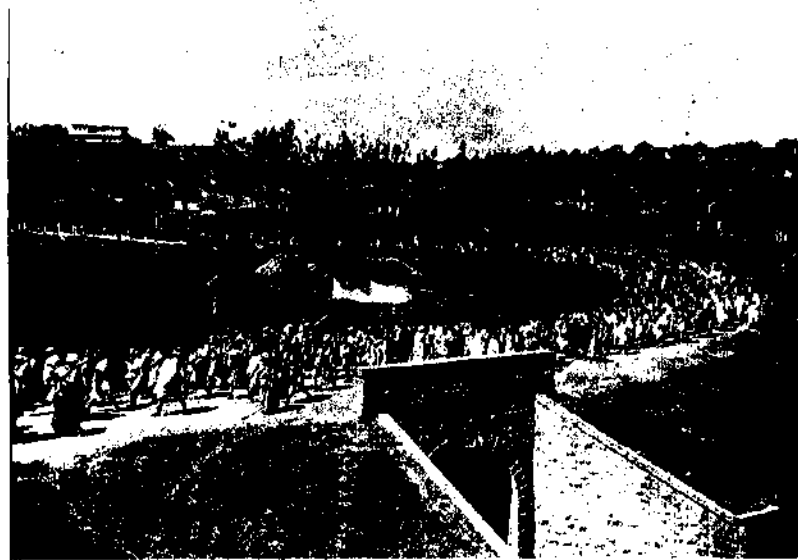

ሠራዊቱ ወደ ዓድዋ ዘመቻ በድልድዩ ላይ ሲያልፉ

በዚህ ችሎት ላይ ከባላገር ለይግባኝ የሚመጡት ሰዎች አቤቱታንም አዳምጠው ንጉሠ ነገሥቱ ውሳኔ ይሰጣሉ። አፃ ምኒልክ ችሎት ላይ የሚቀመጡት በሳምንት ሁለት ቀን ረቡዕ እና ዐርብ ነው። ስለዚህ ተሟጋቾች ጉዳያቸውን ለንጉሠ ነገሥቱ ሲያሰሙ፤ አፈ ንጉሡ፤ ሌሎች መኳንንቶች እና በብዙ መቶ የሚቆጠር ሰው ሽንገው ላይ ይገኛል። ችሎት ላይ የሚገኘው የሰው ቁጥር ስለሚበዛ መጨናነቅ እና መተፋፈል አለ። የሰው ነፍስ በማጥፋት፤ በንጉሠ ነገሥቱና በአገር ላይ አደገኛ ደባ የፈፀመ እና በፍትሐ ነገሥቱ የተዘረዘረውን በሞት የሚያስቀጣ ወንጀል የሠራ በስቅላት ይቀጣል።

በሌብነት፤ የሰው ክብር በማጉደፍ፤ በሰው ላይ ከፍተኛ በደል ሠርቶ የተገኘ በግርፋት ይቀጣል። ማንኛውም ቅጣት የሚተገበረው፤ በፍርድ የተወሰነውን ቅጣት ሕዝብ እንዲያይና እንዲያውቀው በአደባባይ ይሰፈፋል። በስቅላት እንዲሞት የተፈረደበት ሰው በዛፍ ላይ፤ ዛፍ ከሌላ የመስቀያ እንጨት አደባባይ መሐል ተዘጋጅቶ ይሰቀላል። ግርፋትም የሚፈፀመውም ሰው በሚገኝበት አደባባይ ላይ ነው። አንዳንድ ጊዜ ብዙ ሰዎች በአንድ ቀንና ቦታ ላይ ሲሰቀሉ እና ሲገረፉ ይታያል። “ስቅላት ቢቻል ቢቀር ካልተቻለ በአደባባይ ባይሆን ጥሩ ነበር። ግርፋት አስከ ጭራሹ ቢቀር መልካም ነበር” በማለት ሐዚም ወርቅነህ በማስታወሻ ደብተራቸው ውስጥ ጽፈዋል።

ሃሪንግተን በመጀመሪያ የመጣው በ፲፰፻፺ ዓ.ም. የእንግሊዝ መንግሥት ጊዜያዊ ተወካይ ሆኖ ነው እንጂ በቆንሲልነት ገና አልተሾመም ነበር። ይሁን እንጂ ከከተማው በስተምሥራቅ ከሚገኘው ተራራ ስር የሚገኘውን ቦታ መርጦ፤ አንድ ደርዘን የሚሆኑ ጎጆዎች እና ለእንግዳ መቀበያ አንድ ትልቅ የሕንድ ድንኳን ተክሏል።

በዚያን ዘመን በመጀመሪያ የተሠራው የራስ መኮንን ድልድይ

እሱ ራሱ የሚያድረው ከጎጆዎቹ በአንዱ ውስጥ ነበር። ለጥበቃ እመቼ እንዲሆን፤ ግቢው ዙሪያውን በእንጨት ታጥሯል። እዚህ ግቢ ውስጥ ይሠራ ከነበረ የእጅረሽ ተወላጅ ሚስተር ኬልቪ ከሚባል ሰው ጋር ዶክተር ቻርልስ የተዋወቁት በዚህ ወቅት ነበር። ሚስተር ኬልቪ በቴዎድሮስ ዘመን የቆንሲል ካሜሮን አልባሽ ሆኖ የመጣ ሰው ነው። እዚህ አገር ከ፴፩ ዓመት በላይ ስለ ተቀመጠ፤ የእንግሊዝኛ ቋንቋ ረስቷል። ሚስተር ኬልቪ በሁለንተናው እንደ አንድ ኢትዮጵያዊ ሆኖ ይኖር ስለ ነበረ ወደ አገሩ መሄድ እንደማይፈልግ ለዶክተር ቻርልስ ነገራቸው። ምክንያቱን ሲያብራራ “ዘመዶቹ በሕይወት ይነሩ አይነሩ አላውቅም። ቢኖሩም እንኳን ዛሬ እኔን ለይተው ሊያውቁኝ አይችሉም። እኔም ብሆን እረስቻቸዋለሁ እና ወደ አገሪ ብሄድ የትና እንዴት እኛራለሁ?” አላቸው። ታኅሣሥ ወር መጨረሻ ፲፰፻፺፪ ዓ.ም. (አክ.አ. ጃንዋሪ 5, 1900) ሃሪንግተን እና አውሬ ለማደን የመጡት እንግሊዛውያንና እንዲሁም ዶክተር ቻርልስ፤ ወደ አፃ ምኒልክ ግቢ ሄዱ።

ሃሪንግተን አገግሊዝ ሊጋሊዮን ውስጥ ያሠራቸው ገጽዎች

ሁሉም የፀዳ ልብስ ለብሰው ከሰዓት በኋላ በአሥር ሰዓት ቤተ መንግሥት ሲደርሱ የገቢው አጋሪዎች በክብር ተቀበሏቸው። ከዚያም ወደ አንድ ትልቅ አዳራሽ ይዘዋቸው ገቡ። ምኒልክ በመጀመሪያ ከአገግሊዝ ጋር ስለገዛቸው እና በመንገድ ላይ ስለተደረገው እውራ አደን ተነጋገሩ። ከዚያ በመቀጠል ካፒቲን ሃሪንግተን ከግዕዝ ወደ አገግሊዝና የተተረጎመ ብዙ ሥዕል ያለበት መጽሐፍ በስጦታ አዘረኩት። ይህ መጽሐፍ በ፲፮፻፳ ዓ.ም. አፃ ቲዎድሮስ ራሳቸውን ተከፈው በኋላ አገግሊዝን ከዘረዙት ጀምሮ በርቀት መጽሐፍት መሐል ተተርጉሞ የታተመ ነው። አፃ ምኒልክ መልክተኞቹን አመሰግነው መጽሐፉን ከተቀበሉ በኋላ የተረጎሙ ሰዎች ለንጉሠ ነገሥቱ ያመጡትን ስጦታ በየተራ አላረኩት። ከዚያ ቀጥሎ ወደ ዶክተር ቻርልስ ማርቲን ዞር ብለው ታሪካቸውን ጠየቁት። ዶክተር ቻርልስም፤ ገና የሦስት ዓመት ልጅ በነበሩበት ጊዜ አፃ ቲዎድሮስ ሲሞቱ የአገግሊዝ መኮንኖች መቅደሳ አፋፈ ላይ ሰላጃቸው ወደ ሕንድ አገር እንደ ወሰዱቸው ተናገሩ። ትሪካቸውን በመቀጠል ተማሪ ቤት ገብተው በሕክምና ሙያ ተመርቀው እንደወጡ ወደ አገግሊዝ አገር ሂደው ሙያቸውን ይበልጥ ማግለጫቸውን የሕንድ አገራዊት አገር ከሆነችው በርማ ውስጥ በሙያቸው መሥራታቸውን ገለጹ። እሱን ደግሞ በአላቸው መልካም ፈቃድ (አፃ ምኒልክ) ወደ አገራቸው በመመለሳቸው የተደሰቱ መሆናቸውን እና ከተቻለ በመደታቸውን ፈልገው ለማግኘት ጽኑ ዎኞት እንዳላቸውም ነገራቸው። አፃ ምኒልክ ይህን የዶክተር ቻርልስ ማርቲንን ታሪክ ከሰሙ በኋላ ራሳቸው አፃ ምኒልክ ዘመዶቻቸውን ለማፈላለግ ቃል ገብላቸው። ዶክተር ቻርልስ ዘንጉሠ ነገሥቱ ፊት በተረፈ ጊዜ ተልባቸውን የሳበው የአፃ ምኒልክና ሁኔታ ለሕዝብ በዕለቱ የተገነዘቡትን እንዲህ በማለት ጽፈውታል።

አፃ ምኒልክ ሁለት ትላልቅ ትራሳች መሐከል መካከል ተደገፈው ተቀምጠው ነበር። ራሳቸው ላይ ነጭ ሽሕ አረውጠው ላይ ከሰጠላ ሰፍ የተሠራ ባርነጣ ደፍተዋል።

በገራ ደረጃው ላይ ከግልጽ አገልግሎት የተሠራ ሱቲ አደርገዋል። ገራ አባቶች ትንሽ ጣት ላይ፤ ራዲ (Radd) ከሚባል ወደ ግዕድን ደንጋይ የተሠራ ተሰጦት ስሰተዋል። ገርግ ጥሕ የሰጣቸው ጥፋር ባለ ወርቀቱ ከጣ ትክክቱ ላይ ደርሰዋል። መልካቸው ጠቁ ያለ በመሆኑ የግዕዝ አጠቃቀሙ ከወርቅ መሳገንቶች ሁሉ ለጥ ብለው ይታያሉ። ለውነታቸው ደንጋይ ከገፈረቸው ወፍራሞ ሲሆን፤ ፃይናቸው ከውትላ የተሳ ደም የሰጠ ይመስላል። ራታቸውን በሙሉ ረንግጣ ጠትጥታል።

ጉግራቸው እና አጥፋቸው ላይ ወፈር ያለ ጢያ ዝርገግ ስሉ ይታያል። ከእርግጥቱ ላይ ጥገኛው የላይ የከፈረቸው ዘራያ በተሰጠለሉ ርዝ ተከፍኗል። በአጠቃላይ ሲታይ ደስ የሚለው እና በጣም ብልህ ሰፊ (intelligent) መሆናቸው በግልፅ ያስታውታል።

ዶክተር ቻርልስ ማርቲን ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር አንድ ሰዓት ያህል ቆይተው እጅ ነሱና ተሰናበቱ። ከዚያም ካፒቲን ሃሪንግተን እና ከተረት ፈረንጆች ጋር ከቤተ መንግሥቱ ወጥተው ወደ አገግሊዝ ሊጋሊዮን ገቢ ሂዱ። ቀደም ሲል እንደገለጽኩት፤ አፃ ምኒልክ ስለ ዶክተር ቻርልስ ማርቲን ግንኙነት ከርድ ሚሲዮን ከሰሙ በኋላ ወደ ኢትዮጵያ እንዲመጡ ሁኔታውን ያመቻቸው ካፒቲን ሃሪንግተን ነው። ከዚያ ወደ አዳስ አበባ በመጓዝ ላይ እያሉ፤ ትንሽ አለመግባባት ቢከሰትም ጉዲቸውን ግን በመቻቻል ፈጽመዋል። የጠቅላይ ሚኒስትር ግልጽ ባይሆንም፤ ኩሩ እና ነፃ መገልበ ያላቸው ኢትዮጵያዊ ዶክተር ቻርልስ፤ በእሱ በኩል የሚታየውን ጉድለት ይነትፋ ነበር። የቡድኑ መሪ ሃሪንግተን በጠቅሉ የነበረውን ፅራታ ለአገግሊዝ የውጭ ጉዳይ ቢሮ ሰሞታ ያቀረበው “እኔን አያከብሩኝም” በማለት ነበር። የዶክተር ቻርልስ ማርቲንን እና የሃሪንግተንን አለመስማማት በተመለከተ «ሐኒ፤ ጣይቶና ጃግማዊ ምኒልክ» በሚባል መጽሐፍ ከሪስ ፐራውቲ እንደሚከተለው ጽፈዋለች።

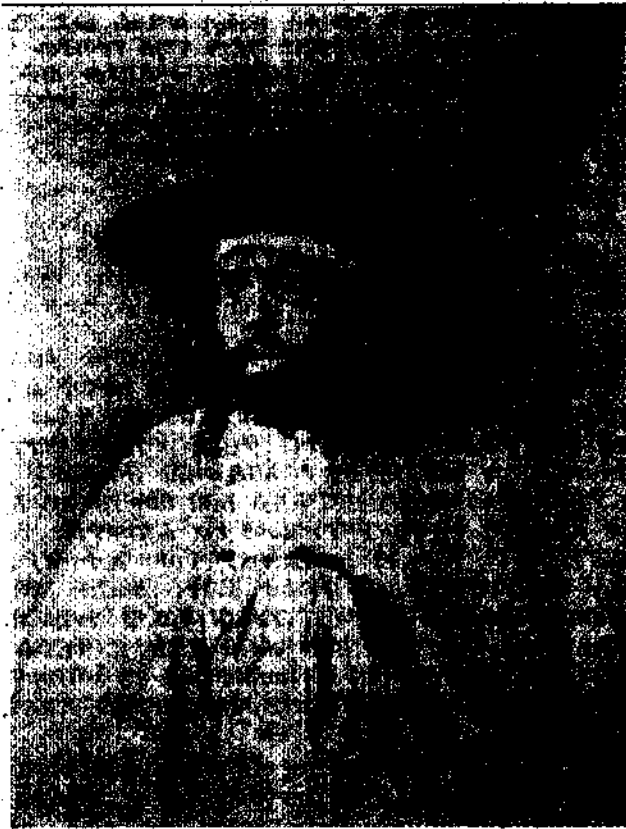
Menilek has been told of the existence of his Ethiopian-born doctor by Rodd Mission and had expressed the wish that he come to Ethiopia. Dr. Martin, obviously an independent spirit, quarreled with Captain Harrington during the journey from the coast to Addis Ababa and Harrington complained to the foreign office that Martin was “wanting in respect for him.”

በሃሪንግተን እና በዶክተር ቻርልስ መሐከል የተፈጠረው አለመግባባት የከረረ ባይሆንም፤ ሁለቱ ሰዎች አብረው በአንድ ገቢ ውስጥ ሊኖሩ እንደማይችሉ ግልፅ አየሆን መጣ። በሰዚህ ዶክተር ቻርልስ ማርቲን በአዲስ አበባ መሐል ከተማ ላይ አመቺ የሆነ ቦታ አፈላልገው አገኙ። እነዚህ ቦታ ላይ ድንኳን ተከለው የሕክምና ሥራ ለመጀመር ወሰኑ። ለልዩ ልዩ በሽታዎች ማከሚያ የሚሆኑ መድኃኒቶች አምተተው ስለ ነበረ አስተርጓሚ ማፈላለግ ጀመሩ። ብዙ ሰዎች አጠያይቀው፤ ፓላቲኒየም ግብፅ አገር የኖረ፤ ዐረቦችና አገግሊዝኛ በመጠኑ የሚያውቅ አቶ ወልደ ሃይማኖት የሚባል ሰው ተገኘ።

Menilek, King of Shoa: an early photograph, circa 1880

አዲስ ምልክት በዶክተር ቸርልስ እይታ

Menelik, King of Shoa: an early photograph, circa 1880.

አፄ ምልክ በደክተር ቻርልስ አይታ

ይህ ሰው ወደ ደክተር ቻርልስ ዘንድ ሲመጣ፤ አለባበሱ እንደ አውሮፓውያን ሆኖ ነጭ ኩታ ትክሻው ላይ ጣል አድርጎ ጥቁር ቀብ (ከፍያ) ራሱ ላይ ደፍቷል (አድርጓል)። አቶ ወልደ ሃይማኖት ከአሳቸው ጋር የሚሠራውን ሥራ አስረድተውት እና ስለደሞዝም ነግረውት ሽምምነት ላይ ስለደረሱ በአስተርጓሚነት ቀጠሩት። ጆርጁማን ከቀጠሩ በኋላ፤ ከእንግሊዝ ሌጋሊዮን ግቢ ወጥተው መሐል ከተማ ላይ ድንኳን ተክለው የሕክምና አገልግሎት መስጠት ጀመሩ። እዚህ ቦታ ብዙ ሰዎች እየመጡ ታክመው መጻፍቸው ሲሰማ፤ የበሽተኞች ቁጥር እየጨመረ ሄደ። ሐኪም ወርቅነህ እዚሁ ኢትዮጵያ እንዲቆይ አፄ ምኒልክ ከአዘዟቸው በኋላ የሕክምና ሥራቸውን በሰፊው ተያያዙት። ይሁን እንጂ ሁለት ችግሮች አጋጥሟቸዋል።

አንዱ ችግር የሠለጠነ ረዳት ወይም አስታማሚ (ነርስ) ለማግኘት አለመቻላቸው ነበር። ሁለተኛው ችግር ደግሞ ቀዶ ጥገና የሚያስፈልጉት በተራ ድንኳን ውስጥ በመሆኑ ሰጤና አጠባበቅ አመቺ ያለመሆኑ ጉዳይ ነበር። ሆኖም አስፈላጊውን ጥንቃቄ ያደርጉ ስለነበረ፤ የቀዶ ጥገና ሕክምና የተደረገላቸው ወይም ሌላ ጉዳት ደርሶባቸው የታከሙ ሰዎች ሁሉ ተሉ አገግመው ሙሉ ጤናማ መሆናቸው አሳቸውንም ያስደስታቸው ነበር። ስለ በሽተኞቻቸው ሲናገሩ “ኢትዮጵያውያን እንደ በርማ ሰዎች ጠንካራ ሰውነት አላቸው። አግባብ ያለው ሕክምና ከተደረገላቸው በኋላ በቶሎ ያገግማሉ” ብለዋል።

በዚያን ዘመን በዓድዋ ጦርነት ጊዜ ቆስለው የተመለሱትን በሽተኞች ማከሚያ ተብሎ ፲፰፻፳፰ ዓ.ም. አዲስ አበባ ውስጥ አንድ ሆስፒታል ተከፍቶ ነበር። ይህ ሆስፒታል በመስኮብ ቀይ መስቀል ማኅበር የቋቋመ በመሆኑ ሥራውን የጀመረው ለሐኪም ቤቱ የሚያስፈልገውን ወጪ በሙሉ የሩሲያ መንግሥት በሚሰጠው የገንዘብ ድጎማ ነበር። ሐኪሞቹም በጣሊያን እና በኢትዮጵያ መሐከል በተደረገው የዓድዋ ጦርነት ወቅት በጦር ሜዳው ላይ ሲያከሙ የነበሩ የሩሲያ ቀይ መስቀል አባላት ናቸው። የኢጣሊያ ወታደሮች አዲስ አበባን በ፲፱፻፳፰ ዓ.ም. እስኪያዙበት ቀን ድረስ ሆስፒታሉ ይታወቅ የነበረው የሩሲያ ቀይ መስቀል ሐኪም ቤት በሚል ስም ነበር። ፋሽስቶች ከአገራችን ከተባረሩ በኋላ “ባልቻ አባ ነፈሶ ሆስፒታል” የሚል ስም ተሰጠው። ባልቻ አባ ነፍሶ በዓድዋና በኋላም በማይጨው ጦርነቶች ላይ ከፍተኛ ተጋድሎ ያደረጉ ታላቅ ኢትዮጵያዊ ጆገና በመሆናቸው ሆስፒታሉ በሰማቸው እንዲጠራ ተደረገ።

ጥቂት ስለ ቅኝ ግዛት መስፋፋት

እ.አ.አ. በ፲፰፻፹ መጀመሪያ ገደማ ላይ የአውሮፓውያን አገሮች ቅኝ ግዛት ለመያዝ የሚሯሯጡበት ዘመን ነበር። አፍሪካን ለመቀራመት ካከበኩት አገሮች መሐከል ልክ እንደ ኢጣሊያ አንዱ ፈረንሳይ ነበረች። ለዚህም ሲባል የኢትዮጵያ ክልል በነበረው፤ እስከ ከሚባለው የታጁራ ስርዕ ላይ፤ ለእንግድ መርከብ ጃባል ማከማቻ ይሆንናል በሚል ሰብሰብ አንድ የፈረንሳይ ኩባንያ፤ እ.አ.አ. በ፲፰፻፳፪ በጥቂት ገንዘብ ከአዳል ባላባት ላይ ቦታ ገዛ። ይህን ቦታ ኩባንያው ለረጅም ጊዜ በቸልታ ትቶት ከቆየ በኋላ፤ ከ፲፰፻፳፰ እስከ ፲፰፻፷፭ ድረስ ባሉት ዓመታት ውስጥ፤ እክራሪው ኢምፐሪያሊስት ጁል ፈሪ (Jules Ferry) ለምስት ዓመት ተኩል ያህል በፈረንሳይ በሥልጣን ላይ በመቆየቱ የፈረንሳይ የቅኝ አገዛዝ እንዲያንሰራራ አድርጎ ነበር። በዚህም በ፲፰፻፳፭ የቱኒዚያን ወደብን አናም (Annam) በ፲፰፻፳፫፤ ከሞር እና ማዳጋስካርን በ፲፰፻፳፭ የፈረንሳይ ቅኝ ግዛት ለማድረግ ቦታ። ሌሎች የአውሮፓ አገሮች በተለይም ታላቋ ብሪታኒያ ወደ ማግራብ፤ ምሥራቅ አፍሪካና ሩቅ ምሥራቅ ዘልቃ ቅኝ ግዛት ያካባቸውም በዚሁ ጊዜ ውስጥ ነው።

በዚህ መሐል ደግሞ በፒያጌሪ ዓ.ም. የሰዓሳዊ ስራ (መሐ) ለመስፈርት ፈረንሳይ ወደ ቅኝ አገር ይሰላግጥ ለመቆየት ለመቆየት ነበረ። ወሀሩ ለሠራተኞች ደግሞ የመገባዊ የምርሳማቸውን በታ አስፈለገ። ቀደም ሲል በአፋር ሰላማት ተግዝቶ ተሰራ የነበረው በታ በሰዓሳዊ መሐ (ሰይ) መስፈርት የግዝገታ መሳሪያ (Measlier) የሚባል የግንደ ኩባንያ የዕቃ መጋዘን አገኘ ላይ ሠራ። ይህን ተከትሎ በፒያጌሪ ፈረንሳይ የጦር ኃይል በቦታው ላይ አስፈረገ። በዚህ ጊዜ ውስጥ ሊኦንስ ላጋርድ (Leonice Lagarde) የሚባል በው አሰናገን አንዲያስተዳድር ተሾመ። እሱ በሰዓሳዊ ክስጥ ራቅ ብሎ ከሚገኝ በታ ላይ ድስቲ የሚል ስም በማውጣት በፒያጌሪ አዲስ ከተማ ቆረቆረ። ከዚያ በኋላ የፈረንሳይ ቅኝ ሆና ለምትቆጠረው ድስቲ ሊኦንስ ላጋርድ አስተዳዳሪ ሆኖ ተሾመ። ይህ ሰው ከዓድዋ ጦርነት ትንሽ ቀደም ብሎ ወደ ኢትዮጵያ ከገባ በፒያጌሪ ጠመንጃ (Grass hills) ጥይቶች አያመጣ ለገዢው ነገሥቱ ምኒልክ ይሸጥላቸው ጀመር። መሐ ላጋርድ በዚህ ምክንያት በነገሱ ነገሥቱ ፊት ከብርሃን ሞገስ ለማግኘት በታ። ላጋርድ የመሳሪያ ግንደ ስለጣመው ትኩረቱን በኢትዮጵያ ላይ አደረገ። በአንድ በኩል የውጭ አገር መንግሥት እንደራሴ ሆኖ እየሠራ በሌላ በኩል ደግሞ ለኢትዮጵያ ተቆርቋል በመምሰል የመሳሪያ ግንደ ማጣጣፊያን ቀጠለ። በዚህ አድራጉ በመከራራታቸው ላይ በሰራተኛው በኢትዮጵያ የከብር ሹመት ሥርዓት ያልታወቀ “የአንጠባባሪ ላክ” የሚባል ማዕረግ ለራሱ ሰጠ። ከድፍረቱ በጣም ደግሞ በዚህ ማዕረግ ስሙን በማጥፋት አስቀርጸ ፡ ከማንተሙ አካት “እግዚአ ልብህ ለኢትዮጵያ” ከግርጌው ደግሞ «ላጋርድ የአንጠባባሪ ላክ» የሚል ጽሑፍም አክሎበታል። “እግዚአ ልብህ ለኢትዮጵያ” የሚለው ሐረግ ግዕዝኛ ሲሆን የአማርኛ ትርጉሙ “እምላክ ሆይ ኢትዮጵያን ጠብቃት” ማለት ነው። ሌላዋ ወራሪ ግብፅ ደግሞ በፒያጌሪ ዓ.ም. የምዕዋን ወደብ በመያዝ ሳትወሰን በግፍ የያዘችውን የቀይ ባህር ዳር ግዛትን ለማስፋፋት እና የዓባይን ምንጭ ለመቆጣጠርም ከፍተኛ ምኞት አደረሳት። በዚህ አገል ምኞት በመነሳሳት የኢትዮጵያን ግዛት መውረር ጀመረች። በፒያጌሪ ዓ.ም. ጉንደት ላይ ወራሪ አካሄዳ በእጃ የሐንስ ጦር ተደቀሰች። ቀጥሎም በፒያጌሪ ዓ.ም. እንደዚህ ጉራሪ ላይ ወራሪ ብታካሂደም አሁንም በእጃ የሐንስ ሠራዊት በማያዳግም መልኩ የሽንፈት ካባ ተከናከለ። ኢትዮጵያ ባገኘችው ድል ሳትከራራ ከግብፅ ጋር ሰላም በመፍጠር የምዕዋን ወደብ ለማስመለስ አንግሊዝ አንድታስማማችው እጃ የሐንስ ሞክረው ነበር። አንግሊዝ በበኩሏ ፈረንሳይ ከኢትዮጵያ ጋር ወዳጅነት ማፍራቷ ያስጋት ስለነበረች ይህን ጥብቅ ግንኙነት ለማፋለስ አንግሊዝ** አመቺ ዕድል ለላጋርድ ገኘች። በግብፅ ጋር በማስታረቅ የኢትዮጵያን ወዳጅነት ለማግኘት ዘጋ ልታደርገው አሰበች። ይሁን እንጂ ግብፅን እና ኢትዮጵያን ለማስታረቅ አንግሊዝ የነበራት አካሄድ አድላዊ በመሆኑ እጃ የሐንስ የሚቀበሉት አልሆነም። ግብፅም በበኩሏ እርቁ እሷ በመተረፈገው መንገድ ካልተቋቋመ የጦር ኃይል ለመጠቀም ሊጋ ከአንዴም ሁለት ጊዜ ጦርነት አንስታ መሸነፏን ቀደም ሲል አንጠናል።

* Chris Prouty:- Empress Taytu and Menilek II
** ተራራ ኃይለ ሥላሴ:- ኢትዮጵያና ታላቋ ብሪታኒያ

ይህ በፒያጌሪ የግብፅን ልግብ ያለ አዳም እንደትይዝ አስገደዳት። ኢትዮጵያ በወደቡ ከቀረጠ ነጻ የሆነ አገልግሎት እንደታገኘ በአንግሊዝ አስታራቂነት ከሰምንነት ላይ ተደረሰ። ይሁን እንጂ ለምንጭ ገና መገፈቅ ሳይሞላው ግብፅ ታላ? አጠራች። ውሉን መሸርሸር የጀመረችው ግብፅ ብቻ አልነበረችም። አስታራቂዋ እና በእጃ የሐንስ ዘንድ የላብ ወዳጅ ለመሆን የበቃችው አንግሊዝም ከግብፅ ጋር አበረች። በዚህ መሐል የግብፅ በደረሰባት የኢትዮጵያ ወድቀት የቀይ ባህር ጦረፍ ግዛቶችን ለመልቀቅ ስትገደድ የምዕዋ ለኢትዮጵያ አንዲመለስ መደረግ ይገባ ነበር። ይሁን እንጂ አንግሊዝ በራሷ አነሳሽነት ጣሊያንን ጋብዛ ምዕዋን በማስያዝ በኢትዮጵያ ላይ ታላቅ የፖለቲካ ደባ ፈፀመች። ጣሊያን ምዕዋን አንድትይዝ የተደረገው ቀስ በቀስ ድምብር አየገፋች “ኢትዮጵያን በትኝ ግዛት እንድትይዝና ፈረንሳይ በአፍሪካ አንዳትስፋፋ ለመግታት ታስቦ በአንግሊዝ የተፈፀመ ደባ መሆኑን” የሱዳን ገዢው ጎርደን ጽፎታል። በአንግሊዝ ተክል ምዕዋ ለኢትዮጵያ አንዲመለስ አለመደረጉ ያሳዘነችው መሆኑን ለመግለጽ እጃ የሐንስ ለንግሥት ቢከቱሪያ እንዲህ ሲሉ ጻፉ።

“... እንኳን እርስዎ የአውሮፓ መንግሥታት መላው ያውቃል። የምዕዋ በር የአባቶቹ የነገሥት የኢትዮጵያ ነው። አሁንም አንበላ በር ቤተ መንግሥት አይቆርምና በእርስዎ ወሲልነት የምዕዋን በር እንድይዝ ያደርግኝ ብዬ አለሞናለሁ።”

ያም ሆነ ይህ ጣሊያን ምዕዋን መያዝ ብቻ ሳይሆን ወደ መሐል አገር ለመግቢያ መቆናጠሩ ማግኘቷ እውን ሆነ። ቀደም ሲል የፈረንሳይ መንግሥት ድስቲን ብቻ በመያዝ ሳይገታ የአዳሊስ ሰርዕንም ለመያዝ አስቦ ነበር። በዚሁ ዓመት መጋቢት ወር ላይ ቶክሊን በሚባል ቦታ ላይ በፈረንሳይ እና በቻይና መሐል የመደበኛ ሠራዊት ግጭት በመፈጠሩ ፈረንሳይ ያለበችውን የአዳሊስን ሰርዕ የመያዝ ምኞቷ ተሰናክለች። ፈረንሳዮች በቀይ ባህር ዳርቻ ላይ የነበራቸው ምኞት በዚህ ሁኔታ በመሰናክሉ ጣሊያኖች ወደ መሐል ኢትዮጵያ ገብተው አገሪቷን ለመያዝ ማዘገም ለመጀመር ምቹ አጋጣሚ ስለ ሆነላቸው በየጊዜው ስርዓ ገቦችን ይልኩ ጀመር። ሆኖም የእጃ የሐንስ ቆኝ እጅ የሆኑት የጦር መሪ አሉላ አባ ነጋ አካባቢውን በጥቃት ይጠብቁ ነበርና ወደ ሰሐጢ በመዘመት ላይ የነበሩትን አምስት መቶ ያህል የጣሊያን ጦታደሮች ደጋሪ ላይ እምሽክ አድርገው ፈጃቸው። ከዚያ በኋላ እጃ የሐንስ ከደርቡቾች ጋር ሲዋጉ ሕይወታቸው ስለፈረፈ ምኒልክ ዙፋኑን ተረክበው የኢትዮጵያ ነገሠ ነገሥት ሆኑ። በዚህ መሐል ነው አንግሊዝ ለዓድዋ ጦርነት ምክንያት የሆነው በካውንት አንቶኒሊ የተሸረበው ውል የተፈረመው። ከዚያ በኋላ የውጫሌ ውል እንደት እንደፈለሰና ጣሊያኖች ዓድዋ ላይ የሸንፈት ካባ የመከናከባቸው ታሪክ ቀደም ሲል የተነገረ በመሆኑ እዚህ ላይ ደግሞ ማውለቅ አስፈላጊ አይደለም። ከዓድዋ ጦርነት በኋላ ኢትዮጵያ ነጻ አገር መሆኗን በጣሊያን መንግሥት እና በሌሎችም የዓለም መንግሥታት ስለታወቀ በአዲስ አበባ ከተማ ከተተገበሩት የውጭ ግንኙነት አንዱ የሊጋቢየኖች መከፈት ነበር።

* ተራራ ኃይለ ሥላሴ:- ኢትዮጵያና ታላቋ ብሪታኒያ

በዚህ መሰረት ከተማው በስተ ምዕራብ የጣሊያን ሴጋሲዮን ተከፈተ። ሴጋሲዮንን ሥላሴነት በሚኒስትርነት ደረጃ የተሾመው ማጆር ፌዴሪኮ ቺኮዲላ (Major Chicodilla) የሚባል ሰው ነው። ኢትዮጵያ ከውጭ ዓለም ተነጥላ በቆየችበት ዘመን ጥቅም ፍለጋ ወደ አገራችን ገብተው ለኢትዮጵያ አሳቢና ተቆርቋሪ እየመለሱ የኢትዮጵያን ሀልውና እና ክብር የተፈታተኑ እና ነገሮችን ያበላሹ ፈረንጆች ሞልተዋል። ነገሥታቱን እና መኪንንቱን እያሞኙ ክብርና ሞገስ አግኝተው እና ሀብት አካብተው አየተንደላቀቁ የኖሩ ብዙዎች ናቸው። እነዚህን የመሰሉ ሰዎች የማታ የማታ ብልጣ ብልጥነታቸው ታውቆ መሰሪ ሥራቸው ገሀድ ሲወጣ ከአገራችን ሸሽተው እምልጠዋል። ከእነሱም አንዱ የክተር ትራቪርሲ የሚባለው 'ኢጣሊያዊ ነው። ትራቪርሲ ከዳግማዊ ምኒልክ ጋር ያገኘውን መቀራረብ በመጠቀም ሰውር ደባ ሲሠራ ቆይቶ ነበር። እኔ ምኒልክ እና እቴጌ ጣይቱ እሱ የሚሸርበውን ሴራ ስለ ደረሱበት ከአገር ለመባረር በቃ። ትራቪርሲ ከኢትዮጵያ ከወጣ በኋላ ስለ ኢትዮጵያ በአሳተመው መጽሐፍ ውስጥ "አገሩን ለቅቂ ሰወጣ፤ ምኒልክን ከነአገሩና ከነሕዝቡ አቃጥዬው ብሄድ ደስ ባለኝ ነበር" ብሎ ጽፏል። እንደ ዶክተር ትራቪርሲ ያሉ ወሰላታ ፈረንጆች፤ ዛሬም ቢሆን ኢትዮጵያ ውስጥ የሉም ማለት አይቻልም። በአገሩ ደግሞ እንደ እንግሊዛዊው ጆን ቤል፤ ከባዊው አልቫንድሮ ዴል ባዩ የመሰሉ ለአገራችን ሕይወታቸውን አሳልፈው እስከ መስጠት የደረሱም የውጭ አገር ሰዎች መኖራቸውም ይታወቃል። ስለ ብልጣ ብልጥ ፈረንጆች ይህን ያህል ካልኩ ይበቃል እና ጀምራው የነበረውን የኢትዮጵያዊውን ዶክተር ቻርልስ ማርቲን ታሪክ አሁን ልቀጥል።

ከዘመዶች ጋር መገናኘት

ከዕለታት አንድ ቀን፤ ዶክተር ማርቲን በሽተኞች በማከም ላይ እያሉ፤ አንዲት ብሰል ቀይ አሮጊት በድንኳናቸው ፊት በመመላለስ እሳቸውን አተኩረው ሲያዩ ዓይን ለዓይን ተገጣጠመ። ሴትዋ ምን እንደሚፈልጉ አንዲጠይቁ አቶ ወልደ ሃይማኖትን ላኩት። እሱም ሴትዋን አነጋግሮ እንደ ተመለሰ "መቅደላ ላይ የጠፋውን የሴት ልጅን ልጅ ይመስላል። እርግጠኛ ለመሆን ግን፤ እኔን እና አግሩን ማየት አለብኝ" ብለዋል አላቸው።

ይህ አነጋገር የዶክተር ቻርልስን ትኩረት ስለ ሳበ፤ ሴትዋ ወደ እሳቸው ዘንድ ከመጡ የፈለጉትን የሰውነታቸውን ክፍል ለማሳየት ፈቃደኛ ሆኑ። ሴትዋ ተጠርተው ከመጡ በኋላ "ሰውነቴን ገልጼ ከማሳየቴ በፊት፤ ምልክት አንዳለብኝ ይገነገሩ። ደግሞስ እኔ የልጅዎ ልጅ መሆኔን አንዴት ሊጠረጥሩ ቻሉ" በማለት ዶክተር ቻርልስ ሴትዋን ጠየቋቸው። ሴትዋ ሲመልስ "የእኔ የልጅ ልጅ፤ በሦስት ዓመቱ ከመቅደላ መወሰዱን እና እውጭ አገር መቆየቴን ዐውቃለሁ። አንተ ወደ ውጭ አገር የሄድከው በዚያን ዘመን መሆኑን ስለማ ነው እዚህ ድረስ የመጣሁት። አሁን ሳይሆን የመልክህ ቅላት እና ተክል ሰውነትህ ከእኔ ልጅ ጋር ይመሳሰላል"።

* Chris Prouty: - Empress Taytu and Menilek II

"ትኩር ብዬ ሳይህ ጥርጣሬዬ እየጎላ መጥቷል። ቅድም እንደገርኩህ እርግጠኛ ለመሆን ግን፤ በግራ ከንድህ ከፊት በኩል ረጅም ጠባላ፤ በቀኝ ቅልጥሞህ ላይ ደግሞ የሽታ ምልክት* ካለ፤ ያለ ጥርጥር የልጅ ልጅ ነህ" የሚል መልስ ሰጡ። ዶክተር ማርቲን እዚያው እንደቆመ እጅና አግራቸውን ገልጠው ሲያሳዩ፤ ሴትዋ አንዳሉትም ምልክቶች ተገኙ። ከዚያም ዶክተር ቻርልስ ማርቲን ጎንደር እንደ ተወለዱ፤ ወላጆቻቸው ቀደም ሲል መቅደላ ላይ መሞታቸውን እና ስማቸው ወርቅነህ* መሆኑን ከእኚህ ሴት አያታቸው ለማወቅ ቻሉ። የአባታቸው ስም እሸቱ** ወልደ ማርያም*** ሲሆን የእናታቸው ስም ደግሞ ደስታ ወልደ ማርያም** መሆኑንም ዐወቁ።

የክርስትና ስማቸው ኪዳነ ማርያም መሆኑንም ሰሙ። ከዚያ በኋላ፤ ከየቦታው የመጡት ዘመድ ነን ያሉ ሴተኞቻቸው፤ ሁሉም ከደስታቸው ብዛት ለረጅም ደቂቃዎች እልል ይሉ ነበር። ከዚህ አስደሳች አጋጣሚ በኋላ፤ ዶክተር ቻርልስ ማርቲን፤ ሐኪም ወርቅነህ እሸቱ* መሆናቸው ታወቀ። ከዘመዶቻቸው መካከል፤ እሳቸውን መቅደላ ላይ ትታ የሸሸችው የእናታቸው ታናሽ አህት፤ ተዋበች ወልደ ተክል የምትባለው አክስታቸው ነበረች። ሕፃኑ ልጅ አድገው እና ተምረው በሥራ ላይ ቆይተው ፃ ዓመት ሲሞላቸው ወደ አገራቸው መጥተው በነበሩበት ጊዜ በማስታወሻ ደብተራቸው (diary) ውስጥ የጻፉት ቃል እንዲህ ይላል። "የሦስት ዓመት ሕፃን ከነበርኩበት ዘመን ጀምሮ ፈርጠም ያለ ሰውነት ነበረኝ። እንግሊዞች መቅደላ ምሽግ ሲደርሱ፤ እኔ ቴዎድሮስ ራሳቸውን ገድለው ስለነበረ ሰው ሁሉ ደንግጦ መሸሽ ጀመረ። አዝላኝ የነበረችው የ፲፭ ዓመታ አክሲቴ ተዋበች ወልደ ተክል ስለ ከወድኳት እኔን ከጀርባዋ አውርጻ መሬት ላይ አስቀምጣኝ ሸሸች። ታሪኩን በጣም በመፀፀት ጭምር የነበረችን ወደ ኢትዮጵያ መጥቼ ከተዋበች ጋር የቀነናኝ ሰለት ነው።" እንግሊዝኛ፤ ከክለሳኛ ኢትዮጵያዊ ስማቸው ወርቅነህ እሸቱ መሆኑን ዐውቀናል እና እኔም እስከ አሁን ድረስ ዶክተር ቻርልስ ማርቲን እያልኩ መጻፊያ ትቼ ሐኪም ወርቅነህ እሸቱ እያልኩ ትረካዬን ልቀጥል። አስፈላጊ ሆኖ በሚገኝበት ጊዜ ግን ሁለቱንም ስሞች የምጠቀምበት መሆኑ ይታወቅልኝ። ምክንያቱም ሁለቱም ስሞች እንደ አንድ ቤሳ (ሦስቲም) ገጽታ ፊት እኛ ጀርባ ናቸውና! ኪም ወርቅነህ ዘመዶቻቸውን አግኝተው ማንነታቸውን ካረጋገጡ በኋላ፤ ወዳጅ ዘመድ ማፍራት ነበረባቸው። ደጃዝማች ተፈሪ መኖሪን፤ ጩምር ከብዙ ታላላቅ መኪንንት እና እንዲሁም በወቅቱ ከነበሩት ግባጣውያን አሉናች ጋር ተዋወቁ። ሐኪም ወርቅነህ ፎተግራፍ ማንሳት ያውቁ ስለነበረ በዚያን ዘመን የ፲፪ ዓመት ዕድሜ ከነበራቸው ወጣቱ ደጃዝማች ተፈሪ መኖሪን ጋር ለመቀራረብ በቅተው ነበርና ብዙ ፎተግራፎች አንስተዋቸዋል። በኋላ እንደምናየው ይህ ወዳጅነት፤ ሐኪም ወርቅነህ እስከ ዐረፉበት ፲፱፻፵፩ ዓ.ም. ድረስ የዘለቀ ነበር።

* She said I should have a long scar on the front of my forearm and a birth mark on mright leg
 ** የሐኪም ወርቅነህ አባት ስም ብዙዎች እንደሚሉት እሸቱ ሳይሆን እሸቱ ነው
 *** የወላጆቻቸው አባቶች ስም ሞክሺ መሆኑ ያጋጣሚ ጉዳይ ነው

ሐሊም ወርቅነህ በዚያ 11 ዓመታት ውስጥ ስለሚኖሩት ሕጻናት በአርማዊነት አሳቸው ያነሱት ነው ብዬ ለመናገር ባልቸለም፤ ለሌሎችም ከነዚህ ውጭ ከሚቆዩት እና በዚህ መብታዊ ውስጥ ካሉት የፎተግራፍ ሰብዝሐ መስክላ ሲያገኝ ጥቂቶቹ አሳቸው ያነሱት እንደሚሆን አልጠራጠርም፡፡

የኢትዮጵያ ባህልና በዓላት

የክርስትና ሃይማኖትን በአራተኛው ምዕተ ዓመት ወደ ኢትዮጵያ ያስገቡት ፍሬሚኖጦስ ሲሆኑ ከአለክሳንድርያው ፓትርያርክ አቡነ ኢታናሲዮስ ፊት ቀርበው የመደመሪያው አቡን ሆነው ተሾሙ፡፡ ከዚያን ዘመን ይምር አቡኖች የሚመጡት ከግብፅ ነበር፡፡ በዚያን ዘመን የኢትዮጵያ አቡን የነበሩት ላላሳትም የሐኪም ወርቅነህ ወዳጆች ነበሩ፡፡ በእነዚህ የሐኪም ዘመን ላላሳ የነበሩት አቡነ ጴጥሮስ ናቸው፡፡ የሸዋው ምኒልክ ከነገሡ በኋላ በሰሜን ክፍለ ሀገር ተቀናቃኝ ቢሆኑ አቡነ ጴጥሮስ እዚያ ሌላ ሰው እንዳይቀስ (እንዲያንገሡ) በመስጋት እዚሁ ሸዋ እንዲቆይ አደረጉ፡፡

ምኒልክ ነገሡው የመንግሥት መቀመጫ ወደ ሸዋ እንደተዛወረ እን ምኒልክ የራሳቸው አቡን ከግብፅ ለሰመጡ፡፡ የእኚህ መንገድ ላሳት ስም አቡነ ማቅዶስ ይባላል፡፡ ከሁለቱ አቡኖቹ በዕድሜ ከፍ ያሉት በእነዚህ የሐኪም ዘመን የትግል፣ የበጎምጽር እና የጎጃም ላላሳ የነበሩት አቡነ ጴጥሮስ ናቸው፡፡ “የኢትዮጵያ ሐርቶይክሰ ሃይማኖት በዓል አካባቢ እጅግ አስደሳች እና አእምሮ መሳታ ነው” የሚሉት ሐኪም ወርቅነህ፣ ስለ በዓላትና ባህል በሰፊው ጽፈውልን ያልፈዋል፡፡ ከማስታወሻ ደብተራቸው ያገኘሁትን በራሴ አጻጻፍ ከዚህ ቀጥሎ እንደሚከተለው አቀርባለሁ፡፡

ጥር 18 ቀን የጥምቀት በዓል ስለሚውል በዋዜማው ምሽት ላይ፣ በመሐል ከተማ ያሉት ሰድስት ታቦቶችን ቂሶች ተሸከመው ወደ ወንዝ ወሰደው፤ እዚያው አካባቢ በድንኳን ውስጥ አደሩ፡፡ በማግስቱ ማለዳ ላይ ንጉሠ ነገሥቱ፣ መኳንንቱና ምእመናኑ ከተጠመቁ በኋላ ታቦቶቹ ከወንዙ ጥቂት ራቅ ብሎ ከሚገኘው ፈረስ መጋለበያው ስፍራ (ጃንሜዳ) ሄዱ፡፡

እዚህ ብዙ ድንኳኖች ተተክለው፣ ንጉሠ ነገሥቱ፣ መኳንንቱ፣ ሌሎች ሹሞች፣ ላላሳት እና የውጭ አገር እንግዶች ተገኝተው ነበር፡፡ ታቦቶቹ ጃንሜዳ እንደ ደረሱ ካህናቱ እየዘመናና እያሸበሸቡ በዓሉን አደመቁት፡፡ ከዚያ በኋላ አቡነ የቡራኬ ፀሎት አድርሰው የበዓሉ ፍጻሜ ሆነ፡፡ ከዚያ ቀጥሎ እኩለ ቀን ላይ ለውጭ አገር መንግሥታት ተወካዮች፣ ለሹሞች ቆላና ለመኳንንት፣ ንጉሠ ነገሥቱ በተገኙበት ትልቅ የምስ ግዓዥ ተደረገ፡፡ በዚህ ግብር ላይ፣ የሩሲያ ሐኪሞች ጥሪ ሥጋ ሲበሉ ማይታቸው ሐኪም ወርቅነህን በአጅጉ እንዳስገረማቸው በማስታወሻ ደብተራቸው ውስጥ ጽፈውታል፡፡ አሳቸው ግን ይህን ልማድ ተከትለው ጥሪ ሥጋ ለመብላት ድፍረቱ አልነበራቸውም፡፡ በዚህም ግራሲን ኢትዮጵያዊ ነጻ በማለቱ ንጉሠ ነገሥቱ ተሳለቁበን (አረዙብን) ብለው ጽፈዋል፡፡

ሐሊም ወርቅነህ ለውጭ አገራዊነት ከሆነው ሐሊም ለመገረፍ የመሆኑን የሰላቸው አገሪቱ ከድል፣ በተገባለለ (ሰላ) ግዴታ ውስጥ ያል ነበር፤ ስለዚህ አላቸው የሆነ ክፍል ለማሞላት እየተጠቀሙበት የሚተኝት ማ ረሳቸው ለባተክሉት ድንኳን ውስጥ ነበር፡፡ በሰተቸችን አያባቱ ለተገደለ፤ ትርጉማናቸው ከማርያ (ጥንታዊውን ጽኑ) አንዲያስተምራቸው አደረጉ፡፡ በዚህ መሐል ደግሞ ካገኘህ ነገሥቱ ጋር ባለ ደግሞቸው ጉዳይ መነጋገር ጀመሩ፡፡ አላቸው ወርማ ውስጥ የገኙት የክረውን “በዓመት 6 ሺህ ወር ደምዝና ለመታገላት መገኘት እና ሆስፒታል መሥሪያ ገዝቶ የሚመደባል” መሆኑን የሚገልጽ ውል ተረርሞ ይሰጣል፡፡ ይህም ጠቀረ፡፡ እነዚህ በባህላቸው 12 ሺህ ወር ደምዝ እና ዱት ለመስጠት ታል ገዛላቸው፡፡ ደምዝ ሐሊም ወርቅነህ ወርማ ለማሥራት ወትት ከማክረላቸው በኋላ፣ የገላ በመሆኑ ሥራውን ለላመተባል ባወሰነው ለ፲፭ ወራት የህል በሰተቸችን በማከምና የላላት ክልላት ተዘግቶቸውን አስደናቂ ጭገው የማስታወሻ ደብተራቸው ውስጥ ሊጻፉ ቆዩ፡፡

የደምዝ ስምምነት ጉዳይ አልተፈጠረም ነበር፤ ሐሊም ወርቅነህ እንደገና ወደ ቤተ መንግሥት ሄደው ስለ ደምዛቸው ጉዳይ አነሱ፡፡ ምኒልክ የመሣሪያ ማከማቻ ሞላ ለማሠራት ወደ ዱልጋ ለመሄድ ዘግቧቸው ላይ ስለነበር “ምን ያህል ደምዝ እንደምንከፍለህ ሌላ ቀን ከጎንገርሃለህ” የሚል መልስ ሰጧቸው፡፡ ንጉሠ ነገሥቱ ወደ ሰላም ሀላፊ ጥቂት ተናት ውስጥ “በዓመት 6 ሺህ ወር ጥግራ አድርገሃለህ” የሚል መልስ ሰጧቸው ወርቅነህ ደረሳቸው፡፡ ደምዛቸው ከተማራው የ ሸህ በደርሰም አዲስ ለማግኘት ሐኪም ተደላደሎ ለመግሪያ በቂ ባለ መሆኑ የታቀደላቸውን፣ ደምዝ የማይቀበሉ መሆናቸውን የሚገልጽ ደብዳቤ መጻፍ አስበው ነበር፡፡ ነገር ግን “ንጉሡ የወሰነትን ደምዝ አልመተባል ሌላ ነገር ያስከትላል” ብሎ ትርጉማን ነገሯቸው ስለ ነበረ፣ ምንም ድንኳን ሃላቡ ከአሳቸው አቶም እና አሠራር የተለየ ቢሆንም ትህትና ያለው ደብዳቤ ጽፈው ለሹሙ አስረከቡት፡፡ ሐሊም ወርቅነህ ለደብዳቤያቸው ምንም መልስ ባልሰጣቸው፣ ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር በኋላ ለመነጋገር በማለል ወደ ዱልጋ ለመሄድ ወሰኑ፡፡ በውሳኔያቸውም መሰረት ወደ ዱልጋ ለመሄድ ጥር 66 ቀን 12፻፲፮ ዓ.ም. ነዝ ከጀመሩ በኋላ፣ ነገሩም ያን ዕለቶቹ ወደ ማሳቅ መሳቸውን ለመ፡፡ በሚጻቅ ለማግኘቱል መልስ በመታጠብ ባቻ ከማገኘውም ሃይነት ያላቸው ደብዳቤ ስለሚባል ወደሰላ የተደረሰ ምንም መሆኑም የሚታወቅ ለዎች ጭጥር በሆነው ባህል ነው፡፡ ከእኔ ምኒልክ ከነ ከከተ፤ ጣይቱ ጋር ወደ መልሱ ይቀ የሂዱ ሌሎች መኳንንት እና ዱት ወደላክሮትም ነበሩ፡፡ ከንግሥት ጣይቱ እና ዱት ወደላክሮት ባቶሎች ገን ከብክሩ አያሉ የሚያጽዳቸው በርካታ ደንገውሮች ሌላ፡፡ ነገሥቱ ከነ ሌሎች ወደላክሮት ከራስ ከሰከ ከግሮ ጥፍራቸው ነጭ ልብ ለላለው ጥቁር ካሳ ይደባሉ፡፡ ሃይማኖት ከገዳያይ ተብሎ ከሚታወቅ ቀጥታ ከቀታት ወተቀር አራሳቸውና ሌሎች ወተቀሩ በሰማ ተሸፍኗል፡፡ ንጉሠ ነገሥቱ እና ነገሥቱ ወልደ ለወልደ ከርመሩ፤ ወደዚህ ቀን በኋላ ወደ ዱልጋ ተመለሱ፡፡

* Chris Prouty - Empress Taytu and Menelik II

ሐኪም ወርቅነህ እኔ ምኒልክንና እቲ፤ ጣይቱን እጅ ከነሱ በኋላ ቡልጋ ድረስ የመጡበትን የደሞዝ ጥያቄ አነሱ። በተጨማሪም “የአረፍት ጊዜዬ ማለቱ ነው እና ለዘጠኝ ወራት እንዲራዘምልኝ የእንግሊዝን መንግሥት ፈቃድ ይጠይቀልኝ” ብለው አመለከቱ። ከእንግሊዝ መንግሥት ፈቃድ መጠየቅን በተመለከተ፤ ደብዳቤው እንዲጻፍ ታዘዘላቸው። ንጉሠ ነገሥቱ ቡልጋ ከሚያሠሩት የመሣሪያ ግምጃ ቤት በተጨማሪ፤ ለራሳቸው መኖሪያ ቤትም እያሠሩ ስለነበረ ለጥቂት ቅናት ስለሚቆዩ “የደሞዝን ጉዳይ ወደፊት እናያለን” በማለት፤ አዲስ አበባ ሄደው እንዲጠበቁ ተፈቀደላቸው።

በማክልም የግቢው አዛዥ እንዲንከባከባቸው እና የደሞዝ ጉዳይ እስኪቋቋሙ ድረስ፤ ከቤተ መንግሥት ድርጅት እንዲለጣቸው ታዘዘላቸው። ከጥቂት ቀናት በኋላ፤ ንጉሠ ነገሥቱ ለእንግሊዝ መንግሥት የጻፉት ደብዳቤ ደረሳቸው። በዚህም ሐኪም ወርቅነህ በበኩላቸው፤ የአረፍት መጠየቂያ ደብዳቤ ጽፈው ከጃኑዬ የተሰጣቸውን ጽሑፍ አባሪ በማድረግ ለካፒቲን ሃሪንግተን ሰጡት። ከዚያም ከቤተ መንግሥት ድርጅት እየተቀበሉ፤ ብዙ መኳንንት እና ወይዘሮች ማከም ጀመሩ። ሐኪም ወርቅነህ በዚያን ዘመን የአከሟቸውን ሰዎች ስም ከሪስ ፕራውቲ እየጠቀሰች የሚከተለውን ጽፋለች።

አርጉዝና ጎበኛላ የሆኑትን የፈታውራሪ አብሳን ሚስት (ባለቤት)፤ ጎበኛላውን አለቃ ገብረ ሥላሴ፤ ደክማ የነበረችውን የሱልጣን ደጅ፤ ቁርጥማት ያለቃያቸው የነበሩትን ቤተወደድ አጥናፊን አከሟቸው። እንዲሁም አምስት ቀን ሙሉ ምጥ ይሂት ትሰቃይ የነበረችውን ሴት በቀዶ ጥገና ሐክምና ጤናማ ልጅ እንድትወልድ ረዳት። ቀጥሎም የቤተ መንግሥት ወርቅ አንጥረኛ የዲክራን ኤሌያን ሴት ልጅ ዓይኗን አከመው አዳኑ።

እኔ ምኒልክ ከቡልጋ እንደተመለሱ፤ በዓመት ፪ ሺሕ ብር ደሞዝና የወር ድርጅት የሚሰጣቸው መሆኑን ለሐኪም ወርቅነህ ነገራቸው። ይህ ክፍያ ለትራቸው በቂ ነው ባይባልም፤ እዚሁ አገራቸው ውስጥ እንዲቆዩ እኔ ምኒልክ ስለ ወተወታቸው፤ ለተጨማሪ አንድ ዓመት ብቻ ለመቆየት ፈቃደኛ ሆኑ። ለዚያውም ቢሆን፤ ከእንግሊዝ መንግሥት እንዲለጣቸው የጠየቁት የአረፍት ጊዜ ከተፈቀደላቸው መሆኑንም አስረዱ። በተጨማሪም የጠየቁት ፈቃድ ከተገኘ፤ የውሉ ዘመን ሲያልቅ ወደ በርማ ለመሄድ እንዲፈቀድላቸው ጭምር ጠይቀው ስለነበረ እኔ ምኒልክ በሃሳቡ ተስማምተው ወዲያውኑ ቃል ገቡላቸው። በዚህ ድርድር መሠረት እኔ ምኒልክ የሰጧቸው የመጀመሪያ ሥራ፤ ከአዲስ አበባ ስድሳ ኪሎ ሜትር ርቀት ላይ ወደሚገኘው ሰላሌ ሄደው ራስ ዳርጌን እንዲያከሙ ነበር። ራስ ዳርጌ በጠና መታመማቸውን የሰሙት ሐኪም ወርቅነህ አስፈላጊውን ዝግጅት አደረጉ። ከዚያም ወደ ሰላሌ ለመሄድ ጉዞ ጀምረው እያሉ፤ ራስ ዳርጌ ማረፋቸውን ሰሙ። ስለዚህ ጉዞውን አቋርጠው ወደ አዲስ አበባ ሲመለሱ፤ መንገድ ላይ እያታቸውን ይቶት ዓለምንሽ ተክሊን አገኛቸው። ይቶት ዓለምንሽ አራሳቸው ላይ ቆብ ደፍተው ስለነበረ፤ ሐኪም ወርቅነህ ከዚህ በፊት በሌሎች ሴቶች ላይ ያላዩት ነገር ስለገጠማቸው፤ ምን እንደ ሆነ ሲጠይቁ የመመንከላቸው ምልክት መሆኑ ተነገራቸው።

በመቀጠልም “አንድ ሰው ሲመነኩስ በሃይማኖት የፀና ሆኖ መፀለይና መጸም እንጂ ገዳም ገብቶ የመኖር ግዴታ የለበትም” በማለት አስረዷቸው። ይህም፤ ሐኪም ወርቅነህ ስለ ኦርቶዶክስ ሃይማኖት ሥርዓት ይበልጥ እንዲከታተሉ አነሳሳቸው። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ፤ የኦርቶዶክስ ሃይማኖት ሥርዓትን ለማወቅ በጥሞና መከታተሉን ተያያዙት። በዚህ በኩል ለማወቅ የቻሉትን ሁሉ ዘርዘር አድርገው ጽፈውታል። እሳቸው የጻፉትን ሌሎች ሰዎች ቢያውቁት ጥሩ ስለ መሰለኝ ጥቂቶቹን መርጫ ከዚህ በታቸው አቅርቤያቸዋለሁ።

የኦርቶዶክስ ሃይማኖት ተከታዮች ረቡዕና ዐርብን ይጸማሉ። በተጨማሪ ሁሉም የሚሉት ለ፶፮ ቀናት የሚጸሙበት ሥርዓት አለ። ምንም የሚፈታው የፋሲካ ዕለት ሚያዝያ ፭ ቀን ነው። በጸሎ መጨረሻ ባሉት ቀናት፤ ዐርብ እና ቅዳሜ፤ እህል የሚባል ነገር ሳይቀምሉ የሚጸሙ ሰዎች አሉ። ይህን ሥርዓት ተከተለው የሚጸሙ ሰዎች አካፋዮች ይባላሉ። ጸም በሚፈታበት የፋሲካ ዕለት ብዙ ምግብ ስለሚበሉ ብዙ ሰዎች ለቅንጣን ይዳረጋሉ። ከፋሲካ ቀጥሎ ባሉት ፶፭ ቀናት ውስጥ ረቡዕና ዐርብ ጭምር አይጸምም። ነሐሴ ፲፪ ቀን ፲፭፻፲፮ ዓ.ም. የንጉሠ ነገሥቱ ሄጀቸው የልደት ቀን በደማቅ በዓል ተከበረ። በግስቱ የደብረ ታዐር ወይም ቡሄ የሚባለው የልደት በዓል ስለሆነ በቡድን፤ በቡድን ሆነው እየጨፈሩ ምግብ እና መጠጥ ሰጧቸው። ይህ የልደት ጭፈራ ቀኑን ሙሉ ሲደረግ ይውልና ማታ ችቦ ይበራል።

ቡሄ የሚከበረው በሸዋ እንጂ በሰሜኑ ክፍለ ሀገር ይህን ያህል አይደለም ሲባል መስማታቸውንም ጽፈዋል። በመቀጠልም ስለ ዓመት፤ ወር፤ ሳምንት እና ቀን እንደሚከተለው ዘርዘር አድርገው ጽፈዋል።

መስከረም ፩ ቀን የኢትዮጵያ ዘመን መለውጫ ነው። የኢትዮጵያ ዓመት ፲፪ ወራት ሲኖሩት፤ አሥራ ሁለቱ ወራት እያንዳቸው ፱ ቀናት አሏቸው። በየዓመቱ መጨረሻ ላይ ለሦስት ዐመታት በተራ (በመደዳው) ፭ ቀናት ያለው ፲፫ኛ ወር አለ።

ዘአራተኛው ዓመት የ፲፫ው ወር የቀኑ ቁጥር ስድስት ይሆናል። ይህ አጭር ወር ጳጉሜ ይባላል። አራቱ የዓመት ዘመናት፤ ማቴዎስ፤ ማርቆስ፤ ሉቃስ እና ዮሐንስ ይባላሉ። ስያሜው የተሰጠው በአራቱ ወንጌላውያን ስም ነው።

የዓመቱ ወራት፤ መስከረም፤ ጥቅምት፤ ገዳር፤ ታሕሣሥ፤ ጥር፤ የካቲት፤ ሚያዝያ፤ ግንቦት፤ ሰኔ፤ ሐምሌ፤ ነሐሴ እና ጳጉሜ ናቸው።

ሐኪም ወርቅነህ የዘመን አቆጣጠሩን ከዐውቁ በኋላ፤ በየቀኑ የሚውሉትን የኦርቶዶክስ ሃይማኖት ተከታዮች የሚያምኑባቸውን የታሰቡ የበዓል ቀናትንም በዝርዝር መዝገቡ። ይህንንም እንደሚከተለው ገልጠውታል።

የሃይማኖት መጽሐፍ የሚያነቡ ቢኖሩም በማያውቁት የግዕዝ ቋንቋ ስለሆነ ትርጉሙ የሚገባቸው እጅግ በጣም ውስን ሰዎች ናቸው። ከዚህም የተነሳ ምእመናኑ የሚነገራቸውን ሁሉ ያስመጠራጠር ያምናሉ። በአጠቃላይ ሲታይ፤ ቤተ ክርስቲያኗ በአገሪቷ ጉዳይ ላይ ከፍተኛ ተሰሚነት አላት። “መጤ ሃይማኖቶችን” ለመቀበል እምብዛም ፈቃደኞች አይደሉም። በዚህ ምክንያት ሃይማኖት ሚሊዮናውያን ወደ ኢትዮጵያ እንዳይገቡ በጽናት ይከላከላሉ። ይህም ሚሊዮናዊያን ይዘው ሊመጡ ሚችሉት ዕውቀትና ሙያ ወዳገራችን እንዳይገባ ያደርጋል።

ሐኪም ወርቅነህ የኦርቶዶክስ ሃይማኖት ተከታይ ናቸው። ልጆቻቸው በሙሉ ክርስትና የተነሱት በኦርቶዶክስ ሃይማኖት ሥርዓት ሲሆን፤ የቤተሰቡ የመቃብር ቦታ፤ አዲስ አበባ በሚገኘው የካ ሚካኤል ቅጥር ግቢ ነው። ይሁን እንጂ እሳቸው አገራችን እንድትሠለጥን ከእሳቸው ጽኑ ፍላጎት የተነሳ የቤተ ክርስቲያኗ አሠራር እንዲሻሻል ከመናገር ወደ ጎሳ ያሉበት ጊዜ የለም።

ኢትዮጵያ እንደ ሕንድና በርማ በርካታ ጎሳዎች የሚኖሩበትና ልዩ ልዩ ቋንቋ የሚነገርበት አገር መሆኗን ተረዱ። በየሄዱበት ቦታ ሁሉ ሰው እርስ በርሱ መከባበሩን ሲያዩ እጅጉን ተደነቁ። ኢትዮጵያውያን የራሳቸው ፊደል፤ አህጉሩ፤ ዘመን አቆጣጠር እና ልዩ የሆነ የህዝብ ስብዮር መኖሩ ለሀገሪቷ ታሪክ ክብር የሚያሰጥ መሆኑን አመኑ። በተለይም ሕዝቡ ያለው የእንግዳ ተቀባይነት እና ተቻችሎ የመኖር ባህሉ የሚያኮራ መሆኑ እስደሰታቸው። በአጠቃላይ ማለት የሚቻለው፤ ሐኪም ወርቅነህ የሕዝቡን ባህል፤ ቋንቋና እምነት ለማወቅ ያሳለለ ጥረት ያደረጉ ሰው መሆናቸውን ነው። እኩኔ ጣይቱ ለመጀመሪያ ጊዜ ከሐኪም ወርቅነህ ጋር ተቀራርበው የተነጋገሩት እሳቸው አዲስ አበባ ከገቡ ከዘጠኙ ወር ቆይታ በጎሳ ነው። ያም ሆኖ ሐኪም ወርቅነህ ገና አዲስ አበባ እንደገቡ ለእኩኔ ጣይቱ ስጦታ ልከውላቸው እንደ ነበረ ታውቋል። የ፲፰፻፹ ዓ.ም. ዘመን መለወጫ ቀን እኩኔ ጣይቱ ምሳ ጋብዘዋቸው ነበር። ሐኪም ወርቅነህ ስለምሳ ግብዣው የሚከተለውን ጽፈዋል።

የምግብ ጠረጴዛ ለብቻዬ ተዘጋጅቶ፤ ጥሩ የፈረንጅ ምግብ እንደ አውሮፓውያን ወግ ቀረበልኝ። እኩኔ ጣይቱ አጠገቤ ተቀምጠው ሲያነጋግሩኝ አማርኛዬ ብዙም የሚያውላዳ አልነበረም። ትርጁማኔ ከእኛ ጋር መቀመጥ ባለመፈቀዱ ውይይታችን በጣም ውስን ነበር። ምሳዬን በልጅ ጥቂት ከተነጋገርን በጎሳ ተሰናብቼ ልሄድ ስል፤ ለወደፊቱ ጉዳይ ከአጋጠመኝ ወደ ቤተ መንግሥቱ መጥቼ ከእሳቸው ጋር እንድነጋገር ፈቀዱልኝ። ለዚህም፤ እኛ ወልደ ገብርኤል እና አብዮ ግዛው በባልደረባነት ተሰጡኝ። ይህ ደግሞ፤ አዲስ መጤ የሆነ እንግዳ ሁሉ ከትልቅ ሕው ጋር ሲገናኝ የሚደረግለት የተለመደ አሠራር ነው። እኩኔ ጣይቱ የሰሜኑ የደጋ ክፍለ ሀገር ሰው ናቸው። ዕድሜያቸው ወደ ፳ ዓመት የተጠጋ ቢሆንም ከ፵ ዓመት ያልዘለሉ ስለሚመስሉ እርጅና የማይታይባቸው፤ የደስ ደስ ያላቸው ቆንጆ ሴት ናቸው።

* Chris Prouty:- Empress Taytu and Menilek II

እኩኔ ጣይቱ በሐኪም ወርቅነህ እይታ

ሐኪም ወርቅነህ ወደ ኢትዮጵያ ከመጡ በጎሳ የሚያዩት ሁሉ አዲስ እና እንግዳ ነገር ስለሆነባቸው ሂደቶችን በትኩረት ይከታተላሉ ነበር። ሐኪም ወርቅነህ እኩኔ ጣይቱን በማንኛውም ጊዜ ለማነጋገር እንዲችሉ ባልደረባ የተሰጣቸው መሆኑን አለቃ ገብሩ ደስታ ሰሙ። ሐኪም ወርቅነህ እኩኔ ጣይቱን በማንኛውም ጊዜ ለማነጋገር እንዲችሉ ባልደረባ የተሰጣቸው መሆኑን አለቃ ገብሩ ደስታ ሰሙ። ስለዚህ እሳቸው እኩኔ ጣይቱን እንዲያማልዷቸው ጠየቋቸው። ታሪኩ እንደዚህ ነው። አለቃ ደስታ ገብሩ በመጀመሪያ ወደ ኢየሩሳሌም ከዚያም ወደ ጀርመን አገር ሄደው ዘመናዊ ትምሕርት ቀስመዋል። ወደ አገራቸው ከተመለሱ በጎሳ ራስ መኮንን ወደ ሐረር አምጥተው ሥራ ሰጧቸው። በዚህ ሥራ ላይ እያሉ እሳቸው የዐረብኛ ቋንቋ ያውቁ ስለነበረ በ፲፰፻፹ ዓ.ም አፄ ምኒልክ ከከሊፋው ጋር እንዲነጋገሩ ሳኳቸው።

በዚህ አገልግሎታቸው ወርታ እንዲሆን ጎንደርን በከንቲባነት እንዲያስተዳድሩ ሾሟቸው። በዚህ መሐል በ፲፰፻፱ ዓ.ም. በድንገት ተይዘው ወደ አገባብር ውሀኒ ቤት ተልከው ታሰሩ። በ፲፰፻፲፱ በድንገት ተፈተተው ሲመጡ ከሐኪም ወርቅነህ ጋር ተገናኙ። ከንቲባ ገብሩ ሲታሰሩ ገብረታቸው ሁሉ ተወርሶ ስለ ነበረ፤ እኔጌ ጣይቱ ዘንድ አማላጅ ሆነው ገብረታቸውን እንዲመለስ ሐኪም ወርቅነህ እንዲረዳቸው ወዋደቸው። ሐኪም ወርቅነህ በበኩላቸው ቀደም ሲል “ማነኛውም ጉዳይ ካጋጠማቸው እኔጌ ጣይቱ ዘንድ ቀርቦ የማናገር ፈቃድ የተሰጣቸው” መሆኑን በመተማመን ወደ ቤተ መንግሥት ሄዱ። እዚያም እንደ ደራሱ አቶ ወልደ ገብርኤል ዘንድ ሄደው ስለ ከንቲባ ገብሩ ደስታ ጉዳይ መምጣታቸውን በዝርዝር ነገሯቸው። አቶ ወልደ ገብርኤል ጉዳዩን ከሰሙ በኋላ መልስ ሲሰጡ “ይህ ጉዳይ እርስዎን አይመለከትም። ገንጦችም ቢሆኑ ለጉዳዩ ትኩረት የሚሰጡት አይደለም” የሚል መልስ ሰጧቸው። ሐኪም ወርቅነህ ለመጀመሪያ ጊዜ ወደ ኢትዮጵያ ከገቡበት ጊዜ ጀምሮ ሕዝቡ ዘመናዊ ሥልጣኔ የሚያገኙ መሆኑን ስለተገነዘቡ፤ ሁኔታዎችን ለማሻሻል የሚቻለው በትምህርት መሆኑን ስለመነበት፤ ለገንዘብ ነገሥቱ የሰጡትን ምክር በዕለት ማስታወሻ ደብተራቸው የጻፉት ደግሞ እነሆ።

ይህን ከአየሁ በኋላ ኢትዮጵያ በሥልጣኔ ወደ ጌላ የቀረች እገር መሆኗን ተገነዝብሁ። ወደ ኢትዮጵያ ከመጣሁበት በ፲፰፻፳፱ ዓ.ም. ጀምሮ እኔ ምኒልክ ዘመናዊ ትምህርት ቤት እንዲከፍቱ ብዙ ጊዜ ለመክራቸው ነበር። ምኞቱን ቀሳውስቱ እና አቡነ ጭምር ከፋኛ ስለተቃወሙት ያሰብኩት በጎ ነገር መከናዎ የሚቀር መሰለኝ። እኔ በዚህ ጉዳይ ተበላጭኛ ወደ በርማ ለመሄድ ፈቃድ ስጠይቅ ንጉሠ ነገሥቱ “ግድ የለም፤ እኔ በዚህ ተቃውሞውን አረግጠዋለሁ” ብለው ከመንገዴ እንድቀር አዘዙኝ። እኔም እላቸው የነገሩኝን በማመን ኢትዮጵያ አገራ ውስጥ ቆየሁ።

ስለ ዘመናዊ ትምህርት ቤት መክፈት ጉዳይ፤ ጳውሎስ ሞሾ አጤ ምኒልክ በሚባለው መጽሐፍ የሚከተለውን መዝግቧል። “... ምኒልክ ዘመናዊ ትምህርት ቤት በአዲስ አበባ ከተማ ለመክፈት ሲያስቡ ተቃውሞ ተነስቶባቸው ነበር። ተቃውሞው የውጭ ትምህርት በአገራችን ከገባ ሃይማኖታችን ይጠፋል በማለት ነበር። ይህን እምነትና ጥርጣሬ ከሕዝቡ አእምሮ ለማጥፋት በሃይማኖት ከሚመሳሰላቸው ከግብፅ መምህራን ለማስመጣት ለአስከንጅርያው የኦርቶዶክስ ፓትሪያርክ ደብላዪ ጻፉ።”

እኔ ምኒልክ ትምህርት ቤት እንዲከፍቱ ሐኪም ወርቅነህ በነገሯቸው ጊዜ “ግድ የለም፤ እኔ ቀስ ብዬ ተቃውሞውን አረግጠዋለሁ” ማለታቸውን ቀደም ሲል ገልጼለሁ። ንጉሠ ነገሥት እኔ ምኒልክ ለሐኪም ወርቅነህ በገቡት ቃል መሠረት፤ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን እናት ከሆነችው ግብፅ መምህራን አስመጡ። ከግብፅ የመጡት እስተማሪዎቹ ኦርቶዶክስ ክርስቲያኖች ስለ ሆኑ በ፲፱፻ ዓ.ም. ዘመናዊ ትምህርት ቤት ተከፈተ። ትምህርት ወደ አገራችን እንዳይገባ ቀሳውስቱ ያደርጉ የነበረው ተቃውሞ በዚህ አከተመ።

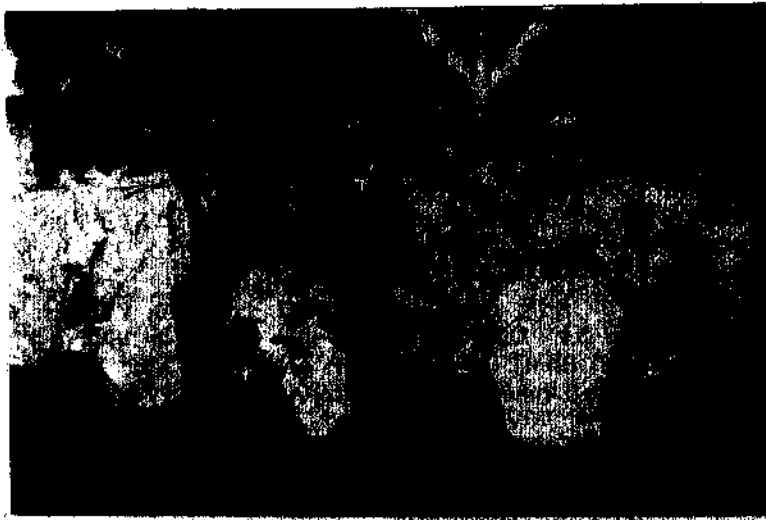
በዚህም የሐኪም ወርቅነህን ምኞት፤ እኔ ምኒልክ በዚህ እንዲሳካ አደረጉ። ቀደም ሲል አቅርበውት በነበረው ሃሳብ መሠረት ትምህርት ቤት በመክፈቱ ሐኪም ወርቅነህ በእጅጉ ተደሰቱ። ደስታቸውን የገለጡት “የምኒልክ ብልህነት አስደንቅኛል፤ አርክቶኛልም” በማለት ነው። እኔ ቴዎድሮስ መቅደላ አምባ ሕይወታቸው ከዐለፈ በኋላ ቀደም ሲል ከተማዋን ለቅቀው የነበሩት ጎንደራዎች ወደ አገራቸው ተመልሰው ገብተው ነበር። ፲፰፻፳ ዓ.ም. የሱዳን ሠራዊት የጎንደር ከተማን ሲወርር እንዚሁ ሰዎች፤ እንደገና ከጎንደር ወደ አዲስ አበባ በመምጣት ጉላሌ አካባቢ ከሰፈሩት ሰዎች መሐከል የሐኪም ወርቅነህ ቤት አያት እና ሌሎችም ዘመዶቻቸው ነበሩ። አያታቸው ሐኪም ወርቅነህን ካገኙ በኋላ፤ አብረዋቸው ከመጠት ዘመዶቻቸው እና ከአገራቸው ሰዎች ጋር ያስተዋውቋቸው ጀመር። በዚህ ነው መስከረም ፳፮ ቀን፤ ከዘመዶቻቸው አንዱ ለባል ስትዳር፤ ሠርግ ተጠርተው የሄዱት። ሠርጉ ቤት ሲደርሱ ትልቅ ድካሂን ተተክሎ ብዙ ሰዎች መጋዘዛቸውን አዩ። ለሁሉም ሰው ጠላ በኩባያ እየተቀዳ ሲሰጥ ለአላቸውም አንድ ኩባያ ተቀድቶ ተሰጣቸው። ጠላውን ከቀመሱ በኋላ የሚከተለውን አስተያየት ጽፈዋል።

ከገብስና ከጌሽ የሚዘጋጀው የጠላ ድፍድፍ ለረጅም ጊዜ ላይቆይ ውሀ ከገብሰት ሁለት ሦስት ቀን በኋላ ስለሚጠጣ ብዙም አልኩል የሰውም። ጠላ በማንኛውም ቤት የሚጠመቅ ስለሆነ፤ የተለመደ መጠጥ ነው። “ከገብስ የተጠመቀ ጠላ ከሌላ መጠጥ ጋር ካልተደባለቀ በስተቀር እንደማያስክር ትርጉማኔ ነገረኝ።” ከማር የተጣለውን ጠጅ እና ጠላ አደባልቀው የጠጡ ሰዎች ሰክረው ሲገንጻገጹ አይቻለሁ።

መሸራው የ፲፮ ዓመት ጎረምሳ ሲሆን፤ መሸራዬቱ ፲፱ ዓመት ያልሞላት ከረጸ ነበረች። ለት ልጅ በሌጋ ዕድሜ ላይ እያለች የምትዳረው፤ የሠርጉ ዕለት ክብረ ገፅህናዋ እንዲያገኝ ስለሚፈለግ ነው።

ድንገል የሌላት ከሆነች ባሏ ወደ ዘመዶቿ ቤት ሊመልሳት ይችላል። ከነክብረ ገፅህናዋ ካልተገኘች ለቤተሰቦቿ ትልቅ ሀፍረት ነው። ሌሎች ልጆች በጨቅላ ዕድሜያቸው የሚዳሩት በዚህ ነው። መሸራዬ ወደ ድካሂት ሲገቡ ከተቀመጥንበት ተነስተን በጭብጨባና በአልልታ ተቀበልናቸው። ለእነሱ በተዘጋጀው ስፍራ ከተቀመጡ በኋላ፤ ምግብ ቁቺ በሰላ፤ ከድካሂት መሐል፤ እምቢልታ እና ዋሽንት የሚነፋ ሰዎች ሥራቸውን ጀመሩ። ወዲያው ደግሞ ከአንድ ክር ጅማት የተሠራ፤ ማሲንቅ የሚባል መሣሪያ የያዘ ሰው እና ሌሎች መጥተው ይዘፍኑ ጀመር።

እነዚህ መዘቀሞች ሲዘፍኑ ሰዎች ብርና ወርቅ ሲሸልሟቸው አየሁ። እዝማሪዎቹ የለው ስም እየጠሩ በማምክሽት መዝፈናቸውን ትርጉማኔ ነገረኝ። በሠርጉ ላይ የተገኙት ሰዎች እና ሚዚዎቹ ተነስተው ልባቸው እስኪፈርስ ድረስ መጨፈር በጣም የሚያደፋፍር ዘፈን እየለሙ መሆኑን ተገነዝብሁ።

ሐኪም ወርቅነህ ከባለቤታው እና ከዘመዶቻቸው ጋር

ይሁን እንጂ እኔ ከለመድኩት የሙዚቃ ድምፅ ለየት ስለሌለኝ ለጆሮዬ እንግዳ ሆነና ብዙም አልመሰጠኝም (አልነሸጠኝም)። እንዲህ በማስፈንጠዝ የሚዘፍኑት ወንዶች እና ሴቶች አዝማሪዎች ስለሆኑ ሀብረተሰቡ ይንቃቸዋል ሲባል ስለማ ግን በጣም አዘንሁ። ሌላው የሰማሁት፣ በኢትዮጵያ የሰማንያ እና የተክሊል የሚባል ሁለት ዓይነት ጋብቻ መኖሩን ነው።

የሰማንያ ጋብቻ፣ ሁለት ተቆጥሮ ውሉ በዝርዝር ይመዘገባል። ለመፋታት የሚያበቃ ችግር ድንገት ቢያጋጥም ንብረት አከፋፈል ተለይቶ በሽማግሌዎች አደራዳሪነት ውል ተፈርሞ የሚፈጸም የጋብቻ ሥርዓት ነው። ባልና ሚስቶቹ ሳይሰማሙ ቀርተው መፋታት ከወሰኑ ንብረታቸውን ተካፍለው መፋታት ይችላሉ። ለጋብቻው መፍረስ ምክንያት የሚሆነው በጋብቻ ላይ ከሁለቱ አንዱ ወስልቶ ከሆነ፣ ተበዳዩ የሁለቱንም ሙሉ ንብረት ለመውሰድ ውሉ ይፈቅዳል።

የተክሊል ጋብቻ በዚህ ክርስቲያን የሚፈጸም የጋብቻ ዓይነት ነው። በዚህ ሥነ ሥርዓት የሚፈጸም ጋብቻ መፋቻትን አይፈቅድም። እንዲያውም ከሁለቱ አንዱ ቢሞት በቁሙ ያለው ሰው እንደገና ሌላ የትዳር ጓደኛ መያዝ እንኳን አይችልም። ሚስቱ የሞተችበት ካህን ከዚያ በኋላ የመመኘክህ ግዴታ አለበት። እነዚህን ከላይ የገለጥኳቸውን ሥርዓቶች በማየት መደሰቱንና መደነቱን ለትርጉማ ለአቶ ወልደ ሃይማኖት ነገርኩት።

እሱ ደግሞ “አንድ ሌላ ድንቅ የሆነ ዝቅላ የሚባል ቦታ ስላለ ሂደው ማየት አለብዎት” ብሎ ነገረኝ። እኔም እሱ ያለውን ቦታ ሄደ ለማየት ተዘጋጀሁ። ይህን መሰል የአገር ባህልና ወገ፣ ከዚህ በፊት ከመጻሕፍት እላክብረኛቸውም ነበርና ለእኔ ዓይን ከፋች ስለሚሆኑ ሁሉንም ነገር በትኩረት መከታተል ጀመርሁ ብለው ጽፈዋል።

የዝቅላ ገዳም

ከአዲስ አበባ በስተደቡብ ፱ ማይልስ ርቀት ላይ ስለሚገኘው የዝቅላ ገዳም ከአቶ ወልደ ሃይማኖት የሰሙትን በዓይናቸው ለማየት ስለፈለጉ፣ የንጉሠ ነገሥቱን ፈቃድ ጠይቀው አገኙና ወደ ዝቅላ ለመሄድ ተዘጋጁ። ጥቅምት ፫ ቀን ከአዲስ አበባ ተነስተው የአቃቂን ወንዝ ተሻግረው ፮ ማይልስ ከተጓዙ በኋላ ድንኳናቸውን ተክለው አዳር ሆኑ። በማግስቱ ከአቃቂ ጀምሮ ዘጠኝ ማይልስ ሲጓዙ በመንገዳቸው ግራና ቀኝ በጣም ለም በሆነው መራት ላይ፣ ጤፍ፣ ሽምብሬ፣ ማሽላና በቀሉ የተዘራበት ሁዳድ አዩ። ስለ ዝቅላ ጉዟቸው የጻፉትን ከዚህ ቀጥሎ አቀርቤአለሁ።

ኢትዮጵያ ውስጥ ብቻ የሚበቅል ጤፍ፣ የሕዝቡ ተወዳጅ ምግብ ነው። የጤፍ ዘር ቀይነኑ ጥቁር እና ሠርገኛ ተብሎ ይጠራል። ጤፍ ተፈጭቶ እና ተሰባታ የሚገኘው ከ፱ አስከፊ ፭ ሳንቲሜትር ስፋት ያለው ኩባ ሆኖ ነው። ጤፍ እንደራ ትንሽ ጎምዘዝ የሚል ጣቦ። አለው። ሆኖም፣ ከሰንደ ይልቅ የጤፍ እንደራ የተወደደ የኢትዮጵያውያን መደበኛ ምግብ (staple food) ነው። ጥቅምት ፱ ቀን ወደ ማታ ጎደማ በጣም ሞቃት ከሆነው ከዝቅላ ተራራ ስር ደርሰው ጓዛቸውን አሳረፉ። በማግስቱ የዓመቱ አቦ የሚከበርበት ዕለት ስለሆነ፣ በሺዎች የሚቆጠሩ በዓሉን ለማክበር የመጡ ምእመናን አካላቸውን አጨናንቀውታል። ከዝቅላ ተራራ ስር የማርቻም ቤተ ክርስቲያን አለ። የአቦ ታቦት፣ የክብረ በዓሉ ቀን እና በልዩ ምክንያት ቤተ ክርስቲያን ወደሚገኝበት የዝቅላ ተራራ ጫፍ ካልተወሰደ በስተቀር አብዛኛውን ጊዜ፣ እነዚህ ማርያም ቤተ ክርስቲያን ውስጥ በመቃቅ ይቀመጣል።

ሐኪም ወርቅነህ ጥቅምት ፭ ቀን በማለዳ ተነስተው፤ ፮ ማይልስ ርዝማኔ ያለውን ዳገትማ እና ቀጭኑን መንገድ ለመውጣት ፫ ሰዓት ወሰደባቸው። ተራራው ጫፍ ላይ ሲደርሱ፣ ስፍር ቁጥር የሌላቸው ምእመናን ሲዘፍኑ፣ ሲጨፍሩና ሲፀልዩ አዩ። ከተራራው መሐል ፫ ማይልስ የክብ ግማሽ ስፋት (diameter) ያለው በእሳተ ገሞራ የተባደሰ ጉድጓድ አለ። እነዚህ ጉድጓድ ውስጥ አንድ ማይል የክብ ግማሽ ስፋት ያለው ሐይቅ፣ ገፁ ሁ ውሀ ታቁርበት ይታያል። ሐኪም ወርቅነህ እነዚህ ቦታ ሲደርሱ ታቦቱ ወጥቶ ሐይቁን በመዞር ላይ ነበር። እሳቸው ያዩትን ሲገልጡ “ታቦቱ ሐይቁን የሚዘረው ምናልባትም ሐይቁን ለመጠረክ የተደረገ ሥርዓት ሳይሆን አይቀርም። ሰዎቹ ታቦቱን እየተከተሉ፣ ይዘፍኑ፣ ይጨፍሩና የጠመንጃ እርምጃ ያስሙ ነበር።

የዝቅላ ተራራ ጫፍ የ፱ ሺሕ የ፫ ሜግ ከፍታ ሲኖረው የሐይቁ ከፍታ ዘ ሺሕ ሜግ ነው። “ማታ ማታ፤ በሐይቁ ውሀ ላይ የብርሃን አምድ ስለሚታይ ሕዝቡ ይህ ቦታ የተቀደሰ መሆኑን ያምናሉ። እኔ እንደሚመስለኝ ብርሃኑ የሚታየው በከፊል ከከሰመ አሳተ ገሞራ የሚመነጭ ብርሃን ሳይሆን ላይቀርም።

ከብዙ ዘመን በፊት በዚህ ቦታ ይኖሩ የዝሩት አቡዒ ገብረ መንፈስ ቅዱስ፤ ይህን ቦታ ባርከውታል ይባላል። ምእመናኑ በየዓመቱ እዚህ መጥተው በዓሉን የሚያከብሩት ቦታው የተቀደሰ መሆኑን ከልባቸው ስለሚያምኑ ነው። በማለት አስተያየታቸውን መዝገበዋል። ትረካቸውን በመቀጠል፤ ስለ አቡዒ ገብረ መንፈስ ቅዱስ ታሪክ፤ ሐኪም ወርቅነህ ሰማዒ ያሉት ደግሞ እነሆ።

አቡዒ ገብረመንፈስ ቅዱስ፤ ገላቸው በመሉ በረጃደም ፀጉር የተሸረነ፤ ፩፻፲ ዓመት ሲኖር፤ እሁል የሚባል ተምሰው (በልተው) የማያውቁ ሰው ዝሩ። ዝቅላ አፋፍ ላይ ፮ ዓመት መሉ፤ ራሳቸውን ወደ ታች፤ እግራቸውን ወደ ላይ እድርገው፤ በየተገኙ ፀሎት ሲያደርሱ ዝሩ። በመጨረሻ የሞቱት ከዝቅላ ተራራ ፮ ማይልስ በስተደቡብ ኮሚገን ምድረ ነጻ (Midra Kaba) ከሚባል ስፍራ ነው። አቡዒ ገብረ መንፈስ ቅዱስ የዐረፋበት ቦታ እስከ አሁን ድረስ ያለ ማቅረጥ ጭስ እና መቀት (heat and smoke) ይወጣል። እኔ እንደመስለኝ እዚህም ቦታ የተዳፈነ አሳተ ገሞራ አለ። ዝቅላ ቅዱስ ቦታ ነው ብለው የሚያምኑ ከመቶ በላይ የሚሆኑ ባህታዊያን በሐይቁ ዙሪያ በሚገኙት የሸጦች ውስጥ ይኖራሉ።

ሐኪም ወርቅነህ ስለ ዝቅላ እና አካባቢው በቺ ግንብ አግኝተው ወደ አዲስ አበባ ሲመለሱ፤ ፲፮ ማይልስ ከተጓዙ በኋላ አዳ ከሚባል ወረዳ ደረሱ። እዚህ ከጥቂት ወዳጆቻቸው ጋር ተገናኝተው በተራራ የተከበዘውን አካባቢ ገብኙ። ከአንድ ተራራ ጥግ ሲደርሱ ከቋጥቾች ላይ በተላላ የሚገሸለጥ እንደ መስታዎት የሚያብላጩልጭ ጥቁር ድንጋይ በብዛት መኖሩን አዩ። ይህን ድንጋይ በአሳት ለማቃጠል ሲሞክሩት አሳት ስላልበገረው ሴት ከዳን እንደሚሆን ገምተው በሌላ ጊዜ ወደዚህ ቦታ ምርምር ለማድረግ ከመሐንዳሪትና ከጂዶላ-ጂስቶች ጋር የመምጣት ሃሳብ ዝራቸው። የዝቅላን አካባቢ ለሁለት ቀናት ከገብኙ በኋላ የአቃቂ ወንዝን አቋርጠው አዲስ አበባ ገቡ። ቀደም ብዬ እንደገለጽሁት ገዡህ ነገሥቱ «ፍል ውሀ» ያወሩት እነሱ ያለ የገላ መታጠቢያ ታዛ፤ በእለፈው ከረምት በጎርፍ በመወሰዱ፤ በምትኩ ሌላ ቤት ለመሥራት በመዘጋጀት ላይ ዝሩ። በዚህ ወቅት አንድ ሁኔታ ተከሰተ። ከቅዱስ ሩፋኤል ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ገዝብ እና ገሞታ ቅዱሳት ተሰርቋል ተባለ። በቅድሚያ ገብረቶቹን ማን እንደሰረቀ ስለ አልታወቀ፤ ሌላ ሻይ ወይም ሌላ አሳሽ ተመሰመሰ። ለዚህም ፍጹም ጉዳ (ገብረ ሥጋ ያልፈጸመ) ወጣት ተገኝ እና ከቅጠል የተዘጋጀ መድኃኒት እንዲያሸት ተደረገ። መድኃኒቱ ካሰከረው በኋላ ወገቡ የፊጥኝ የታሰረበትን ገመድ ወይም ጠፍር የያዙ ሰዎች ተከተሉት።

ሌላ አሳሹ በተሸመለለ ረጅም የጨርቅ ገመድ ታስሮ ሰሂድ

ከዚያም እሱ ወዳሸው ቦታ እየሄደ ሌሎችን መፈለግ ጀመረ። ሌላው ሲገኝ የሚይዙ ሰዎች ዘጋው ተከተሉት። በየቦታው ሊቅበዘበዝ ቆይቶ ሁለት ምስኪን ቄሶች አጠገብ ሲደርስ ቆመ። ገብረቱን የሰረቁት ሁለቱ ቄሶች መሆናቸው ታምኖበት ሁለቱንም አቅራቢነት አመጧቸው። በፎተግራፍ ላይ የሚታዩት “ሌላ አሳሹ” የሚጠቀመውን ሰው ለመያዝ አየተከተሉት አብረውት ከሚሄዱት ሰዎች ጋር ሌላውን በመፈለግ ላይ አያለ ነው። “ምስኪኑ ልጅ ወደ አንድ ክፍል ተወስዶ ከተኛ በኋላ ልጅ የመድኃኒቱ ስኬት ስለለቀቀው ወደቤቱ እንዲህ ተደረገ። ምስኪኖቹ ቄሶችም ወደ ፍርድ ቤት ተላኩ” በማለት ደክተር ቻርልስ በወትቱ ያዩትን በጽሑፍ ገልጸውታል።

ወደ አዲስ ዓለም ጉዞ

በከረምት ወራት አዲስ አበባ መኖር አስቸጋሪ በመሆኑ፤ ወደ ምዕራብ ፮ ማይልስ ራቅ ብሎ ከሚገኘው ሜጫ አውራጃ ውስጥ፤ ገዡህ ነገሥት ምኒልክ አንድ ሌላ ቤተ መንግሥት ለመሥራት ወሰነ። ለዚህ ቦታ “አዲስ ዓለም” የሚል ስም ተሰጥቶታል።

ቦታው የተመረጠበት ምክንያት፤ ከፍታው ከአዲስ አበባ ዝቅ ያለ እና ሚዳማ ሆኖ በጫካ የተከበበ በመሆኑ ነው። ሐኪም ወርቅኑህ አብረዋቸው እንዲሄዱ እኔ ምኒልክ ጋበዟቸው። በመደመሪያው ቀን፤ ሐኪም ወርቅኑህ እና እንደ አሳቸው ከተጋበዘ ሩሲያዊ ትልቅ ሰው ጋር፤ የገንዘብ ነገሥቱ ግዝ እስከ አረፈበት ድረስ ተከትለው ሄዱ። እዚህ ቦታ ሩሲያዊው ሰው እና ሐኪም ወርቅኑህ የአገር ምግብ ተጋበዙ። አሳቸው ሲጽፉ “ግብፃው እንደ ኢትዮጵያ (a la Ethiopienne) ባህል ነበር” ብለዋል። እነሱ የተቀመጡት፤ ለገንዘብ ነገሥቱ ለብቻቸው ከተዘጋጀው መሰብ አጠገብ ሲሆን፤ ሌሎች መኪንንቶች ሁለት እና ሦስት እየሆኑ ራት ብሎ በተለየ በተዘጋጀ መሰብ ዙሪያ ተቀምጠዋል። እንደራ እና ወጥ ተርቦ ከተባለ በኋላ ጥራ ሥጋ ለእነ ሐኪም ወርቅኑህ ጭምር ቀረበ። ሩሲያዊው ጥራ ሥጋ ሲበላ፤ አሳቸው ለመብላት ፈቃደኛ አልነበሩም። በዚህ ምክንያት “የውጭ አገር ሰው የሆነው ፈረንጅ ጥራ ሥጋ ሲበላ ኢትዮጵያዊ ሆኑ እንዴት ጥራ ሥጋ አትበሉም በግለት ንጉሠ ነገሥቱ ለሁለተኛ ጊዜ ወቅሱኝ ብለው ጽፈውታል።

መኪንንቱ ምግብ በልተው እንደ አበቱ፤ ወታደሮችና ሌሎች አውጭ የነበሩ ሰዎች ወደ ግብር ቤቱ ገብተው ምሳቸውን በሉ። በመተጠልም አንድ ሰዎች ያለ (አስደናቂ) ነገር እንዲያዩ ተዘጋጀ። ሠራዊቱ በልቶ ሲጨርስ፤ አንዱ አጃቢ ተጠርቶ ከሃያ ፓውንድ (፪ ኪሎ) የማያንድ ሙሉ ሥጋ ልብቻው ቀረበለት። ያን ሁሉ ሥጋ በዚላም እየቆረጠ፤ ቅርጽ አደርጎ ሲበላ አዩ። ይህ ሰው በጣም አጭርና ተቋን ሆኖ እንደሌሎች ሰዎች ሁሉ የደርግውን ምግብ በልቶ ከጨረሰ በኋላ በተጨማሪ ያን ያህል ሙሉ ሥጋ በአንድ ጊዜ በመብላቱ በአዳራሹ ውስጥ የነበረ ሰው ሁሉ በጣም ተገረመ። ሐኪም ወርቅኑህ ወደ አዲስ አበባ ተመልሰው የሕክምና ሥራቸውን ለአራት ወር ያህል ቀጠሉ። አሁንም ስለ ሥራቸው እና ደሞዛቸው መሸሽል ምንም የተደረገ ነገር ባለመኖሩ ንጉሠ ነገሥቱን ለማገገጥ ወደ አዲስ ዓለም ተመልሰው ሄዱ። እግረ መንገዳቸውን ከአዲስ አበባ በስተ ምዕራብ ገደ ማይልስ ርቆ ከሚገኘው መናገሻ ከሚባል የሚኖሩትን አቡነ ማቴዎስ ለማየት ጎራ አሉ። የመናገሻ ተራራ ጥንት የሸዋ ንጉሦች ዘውድ የሚጭኑበት፤ በጥድ ሃፍ የተሸፈነ፤ ጥቅጥቅ ያለ ጫካ ያለበት በፍራ ነው። አቡነ የሚኖሩት ከተራራው ቦታች ሲሆን አጠገቡ አዲስ ቤተ ክርስቲያን ማሠራት ጀምረው ነበር። ሐኪም ወርቅኑህ አቡነ ማቴዎስ ቤት አንድ ቀን አደሩ። በማግኘቱ ገደ ማይልስ ተጉዘው አዲስ ዓለም ገቡ። ከሰዓት በኋላ ከንጉሠ ነገሥቱ ፊት ቀርበው ስለ ደሞዛቸው ጉዳይ ብዙ ተነጋገሩ። በዚህ ወይይት ላይ እኔ ምኒልክ የሚከተለውን ወሰነ። በሽተኞች ለማከሚያ ለሚጠቀሙበት የመድኃኒት ዋጋ የ፫ ብር ለመክፈል እና ለመነገጃ የሚሆን ፪ ሺሕ ብር ለመስጠት ቃል ገቡላቸው። በተጨማሪም ለወደፊቱ ሊረዷቸው ማለባቸውን ጭምር ነገሯቸው። እኔ ምኒልክ ሊሰጧቸው ያሰበት ከፍታም ይሁን የብድር ገንዘብ እነሱተኛ ቢሆንም ለወደፊቱ እንረዳላለን ማለታቸውን እንደ ውሳኔ በመቀጠር፤ አገራቸው ውስጥ ለመቆየት ወሰኑ። እኔ ምኒልክ ሲያገግሯቸው ፈቃደኛ ሆነውና በመጠኑም ቢሆን የደሞዝ ጥያቄያቸውን ተገንዝበው ላደረጉላቸው አስተያየት አመስግነውና ተሰናብተው ከግቢ ወጡ።

ወደ አዲስ አበባ ከመመለሳቸው በፊት፤ አቡነ ማቴዎስን ለመሰናበት ወደ መናገሻ ሄዱ። ከአቡነ ማቴዎስ ጋር ሲገናኙ፤ እኔ ምኒልክ በቂ ደሞዝ ሊሰጧቸው ፈቃደኛ አለ መሆናቸውን እና ሌላም የታዘቡትን ነገር ጨምረው ነገሯቸው። በዚህም ምክንያት አገራቸውን ለማገልገል የነበራቸው ቀና ሃሳብ ይጨናግፍብናል የሚል ስጋት እንዳላቸውም ለአቡነ በግልፅ አስረዷቸው። አቡነ ማቴዎስ ይህን የሐኪም ወርቅኑህን ተስፋ የመቁረጥ ቃል ሲሰሙ፤ አሳቸው በበኩላቸው የሰሙትን እንዲህ ብለው ነገሯቸው።

“ፈረንሳዮች በአርሲም ላይ መጥፎ የመሰረ ወራ እያወሩ ናቸው። የእንግሊዞች ሰላይ መሆንምን ለእኔ ምኒልክ ነገረዋቸዋል። ይህንንም ጃዝያ እና አቴጌ ጣይቱም ያመኑ ይመስላል። ጊዜው ሲደርስ ዕውነቱ ለሰሚገለጥ ምንም ሳይበሳጩ ሁሉንም ነገር በትዕግስት አሳልፋት” አሏቸው። ሐኪም ወርቅኑህ ይህን ነገር በጥሞና ከአዳመጡ በኋላ፤ ከአቡነ ተሰናብተው ወደ አዲስ አበባ መጡ። እኔ ምኒልክ ከአዲስ ዓለም ተመልሰው አዲስ አበባ እንደገቡ፤ ሐኪም ወርቅኑህ ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር ለመነጋገር ወደ ቤተ መንግሥት ሄዱ። እንደ አጋጣሚ ሆኖ የጎጃሙ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የማረፋቸው መርዶ ተነግሮ ኖሮ ለትሰ ላይ ደረሱ። ገዝቶ ጋብ ለሰከል ድረስ፤ ንጉሠ ነገሥቱን እና መኪንንቱን እንዲሁም ሌሎችንም ሰዎች አያከሙ ሁለት ወር ሙሉ ቆዩ። በእነዚህ ወራት ውስጥ በለ ደሞዛቸው ውሳኔ ሲጠብቁ ምንም የተለወጠ ነገር ባለ መኖሩ ወደ በርማ ለመሄድ ፈቃድ ጠየቁ። ይህን ጥያቄያቸውን ሲሰሙ፤ እኔ ምኒልክ እና አቴጌ ጣይቱ ቅር ተሰኙ። ሆኖም ቶሚ ደሞዝ ሲቆርጡላቸው ግን አልፈለጉም። በዚህም ምክንያቱ፤ ከሩሲያ የቀደ መስተል ሐኪሞች ነጻ አገልግሎት ስለሚያገኙ እና እንዲሁም እንግሊዝ ሌዎሲዮን የሚሠራው ዶክተር ዊክማን እና ጣሊያን ሌጋሲዮን የሚኖረው ዶክተር ሊንክልን ደ ካስተር ሊያከሟቸው እንደሚችሉ በመተማመን ነው።

ሌላው ዋና ምክንያት ግን፤ ሐኪም ወርቅኑህ በመልክ ኢትዮጵያዊ ቢመስሉም በሥራ እና ብጠባይ እንደ አውሮፓውያን የሚያስቡ በመሆናቸው፤ ለባለ ሥልጣን ማታበደድ የማይወዱ፤ ከሩ ሰው መሆናቸው ነው። በቂ ደሞዝ እስከ አሁን ሳይቆረጥላቸው የቀረውም በዚህ ሳይሆን አይቀርም ብለው ገመቱ። ጌሳቸው ላይ የተጠነሰሰ መጥፎ ነገር ሳይኖር እንደማይቀር ተጠራጠሩ። ከጥርጣያቸውም ባሻገር የአገራቸው ኢትዮጵያ ወደ ኋላ መቅረት ሕይወት ወርቅኑህን በእጅጉ ያበሳጩባቸው እንደነበረ ለዕለት ማስታወሻ ደብተራቸው ብቻ “ተናዘዙ።” ጉዳዩ በዚህ ሁኔታ ላይ አያለ፤ ጥር ፩ ቀን የንግሥት ቪክቶሪያን ሞት እኔ ምኒልክ ሰምተው ከሐኪም ወርቅኑህ ጋር ወደ እንግሊዝ ሌጋሲዮን ሄደው ገዘፍቻቸውን በጽሑፍ ገለጡ። ከዚያም ወደ ቤተ መንግሥታቸው ከተመለሱ በኋላ፤ ንግሥት ቪክቶሪያን ለተካው ንጉሥ ኤድዋርድ እና ለንጉሣዊ ቤተሰቡ የገዝን መግለጫ መልዕክት አስተላለፉ።

ሐኪም ወርቅኑህ ወደ በርማ እንዲሄዱ ከእኔ ምኒልክ ፈቃድ አስከደሁት ድረስ በሽተኞችን ማከማቸውን ቀጠሉ። በዚህ መሐል ለአሳቸው የተለጣቸው ቤት፤ በንጉሠ ነገሥቱ ትዕዛዝ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ልጅ መስጠቱን የግቢው አበጋዝ ነገራቸው።

ለላ ምንም አማራጭ ስላልነበራቸው በቅርቡ ከአገር ለመውጣት የነበራቸው ተስፋ እንደ ተጠበቀ ሆኖ በደንብን ውስጥ ለመሥራት እና ለመኖር ቤቱን ለቅቀው ከገቢ ወጡ። የአዲስ አበባ አየር ተለዋዋጭ ነው። ጧት ጧት ቸ ዲግሪ ማታ ደግሞ ያ ዲግሪ ፋህረንሃይት ይደርሳል። ሐኪም ወርቅነህ አዲስ አበባ ሲቀመጡ በተደጋጋሚ ጉዞን ይይዛቸው ነበር። ከዚህ ጋር ተዳምሮ የወባ በሽታቸው ይቀሰቀሰ ይመረ። ጤናቸው በዚህ ሁኔታ ላይ እያለ ከአገር ለመውጣት ያቀረቡት የፈቃድ ጥያቄ መልስ ዘገየባቸው። ይህ ጉዳይ በእንጥልጥል ላይ በመሆኑ ከአገር የመውጫውን ፈቃድ በቶሎ ለማግኘት እንዲችሉ የሚረዳቸው ሰው በማፈላለግ ላይ እያሉ የሰዊስ ተወላጅ የሆነው አልፍሬድ ኢልግ፣ለአረፍት ከሄደበት ስዊስ አገር ተመልሶ መጣ።

ኢልግ ከሁለት ጓደኞቹ ጋር በ፲፮፻፲፪ ዓ.ም. ከዙሪክ ፖሊቴክኒክ ኢንስቲትዩት የመጣ ሰው ነው። ሦስቱ የትምህርት ቤት ጓደኞች በአፄ ምኒልክ ከተቀጠሩ በኋላ፣ሁለቱ መሐንዲሶች ሁለት ዓመት ሠርተው ወደ አገራቸው ተመልሰው ሄዱ። አልፍሬድ ኢልግ ግን ኢትዮጵያ ውስጥ ቆይቶ አፄ ምኒልክ ከውጭ አገር ለሚያስመጡት ዕቃ ግዢ ክፍል ኃላፊ ሆኖ መሥራት ቀጠለ። ኢልግ በሙያው መሐንዲስ በመሆኑ በ፲፮፻፲፮ ዓ.ም. በአዋሽ ወንዝ ላይ አንድ የእንጨት ድልድይ ሠርቶ ነበር። ሳለምቢኒ እና ኢልግ በሙያቸው በነበራቸው ፋክቲክ ይጣሉ ነበር። በዚህ ምክንያት “ኢልግ የሠራው የእንጨት ድልድይ ወዲያው መደርመሩን” ሳለምቢኒ አጋልጦ ነበር። ይሁን እንጂ በኋላ ላይ ሳለምቢኒ እና ኢልግ ታርቀው ጥሩ ወዳጆች ለመሆን ስለበቁ፣ኢልግ የብረት ድልድይ ለመሥራት ጥቅዱን ጽፏል።

ሳለምቢኒ እንዳለው የአዋሽ ወንዝ በጠባቡ ከሚያልፍበት ሀል፣ሀል ከሚባል በፍራ ኢልግ አንድ የብረት ድልድይ ሠርቷል። በተጨማሪም ከደቡብ አስከ አዲስ አበባ ከዚያ ተጥሎ ወደ ጅማ የሚሄድ ባቡር ለማስጓጉት ፈቃድ ካገኙት ፈረንሳዮች ጋር ለመሥራት ተዋውሷል። የቤትወደድነት ማዕረግ ተሰጥቶት በሰም ብቻ የሚያዝበትን አውራጃ ገቢ ይወስዳል። በጣሊያንና በኢትዮጵያ ጦርነት ጉዳይ ድርድር ሲደረግ፣ኢልግ ለማካሪ ሆኖ በሰብሰባ ላይ ይገኝ ነበር። አልፍሬድ ኢልግ ከአካዚህ ሥራዎች በተጨማሪ የአፄ ምኒልክ የቅርብ ለማካሪ ተብሎ በኢትዮጵያ ስም ከውጭ አገር መንገሥታት ጋር ግንኙነት እንዲያደርግ ንጉሠ ነገሥቱ ፈቅደውለትም ነበር። ከኢትዮጵያ ለሚወጡትም ይሁን ለሚገቡት ዕቃዎችና ሰዎች ወላጅ ሚና ተጫዋቹ ኢልግ ነበር። ብሏል። ከፍ ብሎ እንደ ተገለጠው ኢልግ በአፄ ምኒልክ የተከበረ ሰው በመሆኑ ሐኪም ወርቅነህ እሱን ለማላጅ አድርገው ከአገር የመውጫ ፈቃድ እንዲያገኙ እንዲረዳቸው ጠየቁት። በመደመሪያ ዳተኛ ቢሆኑም ከብዙ ልመና በኋላ የይሉው ወረቀት እንደሚያሰጣቸው ነገራቸው። ቃል በግላቸው መሠረት ከአራት ቀን በኋላ የይሉ ፈቃዱን እቤታቸው ድረስ ላዛቸው። ፈቃዱን እንዳገኙ ከአገር ለመውጣት ከተዘጋጁ በኋላ አንዲት ምስኪን ሴት በዘባድ ምጥ መሰቃየቷን ሰሙ።

ሐኪም ወርቅነህ መንገዳቸውን አስተጓጉለው፣ሴትዋን በቀዶ ጥገና ሕክምና ረድተው ጤናማ ልጅ ከአዋለዱት በኋላ አፄ ምኒልክን እና አቴሬ ጣቱን ተሰናብተው መጋቢት ፳፭ ቀን ፲፰፻፲፪ ዓ.ም. ወደ በርማ ለመሄድ ከአዲስ አበባ ወጡ። ሐኪም ወርቅነህ እንደገና ተመልሰው አስከመጡበት በ፲፱፻ ዓ.ም. ድረስ፣ኢትዮጵያ የሐኪም ወርቅነህን አገልግሎት አጥታ ቆየች።

ወደ ሱማሊያ ጉዞ

ከዚህ ከፍ ብሎ እንደተጻፈው፣ራስ መኮንን ወደ አዲስ አበባ መጥተው በነበሩበት ጊዜ ከሐኪም ወርቅነህ ጋር ተገናኝተው ነበር። በዚያን ጊዜ ወደ ሐረር እንዲመጡ ተስማምተው ነበር። በዚያ ስምምነት መሠረት፣ወደ ሐረር ጉዞ ይመሩ። ሐረር ከመድረሳቸው በፊት፣በመንገድ ላይ ብዙ አስደሳች ነገሮች እያዩ እንደ ነበረ ጽፈዋል። አውራ እያደኑ አገሩን ሲገቡ፣የመሬቱ ከፍታ በአብዛኛው ከፎ ሺሕ አስከ ፩ ሺሕ ሚማ የሚደርስ መሆኑን በሰፊው ገልጸውታል። ስለ አየሩ ጠባይ ሲናገሩም “መቀቱ ሰውነትን በሚያቃጥልበት ጊዜ፣ትንኞች እንቅልፍ ሲለሙ፣ሌሊቱን ቁጭ ብሎ ማደር የተለመደ ነው። በብርድ ጊዜ ደግሞ ውርጫ ይቆረንናል። መቀቱ ለማግኘት ሲባል ሰውነታችንን በተገኘው ነገር እንደቡዳለን” በማለት ስለአየሩ ጠባይ ጥሩ መረጃ ጽፈው ትተውልናል።

እሳቸው ቁልቢ ሲደርሱ፣በሩሲያዊው ካውንት ሊዮንቲፍ ላይ የራሱ አገር ለዎች ከሰውነት ስለነበረ ራስ መኮንን ጃንት ለመብጠት ችሎት ተቆምጠው ነበር። ይህ ሩሲያዊ መስፍን የደጃዝማችነት ማዕረግ ተሰጥቶት፣የደቡብ ሐረር አውራጃ ገዢ ሆኖ ነበር። መስፍን የተከሰሰበትን ምክንያትም ይሁን ስለ ፍርዱ ውሳኔ ያወቁት ነገር የለም። ራስ መኮንን ተወዳጅ እና ተግባቢ ሰው ስለነበሩ፣እዚያው ቁልቢ እያሉ፣ሐኪም ወርቅነህን በአክብሮት ተቀብለው አስተናገዷቸው። ለጥቂት ሰዓት ከተወያዩ በኋላ፣ሐረር ለሚገኘው ምክትላቸው ስልክ ደውለው፣ሐኪም ወርቅነህ እሸቱ የሚያርፉበት ቤት እንዲሰጣቸው አዘዙት። መጋቢት ፳፮ ቀን ሐረር ሲደርሱ፣በጣም ጠባብ ከሆነ መጋቢት ፳፫ ሁለት ክፍል ቤት ተሰጣቸው። ሐረር የደስ ደስ ያላት ከተማ ናት። ከአንድ ስክዌር ማይልስ ገደማ (፵፮ ሄክታር) ስፋት ላይ የተመሰረተችው ሐረር ውስጥ፣አርባ ሺሕ የሚሆን ሕዝብ ይኖራል። አብዛኛውን መሬት የያዙት፣የመንግሥት አስተዳደር ቢሮዎች ናቸው። በቀሪው ቦታ ላይ የተሠሩ በርካታ ቤት ክርስቲያኖችና መስጊዶችም (ቁቢዎች) አሉ። የመኖሪያ ቤቶቹ ግድግዳ የተሠሩት፣እንደ ማር እሸት በተብሰከሰከ እሸዎማ ድንጋይ (sand stones) ነው። ጣራዎቹም ቢሆኑ፣በጠፍጣፋ ድንጋይ የተከደኑ ናቸው። ክፍሎቹ ጠበብ ያሉ ሊሆኑ ከውጭ በኩል ድፍን፣ከውስጥ ግን ክፍት የሆነ የዕቃ ማስቀመጫ ፋካዎች ተሠርቶላቸው በኖራ ይሰሰናሉ። ሰፊው ክፍል ሥጋጃ የሰበሰ መደብ ሲኖረው፣ግድግዳው ልዩ ልዩ ቀለም ባላቸው ከሰዝላሌጥ እና አክርማ በተሰፉ ረቂቅ እና የሚያማምሩ ሰፊቶች ይዋባሉ።

በፊቶቹ የሚያገለግሉት አንደ ቤት ማስገደዱ ብቻ ሳይሆን ለምግብ ማቅረቢያና ለፍራ ፍሬ ማስቀመጫ ጭምር ነው። ምግብ ማቅረቢያ ዕቃዎች እና ጌባ ጌቦች በሥነ ሥርዓት በግድግዳው ላይ ይሰጣሉ። ዋናው ክፍል ለመቀመጫ እና ለመጓጉ ክፍል ጭምር ያገለግላል። ማንም እንግዳ ሰው ከቤቶቹ አንዱን ለማየት ፈልጎ ከጠየቀ በኋላ ከቤቱ ተቀብሎ ያሳያል። የመኖሪያ ቤቶቹ የሚገኙበት ስፈር፡ጀጎል ይባላል። የጀጎል መንገዶች ጠባብ ያሉና ጠመዝማዛ ናቸው። እንዲያውም አንድ ስፍራ በጣም ጠባብ ከመሆኑ የተነሳ በአንድ ጊዜ ከአንድ ሰው በላይ አያሳልፍም። ይህ ቦታ “አስታራቲ መንገድ” በመባል ይታወቃል። ሰውን ያገኘው በሚከተለው ታሪክ ምክንያት መሆኑ ይነገራል። ከዕለታት አንድ ቀን ቀደም ሲል ተኮራርፈው የነበሩ ሁለት ጓደኞች በአጋጣሚ እዚያ ጠባብ መንገድ ላይ ተገናኙ። ሁለቱም በእገሩ ባህል መሠረት “አገተ አለፍ፣ አገተ አለፍ” ተባለው በዕድሜ ትንሽ በለጥ ያለው አልፎ ከሂደ በኋላ ያኛው ሰውም መንገዱን አልፎ ወደ ሌላ አቅጣጫ ሄደ። ሁለቱም የበቡላቸው ጉዳዮችውን ፈጽመው ምሳ ወደ ተጋቢቱ ቤት ሄዱ። አንደ አጋጣሚ ሆኖ የተጋበዙት ከአንድ የጋራ ወዳጃቸው ቤት ነበር። ምሳ ቀርቦ እጃቸውን ለመታጠብ ሥን እና ብርት የያዘ እጅ አስታጣቢ ወደ አንደኛው ሰው ሲሄድ፣ እሱ ደግሞ ያኛውን አስታጥቦው ብሎ ላከው። እንዲህ ተከባብረው እጃቸውን ከታጠቡ በኋላ ምሳ በመብላት ላይ እያሉ ሁለቱም፡

ጧት ጠባቢን መንገድ በመከባበር መተላለፋቸውን አስታውሰው መላሳት ጀመሩ። ከዚያም ያለ ማንም ጣልቃገብነት አርቀ ሰላም ወርዶ መነጋገር ጀመሩ። «አስታራቲ መንገድ» የምትባለው ያቺ ጠባብ ስፍራ በሚን ያወጡላት እነዚህ ሰዎች ናቸው ይባላል። ሐረር ዙሪያውን በድንጋይ ካብ የታጠረ ነው። ለምሳሌ ትላልቅ መውጫና መግቢያ በሮች አሉት። ይህ ባዩ ሺኦ ሮፆጃ ሜትር ዙሪያ ጥምጥም፣ በ፲፪ ሜትር ከፍታ እና ባዩ ሜትር ውፍረት (ሰፋት) ከተማዋን ከባቡ የታጠረው ግንብ በሮቹ ማታ ማታ ስለሚዘጉ፣ ከመሽ በኋላ ማንም ሰው ያለ ልዩ ፈቃድ መግባትም ሆነ መውጣት አይችልም። በተጨማሪም ሐረር ግንብ ውስጥ ከምሽቱ ሦስት ሰዓት ጀምሮ “ሰዓት እላፊ” አለ። በዚህ ምክንያት መንገዶች ሁሉ ሊሊት ጭር ይላሉ። ፈረንጆች ብቻ፣ ሌሊት መንቀሳቀስ ስለ ተፈቀደላቸው አንዳንዶች ፋናስ ይዘው ከሰዓት እላፊ በኋላ በመንገድ ላይ ሲሄዱ ይታያሉ። በከተማው ውስጥ የውሀ አቅርቦት ስለሌለ፣ ውሀ ተቀድቶ የሚመጣው ከግንቡ ራት ብሎ ከሚገኘው ወንዝ ነው። የከተማዋ ኗሪዎች “ሐራሪ” ወይም አደራ ተብለው ይጠራሉ። የሐራሪ ሴቶች ልብስ፣ ረጅም ቀሚሳ፣ ቀይ ሽሚዝ እና ቀይ ሱሪ ነው። ከራሳቸው ጀምሮ ትክክቸው ላይ የሚያርፍ ሰማያዊ እና ነጭ ድብልቅ የአገገት ልብስ (ሻን) ይጎናካሉ። ወንዶቹ ጀበልያ ወይም ተራ የዐረብ ልብስ ይለባሉ። አለባበስን በተመለከተ ከዚህ በላይ የቀረበው ዘግብ በሐረር ከተማ ውስጥ ያለውን ብቻ እንጂ ከዚያ ውጭ ያሉትን ሰዎች አለባበስ አይገልጥም። አደራዎች ተጭኖች ናቸው። መልካቸው ስልካካ ሆኖ፣ ቀይ ወይም ጠየም ያለ ቀዳ አላቸው። በቁመና እና በመልክ ገጽታ ከሰማሊዎች እምብዛም አይለዩም።

ሲናሩና ሲራመዱ ረጋ ብለው ነው። ሐረር ግንብ ውስጥ ከጅጎሉ ውጭ ክርስቲያኖችም አሉ። ሐረር ሞቅ ያለ የንግድ እንቅስቃሴ ያላት ከተማ ነች። በንግድ ሥራ የተሰማሩ ፈረንሳዮች፣ ግሪኮችና አርመኖች ቁጥር ወደ አምስት ሺኦ ይደርሳል። ከውጭ አገር ሰዎች (ፈረንጆች) በተጨማሪ በችርቻሮ ግንድ ላይ የተሰማሩ ግን አደራ ያልሆኑ የሌሎች ዝርያ ሰዎችም ይገኛሉ። ፍራፍሬ፣ እህል፣ ጨርቃ ጨርቅ እና ሌላም ተፈላጊ የሆኑ ሽቀጣ ሽቀጦች የሚሸጥበት ሞቅ ያለ ጉልት ዝቦ ያለ። የመዝገያው ገንዘብ የማሪያ ቴሪዛና የምኒልክ ብር ሊሆኑ ሰንቲሞች ደግሞ፣ እላድ፣ እሩብ፣ ተሙን ወይም መሐለቅ ይባላሉ። አንዱ ብር በመቶ ቢሳ ሲመነዘር፣ የቀሩትም በተመደባቸው ደረጃ ሽርፍራፊ ይመነዘራሉ። እኔ ምኒልክ ሐረርን ከመላው ጥንታዊት ኢትዮጵያ ጋር ከማቀላቀላቸው ቀደም ብሎ በከተማው ውስጥ ይገባዩበት የነበረው ጋር በ፣ዛሬም በገቢያ ላይ አለ። አንድ ብር በ፲፮ ግርሽ ይመነዘራል። አልፎ አልፎ አምላ ጨውን በመገበያየት የሚጠቀሙበት ሰዎችም አሉ። ሐኪም ወርቅነህ ከዚህ በላይ የተጠቀሱትን ቤትና ቦታዎች ሁሉ በመጎብኘት እና በመጻፍ ላይ እያሉ፣ የበርሚ አስተዳደር የአንድ ዓመት ተጨማሪ ፈቃድ የሰጣቸው መሆኑን የሚገልጥ መልዕክት በእንግሊዝ መንግሥት ተወካይ በኩል ደረሳቸው። ይህም ያለ ደምዝ ሊሆን የሚጀመረው ከመጋቢት ፩ ቀን ፲፰፻፲፪ ዓ.ም. ነው። ከዚህ መልዕክት ጋር አብሮ የደረሳቸው መልዕክት፡ ለጠረታ መዋጮ ፬፻፶ ፋፒ ክፈለ የሚል ጥያቄ ቀረበላቸው። ከፍያው ከመጋቢት ፩ ቀን ፲፰፻፲፪ እስከ መጋቢት ፩ ቀን ፲፰፻፲፪ ዓ.ም. ድረስ ያለውን ውዝፍ እንዲከፍሉ የተጠየቁት ኢትዮጵያ ውስጥ ለቆዩበት ጊዜ መሆኑ ነው። ለመንግሥት ምክር እየሰጡ ሕዝቡም እያከሙ በቆየበት ጊዜያት ከኢትዮጵያም ይሁን ከቦርማ አንድም ሃገራዊም አንኳን አልተከፈሉም ነበር። እሳቸው ከአራሳቸው ተፋማጭ ገንዘብ ሲያወጡ ቆይተው አሁን ይህን ገንዘብ ሲከፍሉ ጥሪታቸው ይበልጥ የሚመናመን በመሆኑ፣ ያልጠበቁት የገንዘብ ችግር ያጋጥመን ይሆናል የሚል ስጋት ቢኖራቸውም ቅሬታ ግን አላደረሳቸውም።

በዚህ ጉዳይ ሐኪም ወርቅነህ ያን ጊዜ የተሰማቸውን ሲጽፉ “ይህ ዕዳ፣ የትውልድ አገሪን በማየቴ ለአገህሁት ደስታ እንደተከፈለ ልቁጠረው መሰለኝ?” ብለዋል። በዚህ ጊዜ ውስጥ የተከበሩ ማጆር ሃንቡሪ ትሬሲ (the Honourable Major Hansbury Tracey) እና ካፒቴን ኮቦልድ (Captain Cobhold) የሚባሉ ሁለት የእንግሊዝ መኮንኖች፣ ሐረር መጥተው ከራስ መኮንን ጋር ተገናኙ። እነዚህ ሁለት ሰዎች በዓለም ዙሪያ በሚገኙት የእንግሊዝ ቅኝ አገሮች ሁሉ እየተዘዋወሩ የሠሩ በመሆናቸው ከፍተኛ የውትድርና ልምድ ስለ ነበራቸው፣ እጅግ የተመሰገኑ መኮንኖች ነበሩ።

ኮቦልድ፣ በርማ ውስጥ ፓሚር አውራጃ ሲሠራ ሐኪም ወርቅነህም እዚያ ነበሩ። የመኮንኖቹ አመጣጥ፣ ሽኩ መሐመድ አብዱላሂ ሐሰን የሚባል ታጋይ ሰው፣ ከእንግሊዝ ሱማሌ እስከ ዑጋንዳ ድረስ በአለው አካባቢ ሸፍቶ ስለ ነበረ እሱን ለማሳደድ ነው። ይህን የሱማሌ ተወላጅ ሸፍታ፣ እንግሊዞች የሚጠሩት አብዱ መላ (The Mad Mullah) እያሉ ነው።

በዚህ መሐል ሻለቃ ትሬሲ የሚባል እንግሊዛዊ መኮንን በጠና ስለ ታመመ፤ እሳቸው እንዲያከሙት ተጠየቁ። ሰውነቱን መርምረው በድንገት ለያዘው ተቅማጥ እና ለአገረሽበት ወግ አስፈላጊውን መድኃኒት ለጥተውት ዳገ። ሻለቃ ትሬሲ መዳኑ ከተረጋገጠ በኋላ፤ እንግሊዛዊያን መኮንኖቹ አሰሳውን ለመቀጠል አስፈላጊውን ዝግጅት አደረጉ። ሐዚም ወርቅነህ እና ካፒቱን ኮቦልድ ሲገናኙ ስለ ያለፈው ትዝታቸው መወያየት ጀመሩ። በዚህን ጊዜ ኮቦልድ፤ በርማ ሲኖር የታዘበውን “ውስጣዊ እስያ” (Innermost Asia) በማለት ከአሳተመው አንድ መጽሐፍ ሰጣቸው። መጽሐፉን አሳቸው ሲያነቡት፤ በዚያን ዘመን የእንግሊዞች ቅኝ አገር የሆነችው በርማ ውስጥ የነበረውን ኢኮኖሚያዊ፤ ፖለቲካዊ እና የማኅበራዊ ኑሮ ገፅታን አሳምሮ በመጻፉ እጅግ ስለተደሰቱ ከኮቦልድ ጋር ይበልጥ ለመቀራረብ ምክንያት ሆኖቸው። ኮቦልድ ቀደም ሲል፤ ከዜይላ እስከ ሐረር የሚደርስ የባቡር ሐዲድ ለመዘርጋት ያለበት ሁለት የእንግሊዝ ከባንያዎች ቀጥረውት ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ እንደነበረ ነገራቸው። በእንግሊዞች በኩል የባቡር ሐዲድ ለመዘርጋት የታሰበበትን እና ቀጣን ሂደት በመግለጥ፤ እምባሳደር ተፈራ ጋይላ ሥላሴ፤ ኢትዮጵያና ታላቋ ብሪታኒያ በሚባለው መጽሐፍ ከመዘገቡት ቀንጨብ አድርጌ ከዚህ በታች አቀርባለሁ።

ኢትዮጵያና ፈረንሳይ ግንኙነታቸው እየጠነከረ በመሄዱ ቀደም ሲል በዜይላ በኩል የነበረው የንግድ እንቅስቃሴ በጅቡቲ በኩል ይበልጥ እየተስፋፋ መጣ። ይህ ደግሞ እንግሊዝ በዜይላ ወደብ የምታገኘውን ገቢ በእጅጉ ቀነሰባት። ይህ የገቢ ምንጭ ይበልጥ እጥረት እንዳይፈጥር በመስጋት፤ የኢትዮጵያ ንግድ ዜይላ ውስጥ ከቀረጥ ነጻ እንዲካሄድ እንግሊዝ ፈቀደች። ያም ሆኖ በጅቡቲ በኩል የሚተላለፈው ንግድ በዜይላ ከሚካሄደው ንግድ በእጅጉ እየጨመረ መሄዱን ቀጠለ። በዚህ ላይ ደግሞ ፈረንሳይ ጅቡቲን ከመሐል አገር ጋር የሚያገናኝ የምድር ባቡር ለመዘርጋት ዕቅድ ማውጣቷ እንግሊዝን ይበልጥ አሰጋት። ስለዚህ ቀደም ሲል የፈረንሳይ ባለሀብቶች “ላ ካምፓኝ ኢምፔሪያል ሽመን ደ ፌር ኢትዮፒያን” (La Campagne Imperial des Chemin de Fer Ethiopien) በሚል የመጠሪያ ስም ባቋቋሙት ድርጅት አብዛኛውን ድርሻ እንዲገዙ የእንግሊዝ ነጋዴዎችን እነሳሳች። እንግሊዛውያን ነጋዴዎቹ ተባበረው የገዙት ድርሻ ባልጫ ስላለው የኩባንያው ስም፤ ኢንተርናሽናል ሬልዌይ ትረስት ሊሚትድ (International Railway Trust Ltd.) በሚል ተቀደሮ የባቡር ሐዲድ ሥራው እንዲጀመር አደረጉ። በፈረንሳይ እና በእንግሊዝ ነጋዴዎች የተቋቋመው ይህ የኢትዮጵያ የምድር ባቡር ከባንያ ሥራውን ከጂቡቲ እስከ ድሬዳዋ፤ ከድሬዳዋ አዲስ አበባ እና ከዚያም እስከ ጎሬ ድረስ በሦስት ክፍል ለመሥራት፤ የመጀመሪያው ክፍል ሐዲድ እንደተዘረጋ የገንዘብ እጥረት ስለ አጋጠመው ከኪሳራ ላይ ወደቀ። እንግሊዝ ከባንያዎቹ አብዛኛውን ድርሻ በመያዛቸው ያከረፉት ፈረንሳውያን ነጋዴዎቹ፤ ድርጅቱ ያጋጠመውን ኪሳራ የሚሸፍን ገንዘብ ለማዋጣት ፈቃደኛ ሳይሆኑ በመቅረታቸው ድርጅቱ ተዘጋ። ቀደም ሲል እንዳነበብነው ፈረንሳይ እና እንግሊዝ በኢትዮጵያ ጉዳይ የሚስማሙ አልነበሩም። ስለዚህ የባቡር ሐዲድ በመዘርጋት ላይ የነበራቸው ስምምነት መፍረሱ ያልተጠበቀ ነገር አልነበረም።

የኢንተርናሽናል ሬልዌይ ትረስት ሊሚትድ የሽርክና ውሉ ከፈረሰ በኋላ በፈረንሳይ መንግሥት የገንዘብ ድጋፍ የኢትዮጵያና የፈረንሳይ የምድር ባቡር ከባንያ (Chemin de Fer Franco Ethiopien) በሚል ስም የባቡር ሐዲድ የመዘርጋቱ ሥራ ተጀመረ። በዚህ ከባንያ ውስጥ እንግሊዞች ድርሻ እንዲገዙ የፈረንሳይ መንግሥት ባለ መፍቀዱ፤ በሁለቱ መንግሥታት መሐከል የነበረውን ቅራኔ አባባለው። ያም ሆኖ፤ እንግሊዝ ከዜይላ ጀምሮ ሦስት ኪሎሜትር ርዝማኔ ያለው ሐዲድ በመዘርጋት ከጅቡቲ ከሚመጣው ሐዲድ ጋር ለማገናኘት አስፈላጊውን ጥናት አዘጋጅታ ከጨረሰች በኋላ አፈጻጸሙ ላይ ችግር አጋጠማት። በእንግሊዞች በኩል የነበረውን ችግር ለሐዚም ወርቅነህ የነገራቸውን ኮቦልድ ሲገልጥ እንዲህ አለ። “ይህን ዕቅድ ለራስ መኮንን ስነጥቅቸው፤ እሳቸውም የሐዲድ መስመሩ እንዲዘረጋ በጣም ትጉተው ስለ ነበረ፤ ወደ አዲስ አበባ ሄደው ለአፄ ምኒልክ ነገረዋቸው ነበር። ምኒልክም በበኩላቸው፤ እንግሊዞች ስለጠየቁት የባቡር ሐዲድ መዘርጋት ጉዳይ ለኢልግ ነገሩት። ኢልግም በበኩሉ “እንግሊዞች ይህን ዕቅድ ያወጡት ኢትዮጵያን ለመውረር ምቹ ሁኔታ ለመፍጠር ያሰቡት ዘዴ (strategy) ነው። ስለዚህ ለእነሱ የባቡር ሐዲድ ለመዘርጋት ፈቃድ ሊሰጣቸው አይገባም” ብሎ ንጉሠ ነገሥቱን መከራቸው። ኢልግ የነገራቸው ዕውነት ስለ መሰላቸው፤ ምክሩን ተቀብለው የባቡር መስመሩ እንዲዘረጋ እፄ ምኒልክ ፈቃድ ላይሰጡ ቀሩ። ወዚህ ውሳኔ ምክንያት ኢትዮጵያ ልታገኝ የምትችለው የኢኮኖሚ እና የስትራቴጂ ጥቅም ቀረባት። እንግሊዞች ደግሞ ከኢትዮጵያ ጋር የመቀራረብ ዕድልና ሊያገኙ የሚችሉትን የኢኮኖሚ ጥቅም አጭ፡፡ እኔም ተመልሼ ወደ አገሬ ሄድሁ” በማለት ነበር ኮቦልድ ለሐዚም ወርቅነህ የነገራቸው።

ኢልግ፤ ቀደም ሲል እሱ ራሱ ከጅቡቲ እስከ አዲስ አበባ ድረስ እና በቀጣይም ወደ ሌሎች አቅጣጫዎች ባቡር ለማስገባት ከፈረንሳዮች ጋር ተስማምቶ የባቡር ሐዲድ በመዘርጋት ሥራ ሲሳተፍ ግን “ፈረንሳዮች ኢትዮጵያን ለመውረር ምቹ ሁኔታ ለመፍጠር ያሰቡት ዘዴ (strategy) ነው” አላለም። የራሱን ጥቅም ለማስጠበቅ ሲል ብቻ፤ እንግሊዞች የጠየቁትን ባቡር የመዘርጋት ፈቃድ እንዳያገኙ አደረገ። ራስ መኮንን የኢልግን መስሪ ሃሳብ ስለተረዱት፤ እሱን በጥርጣሬ ማየት ጀመሩ። እሱም ቢሆን፤ ለንጉሠ ነገሥቱ የቅርብ አማካሪ ሆኖ ሲሠራ ባገኘው ታማኝነት እየተከራራ ለራስ መኮንንም ይሁን ለሌሎች ኢትዮጵያውያን ተገቢውን እክብሮት አይሰጥም ነበር። ከዜይላ የሚነሳ የባቡር ሐዲድ ለመዘርጋት እንግሊዞች ስለነበራቸው ዕቅድ፤ እምባሳደር ተፈራ ጋይላ ሥላሴ በጻፉት ኢትዮጵያና ታላቋ ብሪታኒያ በሚለው መጽሐፍ ያነበቡበት፤ ደግሞ ከኮቦልድ ትረካ ለየት ያለ ነው።

ያንግም እንደሚከተለው አቀርባለሁ።

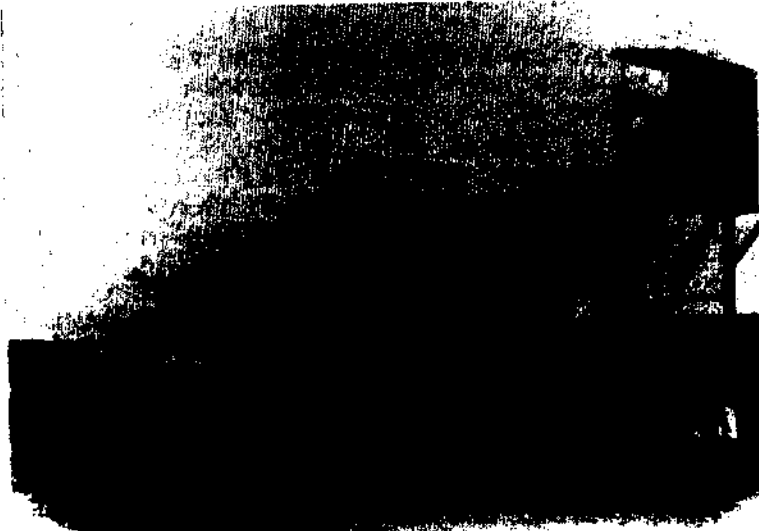
... ለፈጻሚውን በምታቅድበት ጊዜ ምኒልክ ዕቅዱን ቢሰሙ፤ እንግሊዝ ኢትዮጵያን ለመውረር የምትፈልግ ይመስለቸውና በፈጅሞ ዘመናት በብዙ የዲፕሎማቲክ ድካም በሁለቱ አገሮች መካከል የተመሰረተውን ወዳጅነት ለማፍረስ ምክንያት ይሆናል ከሚል ስጋት በሥራ ላይ ላታውሰው ቀረች።

ከዚያም የፈረንሳይ ሥራ እንዳይላካ ለኢትዮጵያ ወዳጅ እና ተቆርቋሪ በመምለል የባቡር ሐዲድ መዘርጋቱን ለአንድ መንግሥት ብቻ መስጠት፤ ለኢትዮጵያ ነጻነት ጠንቅ ይሆናል በማለት ሐሳብ ምኒልክን አስበርግጋ ሥራው እንዲተጓጎል ብዙ መከራ ብታደርግም የገነነችው ሴራ ከሸፈባት።

የባቡር ሐዲድ የመዘርጋቱ ጉዳይ እንዲህ የተወሳሰበ ሆኖ በመገኘቱ ምኒልክ የተከተሉትን አካሄድ፡ተፈራ ጋይለ ሥላሴ እንደሚከተለው አቅርበውታል፡-

ምኒልክ የትኝ ገዢዎችን ተገባል ደገና አድርገው ተረድተውት ነበር። የእነገሊዝን፣የጣሊያንና የፈረንሳይ ሚኒስትር ቀንሲሎች ሰብሰበው፤ የምድር ባቡርን ግንባታ ለፖለቲካ ቅሪቲያቸውን መወጫ በማድረጋቸው ሥራው መተጓጎሉን ገልጸው፤ሦስቱ መንግሥታት ተስማምተው በምድር ባቡር ሥራ ላይ የፈጠሩትን ችግር ባይፈቱ፤ራሳቸው ከግል ነጋዴዎች ተዋውለው ሥራውን እንደሚቀጥሉ ገለጡላቸው።

ኢልግ የቢትወደድነት ማዕረግ ያገኘ ሲሆን ከኢትዮጵያዊ ሚስቱ ሁለት ልጆች ወልዶ በሰላም ይኖር ነበር። ለአረፍት ወደ አገሩ ሄዶ፤ኢትዮጵያዊት ሚስት እያለችው የአገሩን ልጅ አግብቶ ተመሰሰ። አዲሷ ሚስቱን ከማምጣቱ በፊት፤ኢትዮጵያዊት ሚስቱን እና ልጆቿን ወደ ገጠር ሄደው እንዲኖሩ አደረጉ። ከሁሉም ይበልጥ አሳዛኝ ነገር ደግሞ አዲሷ ሚስቱ ወደ ኢትዮጵያ ከገባች በኋላ ሚስትና ልጆች እንዳሉት እንዳይታወቅበት ያደርግ የነበረው ጥረት ነው።

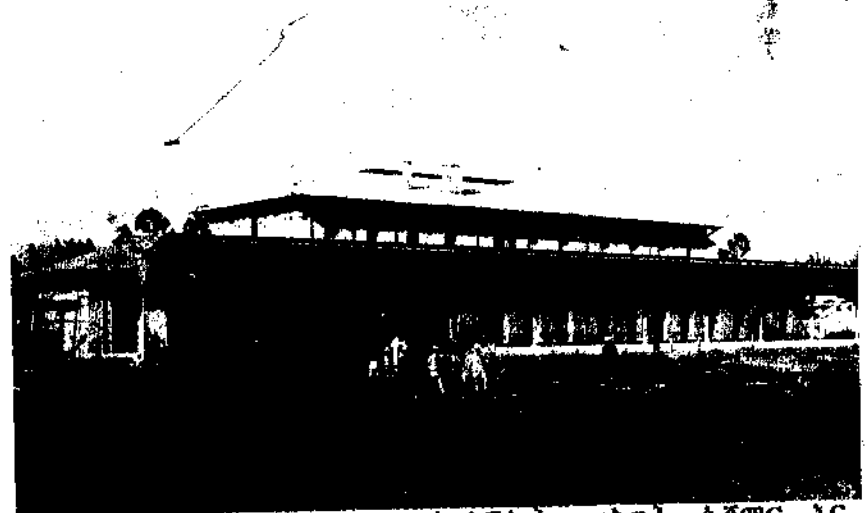

የባቡር ሐዲድ የመዘርጋት ሥራ ሲጀመር

ከጅቡቲ እስከ አዲስ አበባ ድረስ የተዘረጋውን የባቡር ሐዲድና ጣቢያዎቹን የሚያሳየዩትን ፎታግራፎች በዚህ መጽሐፍ ውስጥ ያስገባሁት የታሪክ መረጃ ይሆናሉ ከሚል እሳቤ መሆኑን ለእንባቢዎች እገልጣለሁ። ታ.ብ.ክ.

ባቡር ድራጃዋ ሲደርስ የባቡር ጣቢያው እየተሠራ ነበር

የባቡር ማረፊያው ሕንፃ ሥራ አገልግሎት መስጠት ሲጀምር እና የመጀመርያው ባቡር ከጣቢያው ሲደርስ

ባቡር ጣያው በፈረንሳይና በኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ አሸብርቆ ሲመረቅ በዕለቱ በቦታው በርካታ እንግዶች ተገኝተዋል

አልፍሬድ ኢልግ ኢትዮጵያ ውስጥ አየኖረ እና ከአገሪቷ ከፍተኛ የሆነውን የቢትወደድነት ማዕረግ ያገኘው አልፍሬድ ኢልግ፤ ኢትዮጵያዊት ሚስቱ እያለች፤ በላይዋ ላይ የአገሩን ፈረንጅ ሴት ማግባቱ ሳይበቃ፤ ከአሷ የወለዳቸውን ሁለቱን ልጆች ጭምር፤ ከቤቱ አስወጥቶ ወደ ዳር አገር እንዲሄዱ አስገደዷቸዋል። ቀደም ሲል ከኢትዮጵያዊት ሚስቱ ልጆች መውለዱን ለፈረንጁ ሚስቱ ሳይነግር ወደ ኢትዮጵያ ስለ መጣች፤ ሥጢሩ እንዳይታውቅበት አስቦ የደበቀ ሰው፤ በእንግሊዝ ኩባንያዎች የታቀደውን የባቡር መስመር የመዘርጋት ዕቅድ እንዳይሳካ ቢያደርግ ምን ያስደንቃል? ሌላም ላክልበት።

ኢልግ ምርጥ የሆኑ የኢትዮጵያ ጥንታዊ የቅርስ ዕቃዎችን ወደ አውሮጳ አየወሰደ ይሸጥ ነበር። እሱ ከአገሪቱን የወለዳቸው ቅርሶችን ቁጥር በብዙ ሺሕ የሚቆጠሩ ሲሆኑ፤ ለቤተሰቡ አወረሰ የተባለው እንኳ ከፀሃ ሰላይ መሆናቸው ታውቋል። አብዛኛዎቹን ቅርሶች ለአውሮፓ መዚያዎች እና ለቅርስ ሰብሳቢዎች ሸጧቸዋል።

ቦታው እዚህ አይደለም እንጂ፤ ኢልግ ከኢትዮጵያ አያዝ በአውሮፓ ገቢያ የቸበቅባቸውን የቅርሶች ዝርዝር እና ዓይነት ማቅረብ ይቻላል። የኢልግ ስዊሳዊ ቤተሰቦች፤ ለዙሪክ ዩኒቨርሲቲ የሰው ዘር ጥናት መዚያም (Ethnographic Museum of Zurich University) የሆኑ ቅርሶችንን መስጠታቸው አንዱና ትልቁ ማሰረጃ ነው። ይህም የስዊስ ኤምባሲና የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የኢልግን የሕይወት ታሪክ የሚያሳይ የፎተግራፍ ዝግጅት ባደረጉ ጊዜ ተገልጿል። በዕለቱ በተሸጠው መጽሐፍ ውስጥ ስለ ኢልግ እና ስዊሳዊ ቤተሰቦች በሰፊው ሲወሳ፤ ስለ ኢትዮጵያዊት ሚስቱም ይሁን ስለ ልጆቹ አንድም ቃል ካለመነገሩ ባሻገር፤ የቀድሞ ኢትዮጵያዊት ሚስቱም ይሁን ከአሷ የተወለዱት ልጆች ፎተግራፍ በመጽሐፉ ውስጥ የለም። በአንጻሩ ግን ከፈረንጅ ሚስቱ የተወለዱት ልጆች ፎተግራፍ በብዛት አለ። ከኢትዮጵያዊት ሚስቱ ስለተወለዱት ልጆች ግን ፎተግራፍም ይሁን ሌላ መግለጫ የለም። ኢልግ በ፲፰፻፸፩ ዓ.ም. ወደ አገሪቱን ሲመጣ ብዙ የተማሩ ኢትዮጵያውያን በአገሪቷ አልነበሩም። ስለዚህ እሱ ዕድል አጋጥሞት መጥቶ ያፈተተውን (ያመቸውን) ለማድረግ ቻለ። ከዚህ አኳያ ሲታይ፤ እሱ ኢትዮጵያን ለመጥቀም ብቻ ታጥቆ የተነሳ ነበረ ብሎ መናገር ያጭታል። በዚህ አባባሌ ምክንያቱን ልግለጥ። ለምሳሌ ቅርሶችንን ከኢትዮጵያ ወስዶ ለአውሮፓ መዚያዎች ከመሸጥ ይልቅ፤ ለማህበረ እና በትልቅ ሥልጣን ላይ ያለ ሰው በመሆኑ እና ዐዋቂ ነኝ ባይነቱ፤ ለምን እዚህ ኢትዮጵያ ውስጥ መዚያም እንዲቋቋም አልመከረም? ለምን ታሪካዊ ቅርሶችን እዚህ አገሪቱን ውስጥ እንዲቀሩ አላደረገም?

የእሱ ቤተሰቦች ሲሆኑ፤ ሲሆን ሁሉንም ካልሆነ ደግሞ ቢያንስ ግማሹን እንኳን ለኢትዮጵያ መዚያም ለምን አልሰጡም? ሌላው ስለ ኢልግ አጠያያቂ የሚሆነው፤ በአረፍት ስም ወደ አገሩ ከሄደ በኋላ በዚያው የመቅረቱ ጉዳይ ነው። ለምን? መልሱን ለታሪክ ተመራማሪዎች አተዋለሁ። በየጊዜው ወደ ኢትዮጵያ የሚገቡ ፈረንጆች፤ የአኛን እንግዳ ተቀባይነትና ሰው አክባሪነት ይወዱታል። ያም ሆኖ፤ ኑሮ አስከተመቻቸውና የሚፈልጉት ጥቅም አስካልታገደለባቸው ድረስ፤ ገባናቸውን ደብቀው ይኖራሉ እንጂ የሚሠሩት ደባ እና የሚያወሩት ወሬ እኛን የሚያጣጥል እንጂ የሚያጥካሽ አይደለም።

ለዚህም በርካታ ማሰረጃዎች ማቅረብ ይቻላል። ሚሲዮናዊው ስተርን በአፄ ቴዎድሮስ ላይ የጻፈውን በምሳሌነት መጥቀስ ይቻላል። ዛሬም ቢሆን ኢትዮጵያ ውስጥ ከሃምሳ ዓመት በላይ ተቀምጠው፤ ሀብት ያከብቱ፤ ስለ እኛ (ኢትዮጵያ) ታሪክ ከኔ በላይ ዐዋቂ የለም የሚሉ ፈረንጆች፤ ኢርትራ ባድሜ ድረስ ገብታ ኢትዮጵያን በወረረችበት ጊዜ በብዙሃን መገናኛ አስተያየት እንዲሰጡ ሲጠየቁ አሻፈረን ማለታቸው የአደባባይ ምሥጢር ነው። ሃምሳ ዓመት እዚህ ኢትዮጵያ ውስጥ በክብር ተቀምጠው የአገሪቷን ቋንቋ እንኳን ለመመግር ፈቃደኛ አለመሆናቸውን ለመሸፈን ሊሉ “ጊዜ በማጣት ቋንቋውን አልተማርኩም” የሚል መልስ ይሰጣሉ። በአንጻሩ ግን ከውጭ አገር ሰዎች ጋር በኢንተርኔት አየተገናኙ የቱሪስት አስጎብኝነት እና ሌላም የድለላ ሥራ በግል ይሠራሉ።

ሕጋዊ የሆነ የአስተዳደር ፈቃድ ሳይኖራቸውና ለመንግሥት ምንም ግብር ሳይከፍሉ ሲሠሩ ግን “ጊዜ የለንም” አይሉም። አገር በድርቅ ተጎድቶ ሕዝብ በረሀብ ሲያልቅ፣ በጎርፍ ሲጠቃ፣ ለልማት መዋጮ ሲጠየቁ እነዚህ አገራችን ውስጥ ተጎደላቸው የሚኖሩት ፈረንጆች ጆሮ ጻባ ልበስ ይላሉ። አገሪቱን በመበደል ላይ ያሉትን እነዚህን የመሰሉ ፈረንጆች እስከ መቼ ድረስ ተሽከመን እንኖራለን? አገር በድርቅ ተጎድቶ ሕዝብ በረሀብ ሲያልቅ፣ በጎርፍ ሲጠቃ፣ ለልማት መዋጮ ሲጠየቁ እነዚህ አገራችን ውስጥ ተጎደላቸው የሚኖሩት ፈረንጆች ጆሮ ጻባ ልበስ ይላሉ። ሐኪም ወርቅነህ እነዚህን ስለሚመስሉ ነጮች ብዙ ጊዜ ተቃውሞ በማቅረብ አስተያየታቸውን መጻፋቸውን ወደ ፊት እናያለን። ለእነሱ ግን የሚከተለውን አቀርባለሁ።

ሚስተር ሄርበርት ቪቪያን (Haerbert Vivian) የሚባል ጋዜጠኛ በ፲፰፻፹፪ ዓ.ም. አዲስ አበባ ገብቶ በጥቂት ቀናት ቆይታው “አየሁ እና ሰማሁ” ብሎ በመጽሐፍ መልክ አሳትሞ ያወጣውን አንድ ቅጂ በማጽር ሃንሰቦሪ በኩል፣ ለሐኪም ወርቅነህ ደረሳቸው። ካፒቲን ፓወልና ሌሎች ሰዎች ያሳፈሩት ብዙ ፎተግራፎች በመጽሐፉ ውስጥ ተካትተዋል። እሱ ያሳተመው ይህ መጽሐፍ፣ በመጽሐፍ አላባልታና ተርኪ ምርኪ ወሬ አጋንኖ ያቀረበበት አናጻጅ ዘገባ ያለበት ነው። ይህን አድራጎቱን በመቃወም ሐኪም ወርቅነህ ለደራሲው የሚከተለውን ደብዳቤ ጽፈውለታል።

የተከበሩ ሚስተር ሄርበርት ቪቪያን! መጽሐፍዎን በጥሞና አነበብሁት፤ ይዘቱ ብዙ ያልተጣሩ ወሬዎችን የያዘና በኢትዮጵያ ላይ መጥፎ አስተያየት እንዲኖር ታስቦ የተጻፈ አስመስሎብዎታል። እንደ እርስዎ ያለ፣ ብዙ ልምድ የአካባቢ፣ የሰራ ጋዜጠኛ የጻፈው መጽሐፍ ነው ተብሎ ኢትዮጵያን የሚያውቁ ሌሎች ሰዎች ሲያንኩት፣ በእርስዎ ክብር እና ስም ላይ ጥቁር ነጥብ መጣላቸው እንደማይቀር በቅን ልቡና ልገልግልዎት አወዳለሁ። ከማክበር ለላምታ ጋር።

ዳክተር ቻርልስ ማርቲን
(ሐኪም ወርቅነህ)

ሐኪም ወርቅነህ በዚያን ዘመን ሐረር ውስጥ ያዩት አንድ ነገር ስለ አስገረማቸው፣ በማስታወሻ ደብተራቸው ጽፈው ያስቀመጡት እነሆ።

ራስ መኮንን፣ የኢትዮጵያ ወታደሮች በዘመናዊ መንገድ እንዲሠለጥኑ በማሰብ አንድ ፈረንሳዊ አስተማሪ ቀጥረው ነበር። በጊዜው የተመለመሉት ወጣቶች የአውሮፓን ውትድርና ስልት መማር እንዲልግም ብለው ያነገገናሉ። በዚህን ጊዜ፣ ለዚህ ሥራ ሲባል ተቀጥሮ የመጣው ካውንት ዲ ላ. ጂንቦርጂዝ (Count de la Ginboursese) የሚባለው ሰው፣ ጀጅ ወጣቶች ከሱዳን አስመጥቶ፣ በውትድርና መቶ እንዲቀጠሩ ሥልጠና ሲሰጣቸው አይተዋል። ይህን የመሰለ ዘመናዊ አሠራርን ያለ መቀበል ሂደት ቢኖርም፣ አልፎ፣ አልፎ ግን ጥሩ ሥራ የሚሠሩ ሰዎች ብቅ ይሉ ነበር። ለዚህ አባባል አርጋያነት ያለው ተግባር የፈጸመ አንድ ወጻጅ ነበራቸው።

ይህ ኢትዮጵያዊ ወጻጃቸው፣ በላገር በሚገኝ መሬቱ ላይ የሚያካሂደውን እርሻ አሳያቸው። በዚህ መሬት ላይ የቡና ልማት ያካሂድ ነበር። በተጨማሪም በዚህ ሰፊ መሬት ላይ የሐር ትል ለማርባት ስለፈለገ፣ ለተሰሩ ምግብ ጉሉ የሚባለውን ተክል አልምቷል። የዚህ ሰው ተግባር ኢትዮጵያ ውስጥ የተጀመረውን ጥሩ የመሸሻል ምልክት የሚጠቀም ስለሆነ ሐኪም ወርቅነህ በእጅጉ ተደስቷል። የእሱ እንግዳ ሆነው በቀዩባቸው ቀናት፣ ስለመሬቱ ስፋት ሲነጋገሩ፣ ስለ ኢትዮጵያ መሬት አለካክ ሥርዓት የሚከተለውን መረጃ ሰጣቸው። ቀላድ ለመጣል ፎጅ ክንድ የሚሆን ገመድ ወይም ጠፍር ያስፈልጋል። በሐረር አንድ ቀላድ መሬት ጀጃ ክንድ ሊሆን፣ ሽዋ ውስጥ አንድ ቀላድ መሬት ጀጃ ክንድ ነው። ቀላድ የሚባለው ገመዱን በመሬት አየንተቱ ምልክት በማድረግ ሲሆን፣ በቦታው ላይ በርካታ ድንጋይ (ቋጥን) ከተገኘ በስፍሩ ውስጥ አይካተትም። ይህ ደግሞ አለካክ አስተማማኝ አለ መሆኑን የሚያሳይ ነው። ወጻጃቸው እንደ ነገራቸው ከሆነ፣ እንዲያውም አንዳንድ ጊዜ ቀላድ ሳይጣል ዓይን የማተረውን መሬት ለመያዝ ተራራ፣ ሽለቆ፣ ግዙፍ ቋጥን ወይም ሌላ ምልክት በማድረግ፣ ይህን ያህል ቀላድ ወይም ጋሻ ነው ይባላል። ሐኪም ወርቅነህ ከወጻጃቸው ጋር ያደረጉትን የሁለት ቀን ጉባኝታቸውን ጨርሰው ወደ ሐረር ሲመለሱ፣ ማጽር ሃንሰቦሪ ወደ ሱማሌ አገር አብረውት እንዲሄዱ ጋበዛቸው። እሳቸው ግን ኢትዮጵያ ውስጥ ቆይተው አገራቸውን ለማገልገል እና በዚያውም ለጉራቸው መደጎሚያ የሚሆን ትልቅ እርሻ ለማቋቋም ተስፋ አደረጉ።

ሐኪም ወርቅነህ ከአዲስ አበባ ወደ ሐረር የመጡት በደሞዝ ጉዳይ ከአፄ ምኒልክ ጋር ባለ መስማማታቸው በመሆኑ፣ ከራስ መኮንን ጋር ሲገናኙ ሥራ እንዲሰጣቸው ጠየቁቸው። ራስ መኮንን ሐኪም ወርቅነህን ቢቀጥሯቸው ጠላቶቻቸው በተለይም ኢልግ ለገጉሠ ነገሥቱ (ለአፄ ምኒልክ) አሳብቆ እንዳያጣላቸው ፈሩ። ኢልግ ያሳብቅላቸው ብለው የፈሩት፣ ቀደም ሲል እነ ኮበልድ የባቡር ሐዲድ ለመዘርጋት ፈቃድ በጠየቁ ጊዜ እሱ በመቃወሙ ራስ መኮንን ተቀይመውት ስለነበረ ነው። መቀየማቸውንም ኢልግ ያውቅ ስለነበረ፣ የሁለቱ ግንኙነት የሻኪ ነበር ማለት ይቻላል። ስለዚህ ነው እንግዲህ ኢልግ አሳብቆ የጣላቸው ያሉት። በዚህ ምክንያትም ሐኪም ወርቅነህን በቀጥታ ከሚቀጥሯቸው ይልቅ፣ ለመነገጃ የሚሆን ፎ ሺሕ ብር ብድር እናቺ ሄክታር መሬት ለመስጠት ፈቃደኛ መሆናቸውን የነገሯቸው። ሐኪም ወርቅነህ ይህን ሃሳብ ለመቀበል ፈቃደኛ አልሆኑም።

በዚህ መሐል ቀደም ሲል እንግሊዞች ወደ ሱማሌ አብረዋቸው እንዲሄዱ አቅርበውት የሰጠውን ጥያቄ ለማመና፣ ጊዜ አነሱ። ሐኪም ወርቅነህ እዚህ አገራቸው ውስጥ ቀርተው የመሥራት ፍላጎታቸው በመሰናከሉ፣ አሁን ከእንግሊዞች ጋር ለመሄድ ፈቃደኛ ሆኑ። እሳቸውን ይዞ ወደ ሱማሌ ለመሄድ ሃንሰቦሪ ከእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ቢሮ ለማስፈቀድ ያቀረበው ጥያቄ አምንታዊ መልስ ስላገኘ ውሳኔው ጸደቀ። ከሁለት ቀን በፊት ከሐረር ወጥተው የነበሩትን የእንግሊዝ መኮንኖችን ለማግኘት፣ ግንቦት ፫ ቀን ፲፰፻፹፪ ዓ.ም. ወደ ቦጋይን ለመሄድ ጉዞ ጀመሩ።

በዚህ ጉዞ ጭማይልስ በእግር ሂደው በማግስቱ ድጅጋ ገብተው ከማደር ሃንበሰሪ ጋር ተገናኙ። ድጅጋ ከመሬት ጠለል (ወለል) በላይ ፬ ሺሕ ፪፻ ሚማ ከፍታ ላይ የሚገኝ ከተማ ነው። እዚያ ፲፪ ሰማሊዎች እና ሃያ የሚሆኑ እጃቢ ወታደሮች እና ሰሰንቃቸው መጫኛ ያ ግመሎች ተሰጣቸው። ለወታደሮችም በነፍስ ወከፍ ፭ ኪሎ እህል፣ ለሌሎች ተከታዮች በነፍስ ወከፍ ፶ ኪሎ እህል ተሰፈረላቸው። በመገንድ ላይ ሰንቅ ከአለቀ፣ በሚደርሱበት ቦታ የአገሩ ሕዝብ ሰንቅ እንዲያቀርብ መታዘዙንም ነገሯቸው። ከዚህ ሁሉ ዝግጅት በኋላ የእንግሊዝ ወታደሮች መሐመድ ሙላን ለመውጋት ዘመቱ። ሐኪም ወርቅነህ ግን የዘመቻቸው ተሳታፊ የሆኑት በሕክምና ሙያቸው ለማገልገል ነው። አብዱ ሙላ በሚያውቀው አገር ውስጥ በመሆኑ እንደልቡ ይዘዋወር ነበር። በዚህ ምክንያት አሉ የሚገኝበትን ቦታ ለማወቅ አስቸገራቸው። መሐመድ ሙላ ሳይገኝ በመቅረቱ ዘመቻው ከሸፈና ወደ ሐረር መመለስ ገድሞ ሆነ። ሐኪም ወርቅነህ በዚህ ጉዞ ምክንያት፣ ወደ አገር ውስጥ የሚገቡ እና ከአገር የሚወጡትን የገንድ ዕቃዎች የሽያጭና የግዥ ዋጋ ጠይቀው የሚከተለውን መረጃ አገኙ።

ወደ ውጭ አገር የተላከ

የዝሆን ጥርስ	600,000 ብር
ወርቅ እና ጥርኝ	200,000 ብር
ቡና	700,000 ብር
ድምር	1,500,000 ብር

ወደ አገር ውስጥ ለገባው የጦር መሣሪያ እና ጥይት መግዣ የወጣው ገንዘብ ሳይታሰብ፣ ለሌሎች ዕቃዎች መግዣ የወጣው ብር 2,500,000 ነው። የወጭና የገቢ ዕቃዎች ጠቅላላ በገንዘብ ተመን ሲደመር፣ አራት ሚሊዮን (4,000,000) ብር ይሆናል። የወጭም ሆነ የገቢ ጉምሩክ ቀረጥ ከፍያ 10% ነው። በድንበር አካባቢ ያሉት ነጋዴዎች ከአንዱ አገር ወደ ሌላው እንደ ልባቸው ስለሚመለሱ የገንድ ግብይት የሚደረገው በገንዘብም በዓይነትም ነው። ሻለቃ ትሬሲ፣ ግጥም ኮባለድ እና ሐኪም ወርቅነህ፣ መሐመድ ሙላን ለመያዝ ከሂዱበት ዘመቻ ተመልሰው ጨርጨር አውራጃ ሲደርሱ፣ ሰፊ የቡና ተክል አዩ። ቡናው ተወዳጅነት ሰላለው ሞካ የሚል ስም ወጥቶለታል። ፩ ሺሕ የቡና እግር (ተክል) ፫ ሺሕ ፭፻ ኪሎ የሚመዝን ምርት ይሰጣል። ፪ ኪሎ ቡና በአንድ ብር ስለሚሸጥ ከአንድ ሺሕ ተክል ፩ ሺሕ ፭፻፸፭ ብር ይገኛል። ቡናውን በመፈለፈል የሚገኘው ቅርፊት ወይም ፍልፋይ ተፈልቶ ሲጠጣ ቀሺር ይባላል። የቡና ቅጠልም በጣም ሳያርር ይቆላና እንደ ሻይ የሚከሄድ የሥጋ ደዋ በሽተኞች መርጃ ከሊኒክ አለ። ነገር ግን ታማሚዎችን የሚመረምርና የሚያክም ሐኪም አልነበረም። በዚያን ዘመን ለሥጋ ደዋ በሽታ መድኃኒት ስላልነበረ፣ ቁስሉን በጥንቃቄ አጥቦ እና ቅባት ቀብቶ በሽሽ (4ሻ) ከማሰር ውጪ የሚደረግ ሌላ ነገር አልነበረም።

እነዚህ ፲፪ የሚሆኑ የሥጋ ደዋ በሽተኞች የሚኖሩት ከክሊኒክ አጠገብ ለየብቻቸው በተሠሩ ትናንሽ ጎደዎች ውስጥ ነው። ከሐረር ግንብ ወጣ ብሎ በሚገኘው በዚህ መንደር ውስጥ የሚኖሩት የሥጋ ደዋ በሽተኞች በአብዛኛው የአካባቢው ኗሪዎች የነበሩ ይሁኑ እንጂ ከሌላም ክፍለ ሀገር ፈልሰው የመጡም አሉ። በዚያው ሰሞን ኤደን እና ዩቢቲ ደርሶ የተመለሰ ንቁ ኢትዮጵያዊ ወጣት ስለ ሀገሩ በመቆርቆር የሚከተለውን ለሐኪም ወርቅነህ እንዲህ ሲል ነገራቸው።

“እንግሊዞች ከኬንያ ደምር ቀስ በቀስ ወደ ሰሜን እየተንፈቀቁ የአገራችንን የኢትዮጵያን ድምበር እየገኙ ነው። በምዕራብ ኢትዮጵያም እንዲሁ እስከ መተማ ድረስ መሬት እየያዙ ናቸው። ዓላማቸው ቀስ በቀስ ኢትዮጵያን ለመያዝ ነው” በማለት፣ እሱ ለገንሁ ያለውን ምሥጢራዊ መረጃ ለሐኪም ወርቅነህ ነገራቸው። እሳቸውም በበኩላቸው የሰሙትን ይህን ወሬ ለራስ መኮንን አላወቁ። በዚህ መሐል በሰሜን ኢትዮጵያ፣ ደጃዝማች ሐገስ ተፈሪ የሚባሉ ሰው ከአስር ቤት አምልጠው ዓድዋን መያዛቸው ተወራ። እንዲሁም የጎጃሙ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ልጅ፣ ራስ በለው ታስረው ከነበረበት ከሸዋ ወህኒ ቤት አምልጠው ጎጃም ከገቡ በኋላ አገሩን ከቁጥጥራቸው ስር ማድረጋቸው ተነገረ። እነዚህን ሽፍቶች እንዲያስገብሩ ራስ መኮንን ታዝዘው ለመሄድ በመዘጋጀት ላይ እንዳሉ ራስ በለው በእርቅ እንደገቡ ይነገራል። በዚህ ምክንያት ራስ መኮንን ወደ ጎጃም መሄዳቸው ሲቀር፣ ሐረር ውስጥ አንድ መደበኛ ሆስፒታል ለማቋቋም ማቀዳቸውን ለሐኪም ወርቅነህ ነገሯቸው። እሳቸውም ሃሳቡ ተገቢና ጥሩ በመሆኑ ግንባታው በቶሎ እንዲደመር መከራቸው። በዚህ ጊዜ ሐኪም ወርቅነህ በርማ ከሚገኘው መሥሪያ ቤት የተሰጣቸው የአረፍት ጊዜ አላልቀም ነበርና እዚያ ሐረር ውስጥ፣ ራስ መኮንንን ጨምሮ ሰዎችን ሲያክሙ ነበር። የታካሚዎች ቁጥር እየጨመረ ስለመጣ፣ ራስ መኮንን በቁሚ ሐኪምነት ደሞዝ እንዲሰጧቸው እና እሳቸውም አገራቸውን ለማገልገል ያላቸውን ምኞት እንዲፈጽሙ እንዲረዳቸው በድጋሚ ጠየቋቸው።

ራስ መኮንን አሁንም በደሞዝ ሊቀጥሯቸው ሳይፈልጉ ቀሩ። ሐኪም ወርቅነህ-አገራቸው ኢትዮጵያ ውስጥ እየኖሩ ለመሥራት የነበራቸው ተስፋ በዚህ እጅጭ ባለ መልስ ተቋጪ። ሆኖም፣ ከሰማሊ ዘመቻ ከተመለሱ በኋላ በአደረጉት የሰድስት ወር ቆይታ ራስ መኮንን የነበረባቸውን ከባድ በሽታ ማከማቸውን አላቋረጡም ነበር። ለዚህ ውሳኔቸው፣ ከሐረር የአገድ ቀን ጉዞ ወጣ ብሎ ከሚገኘው ከራስ መኮንን ርስት ተቀንሶ ለሐኪም ወርቅነህ ፩ (ሰባ) ሄክታር መሬት እዲሰጣቸው አዘዙላቸው። በዚህ መሬት ግብር የሚከፈለው ለቤተ ክህነት ስለነበረ፣ ርክክቡን ለማካሄድ የሚከተለውን ሥርዓት መፈጸም ነበረባቸው። ስለ ርክክቡ ሂደት ሐኪም ወርቅነህ የጻፉት እነሆ።

“ገጠተ ክርስቲያኑ አለቃ የተላከ ሰው፣ የጥቁር ፍየል ቀዳ በእንጨት አገጥልጥሎ መጥቶ፣ እኛ ቆመን ካለንበት አካባቢ ያለውን መሬት ራስ መኮንን ለእኔ መስጠታቸውን ተናገረ።

ከዚያም የፍጥረት ቅዱስ ስላንጋልቱ ላይ አውርዶ በፀሎት አሳርጎ የገብኩት ፍጥረት ሆነ። መሬቱን ዞር ለማየት እና ርክክብ ለማድረግ አጭር ተጠር ተያዘ። በዚያን ዕለት ለተደረገው የገብኩት ሥርዓት ፣ ብር ከፈልኩ። በዚያን ዘመን የመሬት ዋጋ ርካሽ ስለነበረ ፩ ሄክታር መሬት የሚያወጣው አንድ መቶ ብር ብቻ ነበር። የቤተ ክርስቲያን ማደሪያ ሆኖ ለተሰጠ የሰሞን መሬት የሚከፈለው ግብር አንድ መሬቱ ዕምነት ታይቶ፤ ለአንድ ጋሻ በዓመት ከ፲ እስከ ፲፩ ብር ነው። ገንዘቡ የሚውለው ቤተ ክርስቲያንን ለሚያገለግሉ ካህናት ደሞዝ ነው። በአገሩ፤ ለላው የግብር ዓይነት ከመሬቱ ከሚሰበሰበው ምርት ፲% ለመንግሥት ፈሰስ በማድረግ ነው። ከዚህም በተጨማሪ፤ ባለ መሬቱ ለመንግሥት በውትድርና ማገልገል እና አስረኞችን በመጠበቅ ይሠራል። አንደዚህም ለአገረ ገዢዎች ተገዢውን ስጦታና አገልግሎት ይፈጽማል። በዚያን ዘመን ከገንዘብ ነገሥቱ በታች ሆነው የመንግሥትን ሥራ በአገረ ገዢነት እና በአበጋዝነት ይመሩ የነበሩትን መኳንንት ስም፤ ሐኪም ወርቅነህ ስለጻፉት፤ ዝርዝሩን ከዚህ በታች አቀርባለሁ።

አገረ ገዢዎች

- ፩. ሐረር፤ ራስ መኮንን
- ፪. ወሎ፤ ራስ ሚካኤል
- ፫. ከፋ፤ ራስ ወልደ ጊዮርጊስ
- ፬. ኢሉባባር፤ ራስ ተሰማ
- ፭. ጎንደር፤ ራስ ወልደ
- ፮. በጌምድር እና ሰሜን፤ ራስ ጉግሳ አርዓያ (ወሌ?)
- ፯. ትግሬ እና የጁ፤ ራስ ወሌ
- ፰. ከፋ፤ ራስ ወልደ ጊዮርጊስ
- ፱. አገው ምድር እና ግማሽ ጎጃም፤ ራስ መንገሻ አቲከም
- ፲. ላስታ፤ ዋግሹም ባልበላ
- ፲፩. ጅማ፤ ሠላላባን አባ ጆፋር
- ፲፪. ሲዳሞ፤ ደጃዝማች ባልቻ
- ፲፫. ከምባታ፤ ደጃዝማች አባተ
- ፲፬. አሩሲ፤ ደጃዝማች ሉልሰገድ
- ፲፭. ቤኒ ሻንጉል፤ ደጃዝማች ደምሴ
- ፲፮. ጨለም (ወለጋ) ደጃዝማች ጆቱ
- ፲፯. ወለጋ፤ ደጃዝማች ገብረ አግዚአብሄር ሀብተማርያም
- ፲፰. ጊኒር፤ ደጃዝማች ወልደ ገብርኤል
- ፲፱. ጎጃም፤ ደጃዝማች ሥዩም
- ፳. ወላይታ፤ ደጃዝማች ጦና
- ፳፩. ጉፋጌገና እስከ ሩዶልፍ ሐይቅ ድረስ፡- ፈታውራሪ ሀብተ /ጊዮርጊስ

አበጋዞች

“አበጋዞች በየጊዜው በሚደረግ ጦርነት ጋሻውን አንገጠው፤ ጦራቸውን ዘርግተው፤ ከፈረሰ ደንደስ ላይወርዱ፤ እገር ተከልሉ ላይሰጥቸው እና የእገሌን እገር ሹሜሃለሁ፤ ግዛ፤ንጻ ላይባሉ በደመወዝ ተወሰነው የሚኖሩ ናቸው። በዘመቻ ጊዜ ውጊያ ላይሰለፉባቸው በታግኝነት የሚያገለግሉ ሹሞች ናቸው። በሰላም ጊዜም ከመንግሥት ገቢና ከፍርድ ሽንገላይ ለጽድቅ ሰጪ ትችት እና ትንተና አቅራቢ ሆነው የሚሠሩ ሰዎች ናቸው። እዚህም ደጃዝማች ውቤ፤ ደጃዝማች ተሰማ፤ ደጃዝማች ገሠሠ፤ ደጃዝማች ብርቱ፤ ደጃዝማች ግሩ፤ ደጃዝማች ጓንጉል እና ደጃዝማች ዳርጌ ነበሩ።”

ሐኪም ወርቅነህ ጳርሶ ከሚባለው ገጠር ራስ መኮንን ወደ ሰጧቸው መሬት ሂደው የመናሪያ ቤት ለመሥራት ወሰነ። ለመገደያና መስኮት፤ ለወንዝር፤ ለጠረጴዛ፤ ለአልጋ እና ለሌሎች የቤት ዕቃዎች መሥሪያ የሚሆን ግንቃ ለማዘጋጀት አስበው ከተሰጣቸው መሬት ላይ ያሉትን ዛፎች ግስቆረጥ ጀመሩ። የዛፎቹን መቆረጥ አረመዎቹ ሲያዩ፤ ዛፎቹን እንዲያስቆርጡ ምክር ሰጧቸው። ሐኪም ወርቅነህ ምክንያቱን ሲጠይቁቸው “ጨረቃ በወጣች ጊዜ የሚቆረጥ የዛፍ እንጨት፤ በአጭር ጊዜ ውስጥ ጠጫጭ ጉንዳች (ምስጢች) ተበልቶ ይጠላል” የሚል መልስ ሰጧቸው።

አረምዎቹ የሰጧቸውን ምክር ተቀበለው ዛፎቹን ለመቆረጥ እሙቺ ጊዜ እየጠበቁ፤ ራት ብሉ ከሚገኘው መሬታቸውን አቋርጦ ከሚያልፈው ወንዝ ጠልፈው፤ አዲስ ካሠሩት ቤት ድረስ ውሀ አስገቡ። ጨረቃ የመታየት ወርተራዋን ጨደላ ስትጠልቅ ዛፎቹን አስቆርጠው በማስገጠት ግንቃ እያሰወጡ የሚፈልጓቸውን ዕቃዎች ሁሉ አሠሩ።

ለራሳቸውና ለሙራተኞች የሚሆኑ የእንጨት ቤቶች* አሠርተው አንደ ጨረሱ ወደ ሐረር ተመለሱ። “አቡነ ማቴዎስ የሚባሉት ጳጳስ፤ የዝሆን ጥርስ፤ ጥርኝ እና የቤታ ክህነት ቅርሳቅርሶች፤ እንዲሁም ሌሎች ወድ እና ብርቅዩ ዕቃዎች፤ በግመሉች እና በበቁሉዎች ጭነው መሄዳቸውን ሰሙ።

“ከ፲፫ኛው ምዕተ ዓመት ጀምሮ ወደ ኢትዮጵያ የሚገቡ ጳጳሶች ከእገር እንዳይወጡ የነበረው ሥርዓት እና ልምድ ተጥሶ የአቡኑ ወደ ግብፅ መሄድ፤ በተለይም ምድራዊ ሀብተ ማክበታቸው አሳፋሪ መሆኑን እያንዳንዱ የቤተ ክርስቲያን አማኒ በእጅጉ አስገርሞታል” አየተባለ ሲነገር ሰሙ።

* ገሪማ ታፈረ፤ አባ ታጠቅ ናሣ፤ የቋራው አገባለ
 ** Chris Prouty:- Emopress Taytu and Menilek II